

EUSKALERRIA EDO EUSKADI

Atutxa 'tar Paul

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri
edo aberria da”
(I)

AURKEZPENA:

Mundu onen giza semearen artean antziñatik sartu giñan, nortasunezko eskubide eta norkerizko asmakuntzaren eztabaida bidez borroka latzetan, eta gaur oraindiño dan guztia batzangotu (1) gurean gabiz, Norkerizko diruaren serbitzura.

NORTASUNA, Jaungoikoak Gai-bizi onetara, Berak oiñarritutako ordezkoko Legean eragille (2) lez bialtzen gaituenetik, Bereztasunaren legezko (3) antzokian sartzen gaitu, ordezkoko arduratan ezartzen gaituelako, eta Lege ori danontzat bardiña izanda, iñork ez dauka eskubiderik beren naierara ezer egin edo asmatzeko.

Bizi onetan, egin bear doguzan gauza guztietan agertzen jakuz gai lege orre in argitasunezko xee-tasunak, eta edozer gauza Bere Lege bidetik kanpo egiterakoan, dana amaitzen da azken gaizto edo utsegite baten, eztanda eginda.

Gure gizartearen lotsagizunezko arremonetan bardin sortzen da, bakoitzaren eskubideak euren neurrian ez badoguz on ordezkutzen, zorigaitz edo zoritxarreko atek zabaldu egiten doguzelako beti.

Orregaitik, nortasunezko izaera aipatzen dogunean,

ez dogu aipatzen gizon emakumearen itxura baka-
rrik, baita Jaungoikoak gai bizi onetan bereztutako
legea elburu dogula, bakoitzak bere gizabarne bizi
bidetik egin bear dauazan gauzak, zentzun osoan
edo urbiltasunean egiten dogunagaitik neurtzen
dalako Nortasunaren baita (4).

NORKERIA, Jaungoikoak gai ludi oneri bereztuta
ezarritako legearen guztiz aurkakoa da, oker edo
norberkeriz arrokerizko sasi-jakintzan asmatzen
doguzan gauza guztiak, lapurkeri utsean biurtzen
diralako, Berak gai (5) osoari ipinitako legeari, eta
bai beren gaiñean bizi garan guztiei.

Gaur, mundu onen bizitz osoari, txoriaren begiral-
di bat emon ezkerro, edo daukaguzan argibideakaz
jakintsu egonda, ez gara lotsatuko egiten doguna-
gaitik ?.

Ezet esan leike, goimaillako jakintzan artzen diran
erabagiak, agintaritzari ta merkataritzazko diruari
begira bideratzen dabezelako erabagi orreik, eta
orren esan naia, norkeriaren morroitasunezko aldi-
ra eroan gure gaituela geienari, batzuk sasi-jainko-
tasunean bizi daitezen.

Jainkoaren Legea ortze dago baiña, eta nik, uste dot
topo egin dogula berarekin.

(1) Batzangotu = globalizar. (2) Eragille edo kudeatzaile = gestor. (3) Bereztasunaren Legea = Ley de esta Naturalización material, o el derecho de la misma en su comprensión. (4) Nortasunaren baita = conciencia de la persona en la realización de sus actos. (5) Gai = materia de esta creación.

BEREZKO "BAITA".

Jainkoaren Legeari begira, bizi onen milla urte askotako egilletasunaren edestiko etorkizunean artu genduan gure Arimetan daukagun Euskaldun Baita (2).

Menderatzailleak euren elburuak lortzeko, guzurragaz, zirriborrotu egin gura dauana.

Ezinezkoa da baiña.

Gure bizi ekintzan noz konturatuko gara, azpiegituraren (3) egilletasunerako (4), gai bizi onek aukera azkoko ditekeen (5) lege edo oiñarri (6) bidez, aurkezten dauskuzan gai gauzakaz bakarrik balio bear garela ?.

Ba aldaukagu beste aukerarik?.

Gaur asko dakigu egilletasunaren gora beran, gure jakintzazko arloan zeaztasunezko zertzelada asko daukaguzelako.

Eta gure ekintzaren aukerarako jakintza orreik, amaibakoa izanez gain, aukera bakoitzagan ditekeenak be, beste amaibako zabal-tasun aurrean aurkezten gaitu.

Irazale edo Sortzailleak al gara ?.

Asmalarien aukera baiño besterik ez daukagu.

Gure antolakuntzazko egin-kizuna orregaitik, gaiak zeaztasunezko berezikuntzan aukeratu egiten dauskuenak oituratzeko edo, gure jakintzazko agerbidean zeaztasunezko gauza orreik ezartzeko, euren izatasunezko nortasunean ezaugarritzko izenakaz antolatuta gorde egin bear doguz, bestela, olan ez balitz, gure egilletasunezko lana korapillotu edo ezinezkoa biurtuko litzake.

Mundu onetan, gaituta gagozan gizon emakumeen artean bardin sortzen da.

Gizaren bakardadezko zabaltasunean **JAINKOAREN LEGEARI** begira, eta euren leiñuzko sorkuntzan azturazko jakin bidean, gure artuemo-

neko zentzuak alan eskatzen daualako, bakotxaren izenezko izatasunekaz bear dan antolakuntzan, legezko edo jatorrizko adierazpena emon geuntson bizitz oneri.

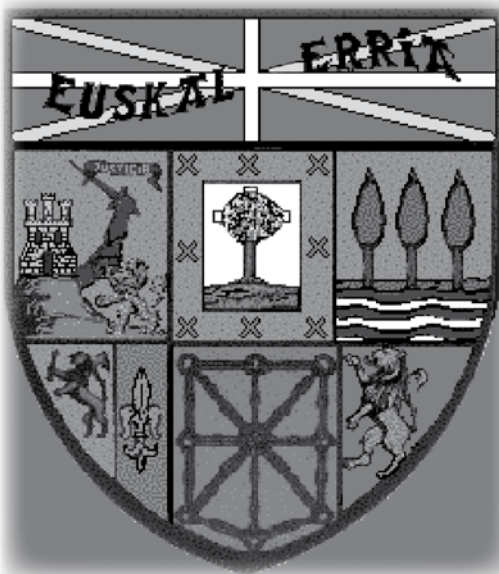
Besterik al geinke ?.

Eta munduko gizaren zentzua, nai ezberdintasunezko itxuran edo ta, ezberdintasunaren izenezko nortasunekin agertuta bardiñantzekoa bada, ori al da arrazoia, batzuen sasi norkerizko naikeriagaitik, sinismen guzti orreik eta izatasunezko nortasunak, batzangotasunaren sasi asmo orren bidez indarkeriz ezereztuteko ?.

Nora joan edo zer egiteko daukagu ainbeste estura edo larritasunagaz ?.

Mundu onetako gizasemeak beartuta gagoz, guzti-en adimendu edo ulermen bateko elburura eltzera, munduko lur au bakarria izanez gain, danon ardu-razkoa dalako.

Baiña ez, mendeko sasi asmalari oiek esaten dabelako.

Gaituta gagozan gizaseme guztiak, sinismeneko ulermen orreitarara eldu bear garalako baizik.

Noz ?.

Danon ulermeneko elburu orreitarara eltzeke aokatuta gagozan lez, gure biziko ekintzak Beren Legeari begira, eta esku-bidearen ordaiñak lots aundiko ekanduan ordezkatzeko, bere denbora bearko dabe. Gauza orreitan ariñeketeak ez daulako balio.

Eta gizaseme alabaren zor eskubideko jokia izanda, ekanduzko ekin bidean, elburuzko ulermen orreitarara eldu bear garalako.

JAINKOAREN legea bada, zergaitik edo zer billa sartzen gara Bere gauzatan ?.

Mundu onen bizitzako edesti aldiak belaunez be-laun bardiñak dira, belaun aldiko gizaldi bakotxaren arrazoizko antzezlariak eragille lez, ez daukielako

(1) Batzangotasuna = globalización. (2) EUSKALDUN BAITA = conciencia vasca. (3) Azpiegitura = infraestructura, subestructura. "Infra" = debajo, "Estructura" = base de un edificio, o, cosa que queremos hacer. (4) Egilletasuna = gestión. (5) Ditekeen = posibilidad. (6) Oiñarri = premisa, base de lo que se puede inferir, o, hacer otra cosa.

beste ardurarik, gai bizi onek orokor daukazan eskubideak, Jainkoaren ekanduzko legean lots eta ardura aundiz on ordezkatu baiño besterik ez.

Batzuk esaten dabe: “Zelan izango dira sorkuntzazko edo paleolitiko denborak gaurkoakaz bardiñak, areik abere antzeko bizitza baten bizi ba ziran?”.

Jainkoak ipinitako Lege bidetik len da gaur, agindu bakarra agertzen dalako ezeren aldakuntza barik.

Ala gaur, bizitzaren jarrai bidean azturazko jakintzan len baiño aurrerakuntza geiago lortu arren, len baiño geiago ote dakigu?.

Dana dala, or dago **JAUNGOIKOAREN** legea eta gai oneri ordezkatu bear dautzaguzan zor eskubideak.

Beste aukerarik bai ?.

MUNDUAN.

Orregaitik mundu onetan, norkerizko asmakuntzan dabizen menperatzaillak eta guda indarragaz dabilten batzangotasunezko alegiñak, alperrezkoak biur-tzen dira.

- 1) Maltzurrezko asmo orreik, gaur erabilten diran lez, zentzuzko bidetik kanpo guzurrezkoak izanda, sekula ezin dira egizkoak biurtu.
- 2) Jainkoaren legeakaz gure bizitza, naita amaibako aukerazkoa izan arren, arduraren zentzuzko bide estu baten sartuta, egitik guzurrera oinkada txiki bat baiño ez dago.
- 3) Eta bereztasun oneri begira, or baieztatu ziran benetan, gure izatasunezko arimaren baitak, guzurra eta egia zer dan ondo jakitera elduta.

JAINKOAREN gauza izan da, oldoztu al geinke, Lege orren aurka egin geinkela ?.

Bide ortatik alegintzen garenean, buruak apurtzen doguz bere aurka.

Mundu onetan, iñor ez dalako nor bere asmakisunezko legerik egiteko, Izadi oneri Jainkoa Berak ipini eutsozan legetik ez ba dira artzen.

Eta orregaitik, iñor ez da nor, iñoren ardurazko zor eskubideakaz, maltzurtasunez jokatzeko.

EUSKALERRIA.

Mundu oneri, Euskalerrria da Paleolitiko Neolitiko bitartean lortu zan jendekuntzazko demokratikoagaz, adierazpen ederrenetariko bat emon dautsona.

Eta askatasunezko demokrazi orren sinismenekoia izanda, ez dau bear iñoren beartasunik danon ulermeneko elburura eldu daiten.

Iñoren izatasunezko nortasuna galdu barik baiña !.

Euskalerrriak beste errigizarteak lez, sinismenaren nortasunezko euskereagaz daukazan legezko arrazoiak, berak azaldu bear dauzalako, erri ezberdiñen alkar ulermeneko antolabidera eltzen garanean.

Euskalerrria politikan, orregaitik da NORBAIT, edo NORTASUNEZKO eragillea bere zor eskubidearen ordezkartizan, eta iñork ez dauka eskubiderik bere ardurazko eragilletasunetik baztartuteko.

OARKUNTZA.

Euskalerrriko izaeraren eskubideko arrazoi au izango da, gure edesti ta European erabili diran politikak argituz, bost sei idazki laburretan "ZER" aldizkarian illero agertuko dodana.

Atutxatar Paul
Zornotzan 2.011n Urtarrillaren 12an

Euskalerrria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (II)

EUSKALERRIA.

Euskaldunen erria beren demokrazizko nortasun aundiagaitik gaztea izan arren, antziñako alditan egin zan erria da.

“Wurm” deritxon azkeneko izotzaldia orain 50.000 urte urtzen asi zanean, gorengo paleolitikotik 20.000 urte inguru, ta Madaleniense ta Aziliense orain 14.000 urte bitartean, Homo Sapiens edo Kromañoi giza Afrikatik urtenda zabaldu zan Asia ta Europatik oiturazko eritzi bardiñ eta leen euskerazko izkuntz antzeko baten, eta leiñutan erritu eben lurralde guzti au, euren batzar nagusien antola bidez.

Leen euskerazko izkuntz antzeko baten zabaldu zirala, ez ote da izango lar esatea?.

Ez!. Len Wilhelm Humboldt izkuntzalari aundiek, eta gaur ospe aundiko Theo Wennemann ele jakintzaren ospe aundiko maisua ta Peter Foster jenetikaren irakasle, eta ainbat aztertzaile arduradunek: Europaren oiñarrizko gizartean edo jendearen jenetan eunetik, irurogeita amabost Homo Sapiens, Kromañoi edo Euskaldunak dirala, eta euren oiñarrizko izkuntza euskerea zala esaten dabelako.

Gure artean be badaukaguz ardura aundiz izandako eta gaur diran izkuntzalari aundiak, eta Felix Zubiaga ta Legarretak bere azterbideko “Origen y

desarrollo del lenguaje” eta “Vascoeuropeismo versus Indoeuropeismo” liburutxoetan egiztatu egiten dauazanak azalduko dautsuedaz.

Lenengoan: “Munduko gizarteetan mintzoeraren jaiocera eta bere garapena edo azkeraren edestia azalkatzea, munduko gizaren jendekuntzazko edestia dala argitu egiten dana, bere neurri guztietan”.

Eta Euskerazko mintzoera bat bezala, Izadiak daukazan irudizko eredu nagusietan ikertu ta ipuin bezala adieraztea: “Edesti ta edesti aurre onena dala, gizatasunagaitik iñoz azaldu, esan, edo kontatu dana” euskal endaren jatorrizko edesti osoa argitzen daualako.

Bigarreanean: “Izkin bateraiño aztertu egiten dauan izkuntza batek, jatorriz edo sortzezko izkuntza da, izkin bateraiño eltzea eredu nagusian, ozenezko⁽¹⁾ iturria argitzea dalako berbearen mintzo edo abots sorkuntzan”.

-“Eta euskerea al dalako izkin bakarreraiño eldu, orain ezin da esan alderatzaileak⁽²⁾ esaten daben antzera, euskerea jatorriz ezagutzen ez dan izkuntza bat dala, mintzoeraren oguzpeneko⁽³⁾ jaiokeran, bera dalako berezko aitortzaile”.

(1) Ozenezko = sonoro. (2) Alderatzaileak = comparatistas. (3) Mintzoeraren oguzpeneko = pronunciación articulada.

-“Orregaitik, mintzoeraren jatorrizko itz bakar bidetik eta onen eredu nagusiko leen analogi arauz, beren jaiokera argitzen dauan izkuntz bakarra”.

-“Euskereak, inguruan daukazan oraingo mintzoerak baiño obeto ezagutzen dau beren jatorritasunezko edestia, nai ta eurak jatorrizkoak dirala esan.

Bere esangura, mintzotasunezko gorputz guztiko itzaren alkartzezko antolakuntzan eta entzuteko abotsetan irarrita daukazelako”.

-“Zeruko⁽¹⁾ eredu nagusiaren antzezko⁽²⁾ zuzentasunetan “Izadi iztia”⁽³⁾ da, gizadiaren jakintzan “gogo iztia”⁽⁴⁾ ta “giza iztia”⁽⁵⁾ da, bai dirdaitesunezko gogarketa⁽⁶⁾ gizartearen eredu nagusiaren antzezko zuzentasunetan, eta “teologia” da, oneik zeruko eredu nagusiagaz bat egiten dabenean.

-“Euskereak, sumerio izen jakintzazko irudimenaren eredu nagusiko arlo aundietan eta gramatikan be esku artzen dau, Ugarit⁽⁷⁾ ta Ejiptoren azturazko jakintzagaz jazten joan zalako”.

-“Izkuntz edo mintzoeraren trebetasuna ipuiezko asmamena⁽⁸⁾ da, eta eredu nagusian berba barrien jaikunezko kokamenaren⁽⁹⁾ trenbetasuna be bai, aiek ez dabelako galtzen abotsik, antolamenduzko zentzurik, ez aintzintasunik, bieri aurreratuzota burutakizun barrien artu emonetan.

-“Lojika, izkuntz edo mintzoeragintza baten, mitologia beste balio dau, biak alkartu egiten diralako gaiezko Izadi onen antolakuntzan eta arri aro barriko gizonen oldozmenean”.

-“Berbeak, esan/izaneko elburua bete dagian, atsegintasunezko ardura aundiz zaindu zan beren oiturazko arau zaletasunean”.

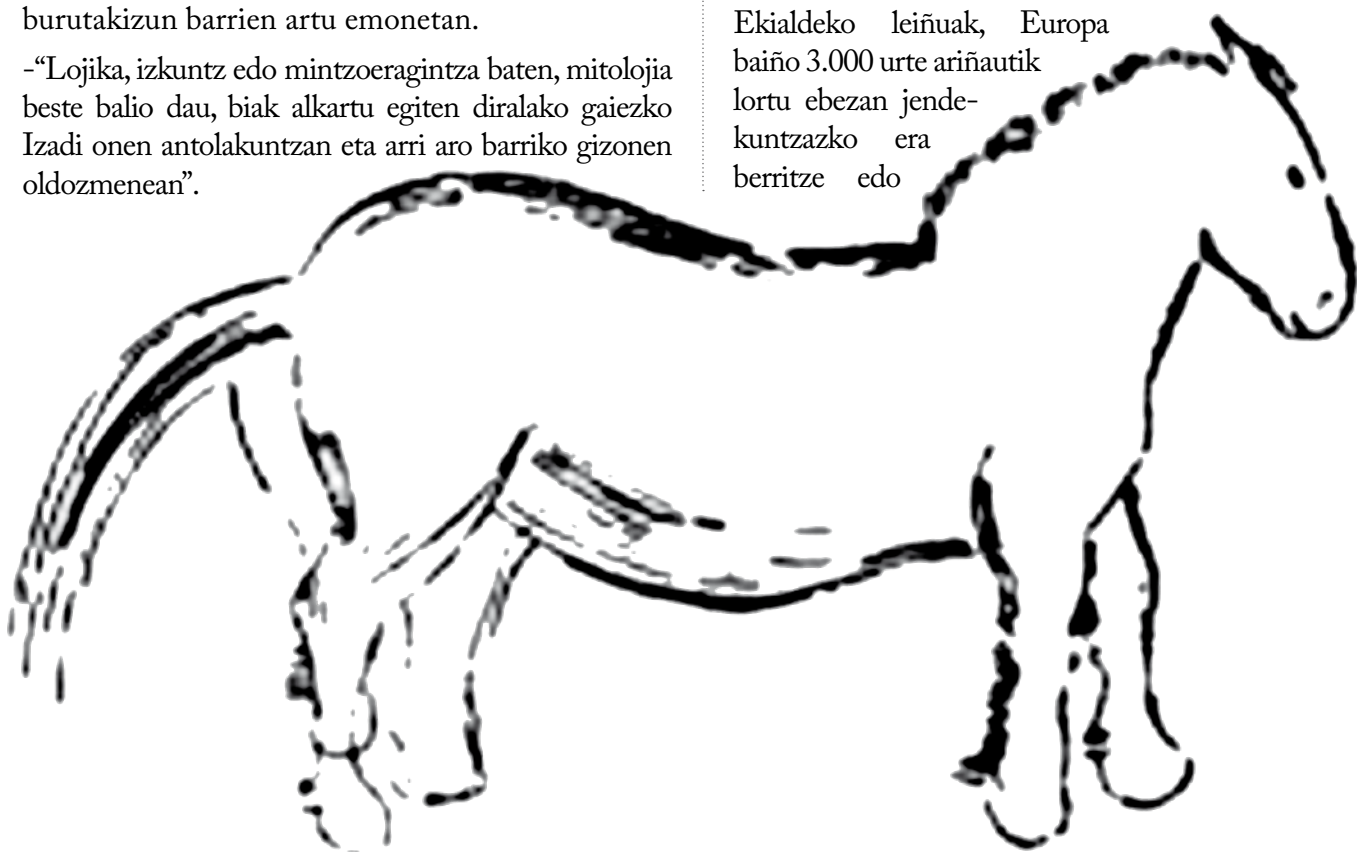
“Izadi onen berezko antolakuntzagaz egokituta egon daiten guztia, eta oroimenean atzerakadarik ez daiten egon, bere galduerak danoen oarkabean atzerakada galanta egin ebala ta, ele jakitunezko gorputz osoa ez dagoenagaz bir jabetzen, ermeneutika edo adierazketaren gabetasunean dagozelako”.

ERRIA IZATEKO LENENGO OINKADAK.

Goian ikusi dogu zelan Homo Sapiens edo Kromañoi giza zabaldu zala izotzaldia urtzen asi zanean, orduan ezagutzen zan Afrika, Asia ta Europako iru lurralde andietatik, eta Afrikatik urten ebenean, oiturazko jakintzan ta leen euskal izkuntz bardin antzeko baten zabaldu zirala.

Paleolitiko Neolitiko milla urte bitarteko aldietan lortu eben, gaur, “Atlantida” galdu zan jendekuntz demokratikoa esaten dana, leiñuzko lurraldearen antolamenduan euren batzar nagusiekaz Euskalerrian sortzen dan lez, gaurko egunerarte jatorriz etorri jakuna.

Ekialdeko leiñuak, Europa baiño 3.000 urte ariñautik lortu ebezan jendekuntzazko era berritze edo

(1) Zeruko = divino. (2) Antzezko = analogias. (3) Izadi-iztia = cosmologia. (4) Gogo-iztia = tratado del alma psicológica. (5) Giza iztia = antropologia. (6) Dirdaitesunezko gogarketa = meditaciòn refleja. (7) Ugarit = Siriaren itsas-ertzean antziñako iri edo uria. (8) Ipuiezko asmamena = imaginaciòn mítica. (9) Jaikunezko kokamenaren = engarce ritual.

aurrerakuntzak, eta beragaz, lenengo idazkian aipatzen dodan lez: “Sargon edo beste menperatzailegandik asita, nortasuna eta norkeriaren arteko borroka latzakin, leiñu, erlijio ta izkuntz asko ezereztu edo naastu egin ebazanak, nortasunezko izaeran atzerakada galantak eginda.

Maltzurtasunezko menperatzailetasun orren bidez leiñuak bake billa, Asia, Afrikan bertan ta Europako lurralderantza, ainbeste errialda⁽¹⁰⁾ egin eben eta ikertzailleak mugatuta, indoeuropeoaren izenagaz esagutzen dira.

Persiarrek, Europako sartaldea be gura eben menderatu, baiña lenengo Greziaren antolamendu demokratikoa ezereztu bear, eta auek or geratu ebezan Medikas deritzon gudarekin.

Eta goian aipatutako aztertzaile jakintsu orreik ikertu ta gero dakie, euren bardin antzeko leiñuen oitura ta izkuntzak nastekatu arren, euren izkuntz barriko berbeak oiñarriz, lenengo edo asierako itzotsak daukiezala, lur zabal orreitan geratzen diran toki izenaren antzera.

Izkuntzaren berbak eta toki izen itzak iraun dagien, errotsu ta ondo sustraituta egon bear dira euren

nortasunezko sinismenean, izkuntzan, oiñarrizko itz orretatik asi ziralako azturaz jakintasunezko argitasunera zabaltzen, eta naita izkuntzan, batzuen norkeri bidez naste askotan sartuta egon, itz oiek eta toki izenak milla urte askotako jabetasuna euki izan bear izan dabe oraindiño iraun dagien.

EUROPAREN ASKATASUNEZKO EUSKAL ZENTZUZKO IZAERA.

Paleolitiko-neolitiko bitartean, bakez bizi zan Europako sartaldea gorengo jendekuntz demokratiko onenean Jaungoikoaren sinismen antzeko baten, eta leiñu bakotzaren lurralde batzar nagusiko antolakuntzan euskalki izaeran. Atlant itsasotik, Europa erdian sakon sartu arte eta Eskozia⁽¹⁾ edo Britainatik Kadizeraiño, areik eta K.a. 2.000 urte inguru len aipatutako indoeuropeo edo keltiar leiñu alderraiak Ekialdetik agertu arte.

Or, agertzen da lenengoz Europa, euskerearen bereztasunezko sendi giro baten.

Aberria al izango ote zan ?.

Orduan ez zan ezagutzen eta gitxiago ulertu aberriko itzik, leiñuaren sendi giro bateko lurraldetan euren

(10) Erri-aldia = emigración, o, exodo de un pueblo. Alderrai = nómada, (1) Piktoak euskaldunak ziran.

batzar nagusiekin laterrituta, eta baitaren neurri onenean ondo antolatuta, zor eskubideak demokrazizko askatasunean on ordezkatuta bizi baiño besterik ez.

Beste antolamendurik bear izanik ete eben ?.

Baiña, XVIIIIn gizaldean Europa norkerizko askakizunez laterritu zan aberri barriakin baiño, eskubi-de geiagokoagaz bai beintzat.

Aiek: berezko landarearen antzera, Jainkoaren lege bereztutakoan nortasunez sendi giro baten, berez edo jatorriz aberri jaiok ziralako.

Auek: sasijainkotza billa eta alegin onek emoten dautseezan egarriagaz, Jainkoak bereztutako legearen aurka, norkeriz asmatuta lapurrezko aberriak diralako.

Europako mendebal onetan leiñu alderraien mogimendu ugariakaz, borroka asko egin eben euskal leiñuak ortik aurrera, ekialdeko leiñu alderrai geienak, menderatzale eritzia ekarten ebelako askatasunezko lurralde oneitara.

Eta orduan sortu zan borrokazko menderatzail zoraldia gitxi bazan, Etruskoak K.a. VIIIIn gizaldian⁽²⁾

erromatar askakuntza sortu eben, euren salerosketako maixutasun aundian, itsas ertzeko uriakaz euki ebazan arremen onak eta irasi egiten ebazan uriak babesteko.

KELTIARREN EDESTI LABURRA.

K.a. 2.000 urte inguru, Alemania erdigune lez artuta, Europako Ekialde guztian euren leiñuzko auzoetan laterrituta ezarri ziran.

Keltiarren lenengo aldakuntzak, 1.800-1.600 urte inguruetan, Britaniako ugarteetara egin eben lenengo erri aldakin asi ziran.

1.200-800 urte bitartean Galia edo Frantziaren Britaniako lurraldeetara, Loira ibai gaiñetik eta Britaniaren itsas bazterreko bitartean Frankoak kokatuta.

K.a. 900-500 urte bitartean, burdiñezko asieran⁽¹⁾, Austriako Iparraldean Hallstatter ur geldi inguruan, Hallstatt⁽²⁾ burdiñaren jendekuntzazko⁽³⁾ tokian eta Alemaniaren Ego aldean Renaniako lurraldeetan kokatuta egon ziranean, Keltiarren giza Europaren Sarkaldetik zabaltzeko atondu edo prestatzen asi zan.

(2) K.a. 753an. (1) Ekialdetik ibilita eta Ititaren jendekuntzatik artuta, itzulkeran, eurak ekarri eben burdiñaren ezauntza. (2) Hallstatt = burdiñaldiaren jendekuntzazko lekua, 2.000 ilobi baiño geiago aurkitu zan lekua eta gatzaren meaztegiak. (3) Jendekuntza = civilizaciòn.

VI-In Mende artean, keltiarren Tene deritxon goimaillazko aldiari, keltiar leñuak zabaldu ziran Europako lurralde guztietara.

Britanoak Inghaterrara joanda, Goibeloak bota ebezan.

Akitaniatik Iberiako erdi ugartera⁽⁴⁾ aldatu ziran, keltiberiako errigizartea sortuta.

Keltiarrak indartsuak izan arren eta euren azturan naita asko ikusikoak izan, orduko menderatzailearen denboretan ez eben garrantzi aundirik euki.

Jendekuntzazko jakiturian be maillakoak izan edo ta neurri aundi baten askatasunezkoak izan ziralako, euren oldozmeneko asmakizunetan, ez ziran eltzen besteak morroitasunera menperatzen. Eta orduko denboratan, zalantza orreitan kokatuta egon ezker, erromatarren antzera, menderatzaile azkar ziranakaitik bultzatuta, ia aienatu ziran Europa guztian, berezko erritarteetan.

Euskalerriko lur zabaltasunari, ortik aurrera asi jakon murrizketa, bere lurraldea Frantziko Loira ibaitik, Iberia edo erdi ugarte onen erdi ingururaino⁽⁵⁾, eta Atlant itsasotik Akitania osotzen ebana-gaz mugatuta geratu zalako.

ETRUSKOEN EDESTI LABURRA.

Etruskoak Arno ta Tiber ibaien artean kokatuta, jakintza aundia euki arren ez euken lotsarik euren

gizabidea aberastuteko, Siria, Ejipto ta Griegoen jakintzazko aurrerakuntzatik bear ebena artzen, eta euken arrokerian, maitasun geiago emoten eutsoen apainkeri ta opor aldeari, gudaren zaletasunari baiño.

Ikusi dogu K.a. VIIIIn gizaldian zelan irasi eben Erroma, eta VIIIn gizaldian euren zabalkuntza erabagita, orren gizaldi erditik onantza, eurak zuzendu eben Erroma gizaldi bateko agintaritzan.

Adriatiko Iparraldetik itsasalde guztia eta Korzikako ugarte menderatuta euki arren, Uri nagusien bereiztasunak ez eutsen izten batasun batera eltzen, eta VIIn gizaldian maldaberan sartu ziran erromatarren aurka asi ziranean.

K.a. 509an, Griego, Samita ta Galoak alkartuta, Etruskoen erregea kanporatu eben eta euren lur guztiakaz geratu ziran.

K.a. IVn gizalditik onuntz, erromatarrengandik babestu egin bear izan eben, euren Uri nagusi guztiekaz geratu ziralako, eta 295ean euren guztiz menderatuta, 90eko urtean erritarren gizarteko guda ostetik, 89an erromatar uritargo edo erritargoa artu bear izan eben.

Atutxatar Paul

Zornotzan 2.011n Urtarrilla 25ean

(4) Iberiako erdi ugartera = península iberica. (5) Ni, uste osoan nago Kadizeraino zala.

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (III)

ERROMATARREN EDESTI LABURRA.

Mundu onetan ezagutzen ziran jendekuntzak eta lurrak batzangotzeko asmoak, baleiteke ariñagokoa izatea, baiña Asirian Tigris ibaiarru edo sakanean⁽¹⁾, K.a. 4.500 urtetik asita Ninibe uri nagusi lez izana, I Sargonek orain 4.025-4.010eko urte inguruetan menperatu ebanetik izatea.

Dana dala, ortik asi zan norkeriaren menperatzailletasunezko jendekuntz zikin ori.

Geroago, Persen errege Ziro⁽²⁾ aundiak asita, I Dario⁽³⁾ ta I Jerjesek⁽⁴⁾ izan ziran Mundu onen eta orduko Europaren jendekuntza guztiak morroitasunean batzangotu gure ebenak. Eta jendekuntz⁽⁵⁾ aundi bien arteko alkar aurkeztea⁽⁶⁾ sortu zan.

Orduko Persak eta Griegoen jendekuntzak ekanduzko oituran, bata: menperatzaille gogoko oso osoan izan zalako; Eta bestea: azturazko giza bidean ekanduzko mailla aundira elduta, Askatasunezko Demokrazi aundi baten sinismenekoa izan zalako, begiz begiko aurkakoak⁽⁷⁾ izan ziran.

Eta Greziatarren Demokraziari ezker, or geratu ziran leenengo aldiz Medikaseko guda ospetsuekin, Europa faziztak menperatzeko euki eben asmakuntzak.

Baiña, Etruskoak Italiako lurraldeetan Arno ta Tiber ibai bitartean kokatuta egon ziranak, espartar guda antolamenduan erromatarrak sortu ebezan, eta oraingoan Europaren barnetik asten dira menperatzailletasunezko larri aldiak barriztuta.

Erromatarrak len zentzuz ondo bideratuta egon ziralakoan euren ustez, emen asmatu ebezan benetan, gaur oraindiño norkerizko eritzian dagozan zorigaiztoko batzangotasun gogo orreik, Munduko errigizarte guztiak, fazizta antolamendu barri onen mendean ondo zuzenduta egon gindezan.

Guda antolamendu ondoren, Latiña be sortu eben, norkeri orren mende batzangotuta izkuntz bakar orregaz bizi gindezan, gure gaurko egunerarte.

Erromatarrak, gudalari edo borrokalari aundiak izan ba ziran be, sekula ez ziran izan erri bat eskolatzeko gai.

Eta ibili ziran lurraldeetatik ikutu eben guztia batzangotu baiño, erriarrak auzotasunean euki eben elkartasunezko⁽⁸⁾ batasunetik asita, milla zati geiagotan banandu ebezan⁽⁹⁾, izkuntz ta senitasunean.

Geiago, K.a. 240garren urte inguruan norkeri bidez, euren maldaberazko arazoak asi ziranetik.

(1) Ibai arru edo sakana = foz, barranca, desfiladero, valle, o, cuenca del rio. (2) K.a. 560-529. (3) K.a. 521-486. (4) 519-465. (5) Jendakuntz = civilización. (6) Alkar aurkeztea = confrontación. (7) Begiz begikoak = diametralmente opuestos. (8) Elkartasuna = confederación, hermandad. (9) Alemania, Farntzia ta erdi ugarte onetan (península iberica), izkuntza ta erri-maillan sortu zan antzera.

Denbora onetan, erromatar erritaren be maillako sendi aberats batzuk, beste erritarrak jaurkintzatik bastartzeko eta euren diru zaletasunak gaintzeko, erri gurasoen⁽¹⁾ sendiakaz alkartu ziran.

Alkartasun orren ostean jaurkintasunezko lege guztiak euren eskuetan egonda, batzuen aberastasuna, andi mandikeria, apainkeria ta kirkilleriak⁽²⁾ goraldtu ziran ezin beste, eta kaizartza sortu ebenean, berau goraldtu eben euki ebazan sasi jainkoen maillara.

Eta sasi legeekin berezko baserritarren antolakuntza ezereztu ondoren, menpetasunezko joputasun antolakuntzan⁽³⁾, lur zabaleko etxagun aundiak agertu ziran.

Euren arbasoak goi maillako jakintzan lortu ebezan ekanduzko oiturak ortik aurrera, neurri aundienean galduta.

Jesus gurutzatu ebenetik, Kristau ekanduzko erlijio indartsu ta guztiz ederra be sortu ta zabaldu zan, baiña dana alperrik, norkerizko eritzi zikin orren mendean geratu zan eta.

I Konstantino erromatarren kaizerrak ikusita, eurak maldabera aundienean sartuta egon zirala, eta kristautasunaren sinismena orduko errigizarteetan indartsu ta zabalkuntz aundia artzen egoala oartz, beragaz bat egin gura eben, eurak orduan jaurkintzaren buruz euki ebezan zentzuak indartu eta irudizko eran, berritzeko naian.

K.o. 311n ta 313an Kristautasuna legeztu ta euren jaiak ospatzeko baimen guztiak emonda, I Silbestre Aita santuagaz alkartu zan, euki ebezan batzangotzeko asmakuntza orreik, bion artean lortzeko.

K.o. 325ean I Konstatino I Silbestre aita Santuagaz batera, Nizeako Eleiz batzar nagusia batzeko agindu eben, eta erromatar goitik berako araudian Kristautasunaren katolikotasuna sortu ta alderdiketatu ebenean, munduan norkeriz egin dan lapurkeri aundiena egin zan, erromatar kaizertza eta dogmaren arauz Aita Santuaren uts ezintasuna, mendeko eritziak bear dauzan osagarritzko siniskai legeakaz ezarri ebelako, Jainkoak bereztuta ezarri Ebazan Lege guztiaren aurka.

Ortik aurrera, munduko errigizarteak kontrolpean batzangotzeko kaizar eta Aita Santuaren mende, bizitzeko bear doguzan on guztiaren kontrola dabe, gaur sortzen dan lez.

Eta ziñezkintza edo dogmatika bidez olan egin ebenetik, munduko norkeriaren merkantil edo diru zalekeriaren fazizmoari, ate guztiak zabaldu eutsezan, dogmaren arauz munduko gizartearen jakintsu geienak norkerira bideratuz, Jesusek emon euskuzan bereztasunaren buruz aolku guztien gaiñetik.

Orregaitik ez gara arritu bear gaurko merkantilismo eta diruaren sasijainkotasunagaz, munduko errigizarte guztia mendeko asmakizun orren kon-

(1) *Erri gurasoen = patricios.* (2) *Kirkilleriak = fastuosidad, suntuosidad, lujo excesivo.* (3) *Joputasun antolakuntzan = organización de esclavismo.* (4) *Arpel-arri edo Arri-zapaltzeko gailuakin = apisonadora.*

trolopean eukiaz, eurak jabetu ziralako tresneri guzti orrekin, eta eurekin arpel arri edo arri-zapaltzeko gailluakin⁽⁴⁾ izan balitz bezela, gudu indarraren bidez, beti etorri dira Jainkoaren berezko legeak eta gizaren eskubideak zapaltzen, munduko gizon/emakume geienak bizitza onen samintasunezko aldi gogorrenera bideratuta, batzuk sasijainko lez iraun egien.

Edestian zear, Jainkoak ipinitako legearen aurka egin diran borroka nagusi bakoitzaren ostean eta ikusita zelako sarraski edo odoljariozko triskantzak egin ziran damu, agintarien

“baitak” zuritu edo garbitu naian, beti artu dira zentzunezko erabagi gogorrak gizartearen zor eskubideari begira.

Antza baiña, danak itxurazkoak izaten dira, urren-go egunean osterita itzultzen diralako norkeriaren lapurrezko bide zikiñ orreitar.

Eta guztiz arrigarria dana, ortik aurrera egiten daben guztia “Askatasunaren” izenean egiten dabela da.

Baiña, nundik nora askatasuna ta menpea guztiz aurkakoak izan da, batera eroan ?.

Almen ori, Jainkoaren almena da bakarrik. Berak bereztutako gai onetara, zor eskubidearen ordezkarrizako eragille lez bialtzen gaituelako.

Zelan nastatu Bere agindua, guk neurtuta daukaguzan almenakin ?. Gure ekintza bizitza onetan uste dot, beste gauza baterako dauela antolatuta.

Jainkoari begira, nire bizitzako gazte denboratik ona, beti entzun dot mundu onetan “pekatua” dala gauzarik txar edo okerrenera, eta damu ori zuritu naian, edo ta nabarkeriz danak ikusi egien, ukabillagaz bularra jotzen dogu.

Baiña Jainkoaren beldurrik ote dogu ?. Antza, zeozer oker dago sermoigintza edo irakas aldi orreitan.

Jesusek, farisaukeriaren aurka borrokatu eban Bere indar guztiegaz. Gaur, eta andik ona, norekin gagoz?.

Dana dala, 410ean Erroma saskildu ondoren, I Alarikogaz asita, godoak sartzen dira erromako kaizargotzaren jokoan, eta onekin katolikotasunaren eritziak sendotu ta aurrera egin eben, Erromako eleizari emon jakozan aolkularitzaren orokorrezko agintaritzagaz.

(10) *Erri-alda* = emigración, o, exodo de un pueblo. *Alderrai* = nómada, (1) *Piktoak euskaldunak ziran*.

GODOEN EDESTI LABURRA.

Godok artu eben Erromatarren ordezkotza, Europa kaizargo orreitan sendotzeko.

Oneik baiña, naita iru mendeko aundikerian ibili, ez eben euki denborarik Europa kaizargo mendean batzango baten ezartzeko, Mauritarrek jendekuntz aundikoak eta indartsuak, laster jabetu ziralako erdi ugarte⁽¹⁾ onegaz.

Euskalerruari begira, Godoen agintaritza lortzen eben errege guztiak “ET DOMUIT BASKONES” esan bearrean agertzen ziran, eta ortik egira, emendik eguzkira baiño alde geiago dago.

Eta aldarte orren bitartean emon jakon arnas apur bat Europari, erriak oiturazko legean, jaurkintzazko antolakuntzak al eben askatasunezko eritzi onenean ezartzeko.

Naita, katolikotasunaren alderdikerizko asmo eritziarekin, ostera itzuli kaizargotzaren batzangotasunezko bide zikiñera, ikusiko dogun lez.

Godok, Europa zuzendu edo jaurkitzeko, ostrogodo ta bisigodoaren izen bigaz banandu ziran, euren

menperatasuna lortuta gero, kaizarrezko batzango baten ezartzeko.

Orregaitik, Godoetatik asita artu bear dogu, leen menperatzalleen asmakizunezko ari ori, Mundu, Europa eta batez be ikusi daigun, Euskalerraren Askatasunezko Demokrazia, zelan joan dan murritzen gaurko egunerarte, eta gaur be zelango nasteekin dabiz alegintzen Demokrazizko aztarnak aienatu daitezcan, euren sasijainkotasuna jarraituaz.

II In Alarikogaz⁽¹⁾ asiko gara, jakin daigun zelan 506an argitaratu eban Mendebaleko bisigodo guzti-entzat, Romana Bisigotorun legearen laburpena⁽²⁾.

Amalarikok⁽³⁾ bere erregetzaren 531ko Orrillan, Toledoko II In Eleiz Batzar nagusia bete eban.

Emendik aurrera emon jakon Toledoko kaizartzari, gaur oraindiño PPko Kospedalek euren gazteari esaten dauksen “Toledo imperial” edo ta “el imperio de Toledo por su destino en lo Universal”.

Jainkoaren agindua ote da baimen ori ? Aita Santi ta Martin Olazarrek: “gordinkeri bortitza” esaten eutsen asmakizun orreri.

(1) Erdi ugarte = península.

(1) 484-507. (2) brebiario de Anniano, o còdigo de la lex Romana Visigotorum. (3) 511-531.

Justinianok⁽⁴⁾ 553an Bijilio Aita Santuagaz batera, Konstantinoplako IIⁿ Eleiz Batzar Nagusia bete eban eta Mendebal eta Ekialdeko kaizartza 527-565 urte bitartean eskuratu ba eban be, bere bizi denbora be ez eban iraun. Baiña betiko lortu eban garaipena, erromatarren legeak bildumatutea zan, gaurko menperatzaillezko legeak, bere oiñarrien gainean eraikita dagozelako.

Batera 551-567n urte bitartean, Atanajildo zan bisigodoen errege, eta Justiniano ekialdeko kaizarren laguntzagaz, Ajila bota eben erregetzatik, beren jaurkintza Toledon ezarrita.

Eta Justinianorekin egin eban bakezko itzarmenagaz, Betikako lurralde zati bat Bizanzioren agindupean itzita, or jaio zan “Spaniako izena” Bizanzioren mende.

Bisigodoen urrengo errege Leobijildo Arrianoa⁽⁵⁾, bere seme Ermenejildo katolikoa il ebanetik izan zan konturatu zana, Konstantinok 325an Nizeako Eleiz Batzar nagusian egin eban antzera, katolikotasunezko erlijio barik, gatz zala euren asmakuntzak bideratzea eta bere seme I Rekarredo limurtu edo eskuratu eban aldakuntza ori egin egian.

Rekarredok 587an Arrianismoa alboratuta, 589an Toledoko IIIⁿ Eleiz Batzar Nagusia bere agindupean batu eban, eta ortxe emoten jako ostera asiera mundu au errege ta katolikoek ekandu bakarrean batzangotzeko, erromatarrak euki ebezan leen asmakuntzak iraun egiezan.

Iruñako gotzaiña be birriten aipatzenda Toledoko batzar erreitan eta leenengoa, emen izan zan.

Oinkada aundi bat emonda, Ejikaren⁽⁶⁾ erregetzara eltzen gara, onen agiduan XVⁿ, XVIⁿ eta XVIIⁿ Eleiz Batzar Nagusiak bete ziralako.

Bitizaren⁽⁷⁾ ostean, Rodrigo⁽⁸⁾ jauna izango zan urrengo errege, Bitizaren seme Akilari⁽⁹⁾, beren seme eta aditsu⁽¹⁰⁾ batzuen laguntzarekin alkartuta, bera Akila baiño geiago zalakoan, erregetza lapurtu eutsolako, eta anai arteko guda sortu ondoren, Mauritarren sarrera erreztu ebala diño batzuk.

Edestiko arauz baiña: “Erregeak, Zeutako gobernari edo guda jaurleri Julian kondearen alaba Florinda⁽¹¹⁾ bortxatu egin ebalako”, onek gaztelua Mauritarren eskuetan itxi ebala diño, gero Bitizaren semeakin batera Mauritarrai lagunduta erdi ugarte oneitan sartu zitezen.

Dana dala, 711n Uztaillaren 19an Tariken Mauritar indarrak Guadaletoko ibai inguruan, Rodrigo jaunaren godo gudalozteak ezereztu ebezan.

Gaurko edestilari batzuk esaten dabe, Barbateko ibai inguruan egin zala borroka ori, eta kondairak Guadaletoko ibai inguruan.

Kadizeko lurraldean dagoz biak, leenengoa auntzen mendietatik jaio eta beren urak Atlant itsasora botaten dabezanak, eta bigarrena Mugako Jerezen⁽¹⁾ ondotik joaten dana eta beren urak Kadizeko ur golkoan botaten dabena.

Ez ziran ezereztu, Konstantino (325) ta Rekarredok (589), Nizean sortu ta Toledotik katoliko aolkularitzan bideratu ebazan Godo Lege Bilduma orreik, 711n Pelayo jaunak (?), Erromatarren Godo sasilegedi “REX GRATIA DEI” guzti orreikaz Asturiasen kokatu zalako. Eta mauritarrai Kobadongako guda irabazi ondoren, ta menperatzailletasunaren kaizertza orregaz jabetuz, 718ko urtetik aurrera, jarraitasunean ipini ebalako.

Pelayo, 737ko urtean il zan eta urrengo errege, bere suin I Alfonso katolikua izanda, or asten da ostera be katolikotasunezko menperatzaille ari ori indarra artzen.

Frantzia eta Espainak ortik aurrera, eleiztar katolikuaren aolku aginduan bideratuta euki ebezan aldiko erregeak, ez eben iñungo errukirik euki, Jaungoikoak Bereztutako Legearen aurka, berezko ta sinismen aundiko kristau erri zintzoak sarraskitzen, naita errien iltzailleak⁽²⁾ izan.

Kristautasunaren ekandua eta katolikotasunarena, nundik elkartu leikez ?.

Nik uste dot, txinpartak ateraten dabezela, edestian eta gaur sortzen dan lez.

Gure ARIMAK ez dira gizatzen mundu onetara morroi izateko, Nor izateko baizik.

Eta egunen baten danok batzangotzen bagara, dannon borondatezko sinisteak ulermen batera elduta alan eskatzen daualako izango da.

OARKUNTZA.

Erromatarrak eta Godoak, berezko izkuntzatan eta erriekin egin ebazan naaspillatuzko triskantzatan ostetik, orain sartzen gara gure edestiaren aldi barrira, ikusi daigun zelan ez zan okerreko asmakuntzarik alderatu eta gitxiago erabagi zuzenik artu, gero ta gudu indar geiagorekin gagozan laterrietan menderatu arte.

Atutxatar Paul

Zornotzan 2.011n Urtarrillaren 31n.

(4) 483-565 urte bitartean bizi zan. (5) 568-586. (6) 687-701. (7) 701-709. (8) ?- 711. (9) Bitizaren beste seme batzukin ?). (10) nobles. (11) la Caba. — (1) Jerez de la Frontera. (2) Erri-iltzailleak = genocidas.

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (IV)

ERDI MENDEA.

Sarrera txiki bat egin bear dautsagu erdi mende oneri, emen sortu ta sendotu ziralako Europako jaurpide barriak, gaurko egunerarte etorri jakuzan erregetzazko antola barriekin.

Erdi mendea esaten jako: 476an Godoak Erromatarren Mendebaleko kaizertza ezereztu ebenetik, Turkoak 1.453an, Konstatinopla menperatu eben arteko aldiari.

Edo ta erromatarrak suntsitu ziranetik, 1.440-1.450 urte bitartean, irarkola⁽¹⁾, irarritzeko papera⁽²⁾, bolbora edo lerrautsa⁽³⁾, itsas orratza⁽⁴⁾, itsas ontzien oial mugikorraren asmaketak lortuta, Amerikaren agerketa ondorioz lurralde nagusi bietan asi ziran itsas billaketararte.

Bai, pizkunde⁽⁵⁾ edo ta Eleizak Luterotar Martinekin asita euki ebazan berrikuntzazko⁽⁶⁾ arazo aldiak deritson arte.

Erdi-mendeko Lenengo zati oneitan, erri edo leiñuzko sendi bakotzak, euren batzar nagusi bidez arnasa apur bat euki ebelako, lurralde bakotzaren jaurkintzazko antolamendu baten ezartzeko, areik eta mauritarrak VIII gizaldietan sartu eutzien urduritasunetik askatu arte.

Eta zelan eleiza katolikuak errege guztien gainetik, izan zan aolkularitzazko agintari nagusia.

Bigarren zatian ikusi daiguzan gaur arteko eguneraiño, zer gertatu dan gure gaurko lur, aize, ur eta gizaren nortasunezko askatasunaren eskubideakaz, ainbeste zentzungabeko nastetasunagaz agertu gindezan.

ELEIZA KATOLIKOAREN NAUSITASUNA.

Europako sartaldean, erromatarren kaizar agintaritza Vn gizaldian godoak ezereztu, eta ekialdeko kaizartza 1.453ko urtean Turkoak menperatuta, Europan besteen gai-ezean mundua betiko erromatar asmakizunean batzangotu ta katoliko alderdikidetzeko, Aita Santua bere ezuskortasun edo uts ezintasunezko siniskai izaera bidetik agertu zan buru, errege ta danon gainetik. Errigizarteak alkarganatu⁽⁷⁾ ta jendekuntzatzeko⁽⁸⁾ aolkularitzazko aginte nagusian.

Eta 325ean Nizeako eleiz batzarrean, norkerizko lapurkeriz asmatu zan katolikotasunaren aberrizko alderdikeri orren arau zentzuan iraun dauen Eu-

(1) Irarkola = imprenta. (2) Irarritzeko papera = papel para imprimir. (3) Lerrautsa = polvora. (4) Itsas-orratza = brujula. (5) Pizkunde = renacimiento. (6) Berrrikuntzazko = reforma. (7) Alkarganatu = mancomunar, coordinar, asociar, aliar, agrupar, (con)federar. (8) Jendekuntzatzeko = acción de civilizar, zibilizar.

ropako edesti guztia, iru baldintza oneikaz gaurko egunerarte:

- Aurrerakuntzazko Greziaren jakituria.
- Menperatzailletasunezko erromatar legeak.
- Eta munduko giza Katoliko aberkoi batzangozko asmotan, alderdikeri orreitan ezartzen diran araukaz.

Txeberatuta geratu ziran baiña, eta zelango sare arteko baldintzakin irasita geratu ziran ziurtatzeko, leiñu edo erri errege jaun bakotzari, euren kondairako aurkezpen labur bat eginda ulertuko dogu.

FRANTZIKO LURRALDEAREN LENENGO ERREGETZAK.

Frantziako lurraldea gaurko egunean, ekialdeko iparraldean Belgika, Luxenburgo ta Alemania. Eki-aldean Alemania, Suiza ta Italia. Egoaldean lurrarteko itsasoa, Espania ta Bizkaiko itsas golkoagaitik mugatuta dago.

Frantziako lurraldeetan, naita irudizko errege oitura ori ariñautik etorri, Keltiar leiñuak izan ziran Kristoren aurretik, euren jaurkintzarako erregeak ipini ebezanak.

K.a. VIIn gizaldian Keltiarrak menpetu eben galiako lurraldea, lurrarteko itsasoa, Alpes, Rin ibaia,

Atlant itsasoa eta Auñamendi kateagaz mugatuta egoana, eta erromatarrek Alpes andiko lurraldeak esaten eutsoenai Zesarrek K.a. 58-51ko urtetan menperatuta, iru erri aldetan banandu ebana: Akitania, Keltika eta Belgika.

Keltiar franko leiñuak iparraldeko Loira ibaitik britaniako itsas ertzeraiño kokatu ziran, eta Klodobeo erregeak 481-511ko urte bitartean Merobinjioaren errege leiñua sortu ta euren alpertasun bidez maldaberan sartuta, mauritarren Europako zabal-kuntzari, euren etxe zain Karlos Martelek, Tours eta Poitiersen aurka urtenda 732ko urtean geratu ebazan, Europako katolikotasuna euren galzoritik askatuz.

Beren seme Pipino Laburrak, IIIIn Txilderiko merobinjio erregea bota eban agintaritzatik eta 751eko urtean Karolinjioaren errege leiñua irasi eban.

Karlomagno bere semea izan zan urrengo errege, eta Lonbardo ta Sajoitarrak menperatu ondoren, IIIIn Leon Aita santuak 800 urteko gabonetan Erromara deituta, Iparraldeko Itsasotik Ebro ibairaiño, eta mendebaleko Atlant Itsasotik ekialdean Txekoslobakiako Boemiaraiño Erromatar kaisarleri sakratuaren Inperator edo Augusto Kaizar Jaun, Erromako San Pedroren eleizan koroatu eban.

Karlomagno 814an il zanetik, karolinjitarren kartzetza ezeretuten asi zan, eta Berduneko itun edo egiunetik kaizertza iru zatitan bananduta agertu ondoren, Karlos Buru Soillak aginduten eban zatic urtengo eban, gaur ezagutzen dogun Frantziko lurraldea itxuratzen asiko zana.

ALEMANIAKO LURRALDEAREN LENENGO ERREGEAK.

Alemaniaiko lurraldean Keltiarren leiñu zarrenak Teutoiak eta Zinbriok izan ziran, eta K.a. 102-101eko urte inguruan, Kaio Mario erromatar gudal nagusiagaitik azpiratuta, aleman, franko, lonbardo, bisigodo ta ostrogodoak Rin, Elba ibaiak eta Italia-ko iparraldeko lurraldeetan kokatuta geratu ziran.

Karlomagnok kaizertza aundi bat antolatu eban, K.ostean 814an il zanean baiña, bere iru bir seme edo billobaren artean banaduta geratu zan.

Feudo Jaun anaien arteko borroka bidetik makal agertuta, indarrez normando, eslabo eta majiarestarrak sartu jakiezan.

K.o. 962an lurralde orreitan I Oton aundia errege zala, XIIIn Juan Aita Santuak, Europaren erdi aldea, Italiako lurraldearen iru zatitik bi eta Frantziaren ekialdeko erromatar kaizar sakratua izendatu ondoren, kaizar eta Aita Santuaren zein aginte geiago euki ebenagaitik asarratuta, 963an Otonek, XIIIn Juan Aita santua bere jaraulkitik kendu eban, eta VIIIIn Leon Aita Santua ezarri.

ERDI UGARTE EDO PENINSULA ONEN LURRALDEAN, LEENENGO ERREGEAK.

Neanderthal eta gero Kromañon euskaldunak izan ziran erdi ugarte onetan lenengoz bizi ziranak.

Gero ekialdetik etorritako kamita leiñu (?) edo ibe-rotarrak sartu ziran egoaldetik.

Eta denbora gitxi barru iparraldeko Auñamendi mendikate artetik keltarrak sartu ziran, bien artean Keltiberiaren erria osotuta.

Erdi ugarte edo peninsula onen egoaldean Euskal leiñuak aienatu ziran ?.

Neure zalantzak daukadaz. Euskerazaintzako batzar baten Bizente Latiegik aurkeztu ebalako ikertzaille gazte batzuk aurkituta, arrian idatzitako esaera batzuk, keltiar izkuntzan baiño, euskeraz irakurten ziranak.

Euskaldunak keltiar menpean bizi ete giñan ?.

Ez dot uste, euren giza barrenean askatasunaren eritzikoak ziralako.

K.a. XIIIn gizaldean fenizioak etorri ziran, Kadizen, Gadirreko saltokia irasita⁽¹⁾, gero Malaka⁽²⁾, Hispali⁽³⁾ eta abar.

K.a. VIIn gizaldian Griegoak agertu ziran, eta auek be Emporion⁽⁴⁾, Rhode⁽⁵⁾, Dianion⁽⁶⁾, eta abar saltokiko uriak irasita.

Laster asi ziran borrokan feniziarrakin, eta K.a. 530ean kartangokoak fenizitarrai laguntzen etorritan lurralde aundiakin jabetu ziran, baiña K.a. IIIIn gizaldian guztiz kanporatu ebezan erdi ugarteko lurraldeetatik.

K.a. 238an Amilkar Barka kartangotarra etorri zan ostera, eta Afrikako iparraldean erromatarrengaitik Zamako borrokan il eta euren indarrak azpiratuta kanporatu ebazan.

Amilkar Barkari emoten jako Barzinoren⁽⁷⁾ sorraldia.

Amilkar Barkaren suin Asdrubal eta bere seme Anibalek ostera agertuta, Tajo ibai ta Ebroraiño-ko lurraldeakin jabetu ziran, eta auek Saguntoko uria ezereztu ebenean asiera emon jakon K.a. 218-202ko urte bitartean bigarren Guda Punikari erromatarren aurka, eta onek jabetu eta kartagotarrak kanporatuta, asi zan erromatarren menpeko aldia.

Erromatarrek erdi ugarte onen iparraldetik euskaldunak menperatzen ibili ta ikusi ondoren Euskalerrriaren lurraldeko leiñu gizarteak zelango gogortasunagaz aurre egiten eutsen.

(1) Gadir = Kadiz, Europakko lenengo uria dala esaten jako. (2) Malaka = Malaga. (3) Hispali = Sevilla. (4) Emporion = Ampurias. (5) Rhode = Rosas. (6) Dianion = Denia. (7) Barzino = Barcelona.

Eta Euskal leiñuak be oartuta, bide orretatik iraun ezkeru euren euskal senditasunaren izaera galzorian ipinten eballa, erromatarrek euren indar nagusiekin ez zirala geratuko euren garaipena lortu arte, erromatarren gudalozteetan lerrokatu ziran. Euren zintzotasunagaitik ardura aundiko aginteak artuta Kaizarren zaintza inguruan.

Ez zan gertatu bardiña kantabro ta Asturiasekoakin, ta azpiratuta geratu ziran guztiz K.a. 19n urtean.

Eta erromatarren azpikaritzan, latin eta euskeraren bitartean sortu ziran Asturiasen bable, Burgos, Araba eta kantabria bitartean gaztelera, Ebro ibaiaren egoaldeko ibarrean eta Aragoiko iparralde bitartean gaur katalan esaten jakien latin kumeak, Europaren iparraldeko lurretan bardin sortu zan antzera.

K.o. 409an Auñamendiko mendi kateetatik Suebo, Bandalo ta Alanoak sartuta, erromatar agintariek bisigodoai eskatu eutsoen laguntza, eta auek Ataulfo ta bere ondorengoak izan ziranagaitik Sueboak azpiratuta, Bandalo ta Alanoak bota ebezan, eta 477an erromako jaurkintzaren jabetasunagaz egin

ziran, askeneko erromatar kaizerra bere errege aulkitik bota ebenean.

Bisigodoek Frantziko lurraldeetan agintaritzan galduten joanda, Leobijildo Toledon kokatu eben bere jaurkintzaren errege aulkia, eta lurarteko itsas jaurkintzan Bizanziok euki eban agintaritzari egoaldeko lur geienak kenduta eta Sueboak azpiratuta, arrianismo erlijioa gura eben ezarri, eta naita bere seme Ermenejilo katolikoa il arren, ez eben lortu erlijiozko batasunik, areik eta bere seme I Rekaredok 589an Toledoko eleiz batzarrean lortu arte.

711n mauritarrek agertu ziran eta bisigodoak azpiratuz ta 1.492rarte erdi ugarte au euren agindupean egonda, 718an Kobadongako borroka ostetik Pelayok, Asturiaseko Kangas de Onisen sortuko eban aldi berriko lenengo erregetza, gero I Alfonsorekin iraungo ebana.

Atutxatar Paul
Zornotzan 2.011n, Zezeilla edo Otsaillaren 7an

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (VI)

EUSKALERRIAREN EGO-ALDEAN MAURITARREKIN NAFARROAKO ERREGETZA TA BIZKAIKO JAUNTZAREN SORKUNTZA.

Erromatarren aurretik, Godotarren denbora ostetik, eta bai arrezkerotik be, Akitania ta Nafarroako edestiak bardiñak izan dira, gure erria edo euskal lurraldeko gizarte guztia, beti alkartzen zalako Auñamendikateko babesean, izkuntz, siñismen ta oitura batekoak izanaz.

Ori izan ote zan, orduan ulertzen zan euskal erresuma edo batzangotasuna, gaur “Aberria”ren izenagaz ezetuten doguna?.

Arrigarria da gaur euskaldunak espainolaren aotik entzun bear doguzenak, adibidez: “Aber-zaletasunezkoak garela” diñoenean.

Gu ez gara “Aber-zaleak”, gu Euskaldunak gara, mundu onek Jainkoagandik daukan bereztasunezko legean jaioak garelako.

Euskaldunai orregaitik ez jaku ipiñi bear, espainol berekoi maltzurak euren guzurrezko “Nacional Katolicismoa” egi biurtu naian, aurretik ipinten gaituen “uste”aren⁽¹⁾ galderazko berba ori bezela, eta euroi benetan egokitzen jakien “uste”zko berba ori ostondu, nortasunezko itxuran agertu naian.

Ez dira konturatuten, aurretiko ezaupideak mundu fisiko onetan, ezin dirala nor beren naikerira aldatu, Izadi onek daukazan legeak alda-ezin edo kendu-eziñezkoak izan da?.

Euren izatasunean, norkerien asmoak baiño besterik ez daukie, eta Euskaldunak izaeran “Nortasunezko Jaiotasuna”.

Norkerizko lanean dabizen alegiñak dira ekintza orreik: “Egiari, guzurra dala esan, eta guzur utsari, benetako egia dala”.

Gaurko bizitzari, txoriaren begirakada bat emonda, ez da gaur sortzen dana ?.

NAFARROAKO ERREGETZAREN SORKUNTZA:

Goian ikusi dogu, 800garren urtean, III Leon Aita-Santua-k Karlomagnori deituta, au Erroma-ra joan zala eta bertan, Iparraldeko itsasotik, Garellano-ibai⁽²⁾ Ebro-ko ibairañ, eta Mendebaleko Atlant-Itsasotik Ekialdearen Boemia-rañoko Erromatar Kaisal-Erri Sakratuaren Inperator edo Augusto-Kaizar-Jaun Erromako San Pedro Eleizan koroatu ebal.

Emen, kaizartzazko lengo ariari irauntasuna oster emonda, erromatar Kaisal-Erriaren agindupean batu gindezan.

1) Uste = presunción. (2) en Garigliano o rio Liri en el centro de Italia.

Euskaldunak baiña, erromatar kaisal-erri orrek esaten dauan lez, Karlomagnoaren menpean egon ote giñan?

(III Leon Aita-Santu ta Karlomagnoaren irudimeanean bai, baiña egia non?

Guzti au, baleiteke Kristautasunaren zabalkuntza katolikotasun alderdikieritik finkatu edo gogortasunean babesteko izatea.

Zergaitik naspildu baiña gudu-indarrak, JAINKO-ANGAN euki bear dogun sinismenagaz?

Argi dago, Kaizar eta Aita Santuaren aginpean batzangotuta egon gindezan, Jainkoak ipini ebazan berezko lege ta errigizarte guztien gainetik ezarri zirala norkerizko asmakuntz orreik.

Euskalerriko Auñamendiak bere zilbor edo erditoki-lez, beti izan dira Euskaldunentzat babes leku ederrenetarikoak.

Baiña gaurko edestian sartu gintzazanetik, giza-ren eginkizunezko trebetasunak soiltzen⁽¹⁾ joanda, bearrezkoa agertu jakun oraintsungo antolakuntza barri baten kokatzea.

Aukera orreik VIII-IXn gizaldi bitartetan agertu jakuzan, 778an Karlo Magnoren gudalozteak, bere zaldun bioztoi⁽²⁾ Roland aipagarrien agindutara, Salduba⁽³⁾ Mauritar Soliman ibn-al-Arabi-ren menpetasunetik askatzera joanda eta eziñean

Iruña-tik etxerantza aldatu zanean, Napar Uria erraustu ebenean lenengoz.

778ko Dagonilla-ren 15ean Karlomagno-ren gudalozteak Auñamendietatik zear igarotzen egon ziranean, Euskaldunak ostonduta, Orreagan itxaron eutsoen eta ikaragarritzko zarraskintza egin eben gudalozte orreitan, Roland bera be ilda.

Eta 814an Karlomagno il ostein, bere seme Ludobiko Pio-k 824an, Euskaldunak ezereztu ebazanak, ostera bialdu ebezelako beren gudalozteak Nafar-tarren aurka.

Aldi onetan kontuan artu bear dogu, 714an Kalifa-ren zerbitzura aldatu zan Akitania-ko Kasio kondea, ortik aurrera Euskal sendi au, Banu-Qasi-ren izenagaz ezagututa, euren laguntzagaz 824an, Nafarroako Jimenez ta Arista-tar iñigo lenengo Nafar erregea izendatu gendulako, 852an bera il zan arte iraun ebana.

Lenago baiña, aldi areitan Nafar erregetza sortzerazko irudiaren argitan kokatu degun, azterka begitu bear doguz orduko Europa ta euskalgizarteetan baldinpekotuta egon ziran aukereak.

Alde batetik, “Griego-en jakintzan, Erroma-tar Kaizar-Legedian eta Katoliko Sakratuaren” dogma arauzko baldintzatan ezarri bear genduzalako naita ez gure Jaun-Erregezko antolamendu barri orren oñarriak.

(1) Soiltzen = simplificar. (2) Bioztoi = resuelto, valiente. (3) Salduba = Zaragoza-ren antziñako euskal izena.

Beste aldetik, Europa-ko errege-erregiñaren ezkontza bidez, sasijainkotasunezko senidetan sortu ziran, eta norkerizko feudo-legeak txuntxurantzeko agintaritzan askatasunezko demokraziaren aurka ezin besterarte gogortuta, Nafarroako errege-zari asieratik, eriotzera bideratuko jakon.

Eta baldintza bi oneik Munduko gizarte guztia oldozmen ta agindu bakar baten batzangotuta ezartzeko, azpiko bardintasun lege onegaz lotuta dagoz, Jainkoa eta Gizartearen artean, Kaizar eta Aita Santuaren solaskide bakarrekin.

Baldintza orreik ez ziran edozer gauza izan, norkeriaren sorburuzko asmakuntzari, neurri aundiko ateak zabaldu eutsezelako: “Griego-en jakitza ta

Euskalerrriaren berezkotasunezko oitura demokraziak zekula ezin diralako ezkondu, Erroma-tar Kaizar Katoliko Sakratuaren menperatzaille legediakaz”.

Gu, Jainkoa-ren Berezko Lege demokratikoetan beti lez iraun bear dogu.

Leen, Paleolitiko Neolitikoan egin zan antzera, betiko ta berezko lege orreitan jarraituta, munduan egin bear diran alegiñak demokratikoak izanez gain, giza eta erri-gizartearen eskubideen berdintasunezko lege-bidetik eroan bear diralako⁽¹⁾.

Bigarren: “Bide-ori baztertu egiten badogu, Euskaldunak Mundu oneri milla-urte askotan, azturazko bizi-jakintzan emon geuntsozan ulermen aundiko

(1) *Derechos Universales Humanos.*

adierazpen argitsuak galtzen dira eta beragaz, gure maitasunezko Euskalerrri onen Izatasuna.

Eta irugarrenean: norkeriaren asmakizunezko menperatzaillak, Jainkoaren zuzen bidera berrezkuratu, eta egitarau⁽²⁾ inguru baten, askatasunezko Nortasunik galdu gabe danok alkartu.

Mundu fisiko oneitan gure ekintzak, Jainkoa-ren Legeagandik mugatzen asita dagoz, eta borroka orreitan aurrera egin ezkeru “ekaiztuzko laiño-baltzak odei-jole, urrean ikusten dira”.

Iruña-ko IIn Garzea-tar Iñigez 870-882 urte bitartean errege izan zanaren Ximena alaba, IIIIn Alfonso Aundia⁽³⁾ Asturias eta Leoneko erregeagaz ezkondu zalako, Banu Qasi-ren senditik urrunduta, eurengana urbildu ziran, ortik beste okerrezko ziri sakon-bat sartuta Nafar erregetzari Nortasunezko osasunean⁽⁴⁾. Eta beste alaba-bat, izenez Oneka deitzen zana Aragoi-ko Aznar Galindo-rekin.

Mauritarrak Begi-bakarra ta kristauak Monakoa deitzen eutsoen I Fortun 882-905n urte bitartean errege izango zanaren alaba Oneka, Abd Alah mauritarrekin ezkondu eban.

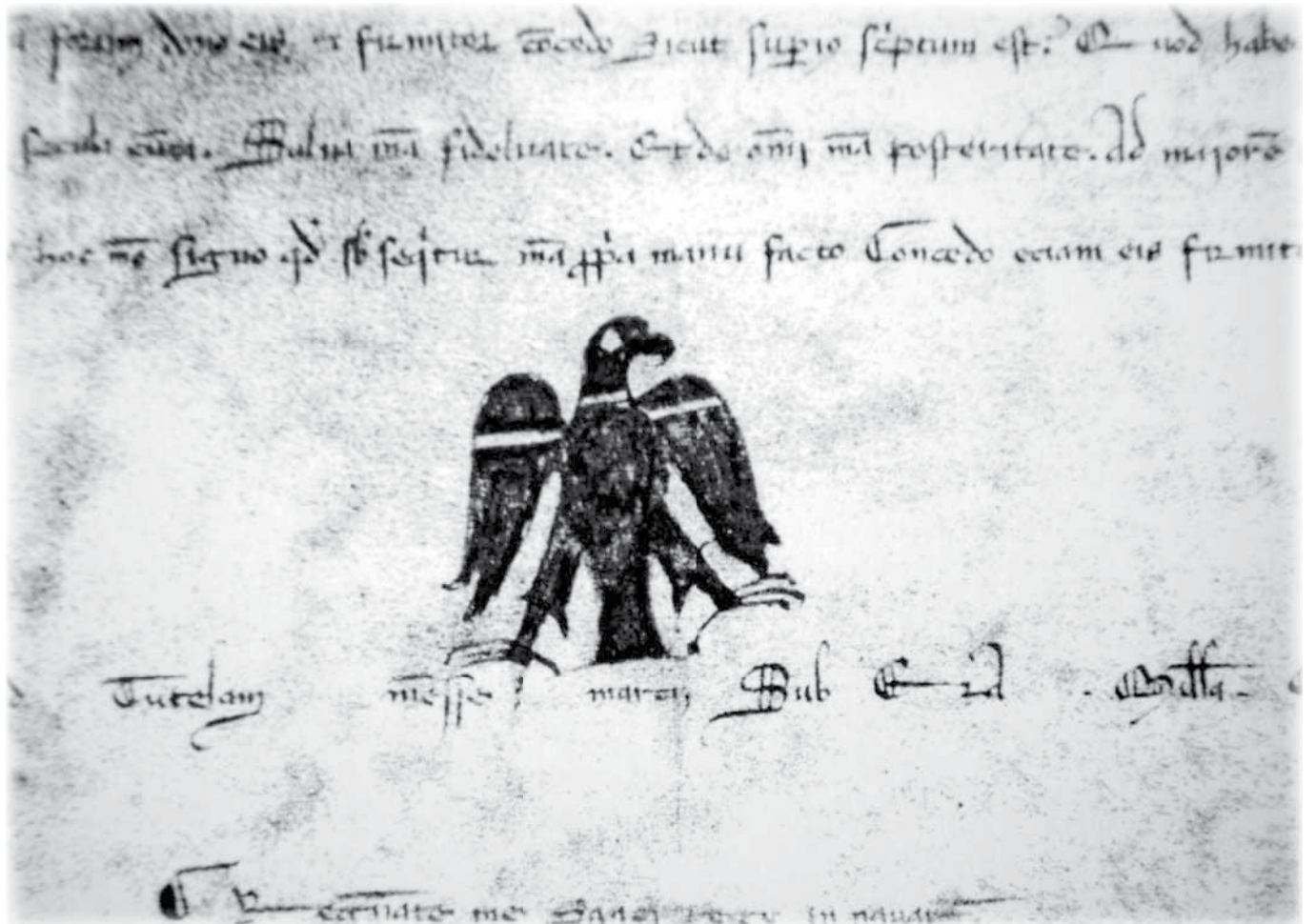
IIn Santxo “Abarka” 970-994ko urte bitartean errege izango zanak, Mauritarrak ezin irabazi eta alaba bat Almanzor-ekin ezkondu eban, bai bera be bigarrenez Urraka Fernandez-ekin, Fernan Gonzalez Gaztela-ko kondearen alaba zana gaz bakearen truke.

Bere seme IIn Gartzia Santxez-ek 994-999 urte bitartean errege izango zana eta Dardarti edo Ikaratia deritxon alaba, Asturias-Leon-go Vn Alfonso-gaz⁽⁵⁾ ezkondu eban”.

Dana dala, zelan ezkondu menperatzaillatasunezko feudoan antolatuta egon ziran Franko ta Asturias ta Leon-eko erregetzak, kaizar astuntasunezko izen orreik emoten eutsen punpeziagaz⁽⁶⁾, Foru edo Lege-Zarraren ardurazko ordezkartzan eta askatasunezko demokrazian oituratuta sortu zan Euskal-Nafar erregetzarekin ?.

Dana dala bide orretaik, Europa-ko erregetza guztia senidetuta geratu zan.

Eta euskaldunak Norkerizko sare-arte edo txebera orreitan sartuta geratu giñan, beste gauzarik egin ezinik.

(2) Alkartu gaitexan egitarau inguru baten = proyecto comun. (3) Magno, 838-812. (4) Kontuan artu bear dogu, erdi-ugarte onen Iparralde guztian laterritutako erri-gizarteak, Euskera-ren senetik berba egiten ebela, nai-ta izkuntzan naastuten asi. (5) 994-1.027. (6) Punpeziagaz = solemnidad.

Antzerki edo ta gertakizunezko lazgarri orreitan iraungo dau Nafartar-erregetzaren edestia 1.512an Fernando katolikuak Nafar-erregetzaren Ego-aldea menpetu arte eta geroago, gudu-ingar keiñaduran edo kontrolpean gaurko egunerarte.

Europa-n, berez askatasunaren oiturazkoak ziran erregetzak eta Nafarroa-ko erreñua batez be, etsai asko euki ebezan katoliko asmatu zan eritzi orren aldetik, orduko denboratik asi-ta, berezko Erri-gizarteari iñoz ez dautsielako aukerarik emon, berez-tasunezko jarraipenean itzarmen bidetik batzango-tu egiezan.

Eta Jainkoak bereztu Ebazan legeak, gure askatasunezko zor eskubidearen eginkizunetan egiaren aukerazko baldintzak izan dagiezan, norkeriaren zaleak jabetuta, Nafarroako errege batzuekaz sortu ziran gauza zeatz batzuk argituko dautsuedaz,

ikusi daigun, maltzur eta naspiltasunezko jokoakin norarte aldatu gure dabezan, gure baitan irarrita dagozan Jainkoaren legeak.

Euren buruetan erabilli edo pentsatuko eben, erritarrak ez zirala konturatuko, berezko lege aldetik ez ebelakoan ezer jakingo.

Baiña zelan konturatu ez, Jainkoaren borondatez, gure baitan beti egon ba dira irarrita ?.

Beste gauza bat izan zan, esku baten Jainkoaren izena ta inpernua meatxuka erabiliz, eta bestean kurutzea ezpata izan balitz bezala keiñaduran erabilia danak beldur edo kikilduta euki ondoren, eurak euren buruai sinist-araziz egia dala erritarren jakintzan utsun ori dagoela.

Baiña ortik egira, emendik Eguzkira baiño alde aundiagoa dago.

JIMENOTARREN ERREGE LEIÑUTIK.

III In Antso Gartzreiz Aundia, 965-1.035 urte bitartean bizi zan.

999an, beren aita II In Antso Gartzreiz 994an il da ondorengoa izateagaitik, Nafarroako erregetza eta Aragoiko konderria artu eban.

1.018-1.035 urte bitartean Sobrarbe-Ribagorzako konderria artu eban.

1.029-1.035 urte bitartean eta Antso Gaztelako kondearen alabeagaz ezkondu zan bidetik, Gaztela-ko konderria.

Eta Leon-go III In Bermudo erregearenak izan ziran, Gaztela-ko Zea ta Pisuerga ibai bitarteko lurraldeak bereganatu ebazan, eta Leon-en sartuta, beren burua Kaizar-Sakratua izendatu eban, dirua atarata idazpuru orregaz.

Iberia-ko peninsula onetan, III In Antso Gartzreiz errege nagusi edo aundienetariko bat lez ezagutu zan.

III In Antso Gartzreiz il aurretik, bere agintaritzazko lurraldeak, bere lau semeen artean banandu ebazan:

-Nafarroako erreinua, Gartzreiz-eri.

-Gaztelako konderria ta Leon-go zati aundi bat, Fernando-ri.

-Aragoi-ko konderria, bere sasiko-seme ta nagusien izan zan I Ramiro-ri.

-Eta Sobrarbe ta Ribagorza-ko lurrak, Gonzalo-ri.

Txarto eginez gain, ez eban susmatu Gaztela ta Aragoi-ko konderriak, anaien arteko bikaizkeri bidetik eurak be errege izendatuko zirela, eta berezko tronkalaren nortasunetik, katolikotasunaren alderdikerizko batzangoasunera aldatuta, Nafarroa-ko erregetzari, etsai indartsu bi geiago agertu jakozan.

Noren aolkularitzapean egon ziran Europa ta Nafarregeak?.

Eibarko karmeldarren etxean Euskerazaintzako batzar baten egon giñela, Oñatibia-tar Dunixi-ri bere "txarto oldoztu zaitez" itaunari, nik "asmatuko dozu" erantzun neutson, eta berak: ez !, "labur gertzen zara" esan eustan.

Zezar-etik ona, Erroma-ko kaizar sakratu ta fazizta guztien atzalburua euren garaipenak lortzeko, beti izan da: "Veni Vidi Vici".

Eta berezkitasunean edo jarraipenean azturazko oituran iraspendu egiten diran Nafarroako askatasunaren aberrizko erregetzak bezala, katolikotasuna

asmatu eta alderditu zantetik eurentzat zekula ez diralako izan zuzentasunezko iraspenak, arazoak gutxitu barik, atzalburu orregaz aundiagotuten beti aleginduko dira.

Antzezko⁽¹⁾ lanean egindako “Latiña” be izan zan tresnarik garrantzitsuena asmakizun

orreik aurrera eroateko, berezko eta bidezko izkuntzaren aurka.

Eta eleiztarrak euren aundikotasunean danoen gaiñetik agintzen ebalako, latiña jakintzaren ibilgailua eginda, Nafarroako erregetzan sekula ez zan idatzi agiri bat euskeraz.

NAFAR-TAR ERREGE LEIÑUTIK.

VI In Antso Gartzreiz Jakintsua 1.150-1.194ko urte bitartean bizi zan.

Nafarroako leiñuaren erregeak Euskal-Nortasunaren aldeko abertzale sutsuak izan ziran eta VI In Santxo jakintsua, Euskal errege artean baleiteke lenengoa izan konturatu zana, eleiza edo katolikotasunezko ingurutik Euskal izkuntza bastertu egiten ebal.

Beste adierazpenik ez daukatelako aurkitzen, beartuta agertuko bear izan eban, danon aurrean Euskerea-ri ots indartsuenagaz latinezko “Lingua Nabarrorun” itzakaz lau aixetara aldarrikatzea.

(1) Antzezko lanean eginda = idioma construido artificialmente.

Goian esan doten txeberazko arrazoiaren bidez: “Latiñez eta Latiñez ez bazan izaten sasi izkuntzan edo latiñ-kumean idazten ziran jaurkintzaren agiri guztiak”.

Nafar erreñuak, ba-eukan beste etsai aundi bat, edo ez ziran ondo konpontzen beintzat, IIIIn Zestino Aita-Santuagaz.

1.194an Jorrailla-ren 13ko Aita Santuaren berun idazki edo bulda-n, VIIn Santxo Jakintsua⁽¹⁾ erregeari, Nafartarren “DUKE” izenagaz idazten dautsolako, “REX GRAZIA DEI” euren eritziaren aldeko erregeari idazten eutsen ordez.

Eta bardin bere seme VIIIn Santxo Azkarra edo Indartsuari 1.196an Martiaren 27ko buldan, naita euroi moruen aurka, ainbeste lagundu eutsena izan.

Edestilari aldetik iñork esan ez arren, jakin eben orduan be nortasun ta norkeriaren eritiziko borrokan ibili zirala.

Egira zelan urten baiña, eritiziko guzur ori goitik berako agintaritzan dogmakin araututa euki eben txeberazko sare orretatik, jakintsu geienak

norkeri orren alde bete betean kokatuta egon ba ziran?

TXANPAÑA-KO ERREGE-LEIÑUTIK.

1.234-1.253 urte biartean Nafarroa-ko I Teobaldo “Bertsolaria” eta Txanpaña-ko IVn errege izango zana izendatuko dogu, gauza asko geratzen diralako agirian.

Nafarroa-ko I Teobaldo “Bertsolaria”gaz⁽²⁾ astenda Txanpaina-ko errege leiñua. VIIIn Santxo “Indartsua”ren loba izan zana.

Nafarroa-ko Blanka eta IIIIn Teobaldo kondearen semea, Brie ta Txanpaina-ko kondearen izenagaz.

VIIIn Santxo Indartsuaren azken borondatea, Nafarroa-ko erregetza, Aragoi-ko I Jaime-ren eskuetan iztea zan Teobaldo ez ebalako begi-onean artzen.

Nafartarrak baiña, gogo orreik kontuan euki-gabe, Santxo il zanean illabete geroago Teobaldo-ri deitu eutsoen eta Iruña-ko Gotzain-Eleizan Fo-

(1) 1.128 inguruan jaio zan, 1.150-1.194 ko urte bitartean errege zala il zan arte. (2) 1.234-1.353 urte bitartean errege.

ruak zinduz-gain Frantzia-ren gorteko oituran igortzi⁽¹⁾ eban.

1.238an Lur-Santua-ren gurutzeko-gudaldia bideratu eban, eta Tauro mendian, betiko ospagarritasuna lortuta, 1.240an itzuli zan.

1.246an, Ximenez ta Gazolaz-tar Pedro katoliko sutsu gotzaiñarekin Foruen gora-beran euki ebezan estabaidakin, onek zalantzan ipinten eban Nafar-erregetza.

Aita-Santuak baiña, lege berezi bat agertuta: “Bere baimenik gabe, iñork ezin ebalá Teobaldo eleizatik kanporatu” esan eban.

Zer gerta leikean Gurutzeko gudan ez balitz ibili?.

Laugarren gizaldian Nizea-ko eleiz batzarrean erabagi zan bidetik be, erri bateko erregeak eskomunikatuta geratzen ba ziran katolikotasunaren alderdiko erispenetik, eleizaren aldetik⁽²⁾ Europa-ko edozein printze edo errege baimenduta geratzen zan printzerri orreitan sartu eta eskomunikatuak euren errege aulkitik kanpora botateko.

Aita Santu ta Europa-ko errege katolikoarentzat, zer ziran giza ta berezko errigizarteak ?.

Ba, maltzurrezko ta norberkerizko lege orreik izan ziran Fernando katolikuak eta II Julio Aita Santuak 1.512an erabili ebazanek Nafarroa-ren berezko erregeak euren errege aulkietatik kanpora botateko.

Baten batek esango daust, nungo Jainkoaren legeak ziran orreik ?.

Eta Nafarroa-ko euskaldunak ortik aurrera, gudu-indarraren keiñaduran eta kontrolpean eroan bear izan eban euren nortasunetan apaldura ori, karlistadako gudak asi ziran arte.

I Teobaldo sarri ibili zan Txanpaina ta Nafarroa-ren arteko bidaiak egiten, eta 1.253an Garagarri-lla-ren 8an Txanpaina-ko itzulkerá baten il zan.

Atutxa-tar Paul
Zornotzan 2.011n Epailla-ren 8an

(1) Igortzi = ungir. (2) Europa-n, bera izan zan agintari nagusiána.

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (VII)

Eleiza katolikoaren agintaritzak, Frantzia, Gaztela ta Aragoi-ko erregetzak, maltzur ta guzurrezko alegin asko egin eben Nafarroa-ko erregetza ezeztutea lortu arte.

Lortu eben baiña, Nafartarren euskal-nortasuna makurtu edo ezereztutea?.

Ez !!.

Orain, guazen ikustera zer gertatu zan Bizkaiko Jauntzagaz, jakin daigun zer eta zergaitik egon ziran aldakuntz ezbaridiñak, Nafartarren erregetza 1.512ko urteraiño, eta Bizkaia bere Jauntzaren jabetasunean 1.876ko daren borroka amaituarde iraun egien.

EUSKALERRIAN BIZKAIKO JAUNTZAREN SORKUNTZA:

Gure Euskalerriko Batzar-Nagusiak, euren Berezko-Legearen antolamenduan⁽¹⁾ zaldikatuta etorten ziran askatasunezko Batzar-Demokratikoen jabetunak ziran.

Baiña, erlijioz ta jaurkintzan Europa-ren katoliktasunezko ezarpena ikusita, Bizkaitarrak Nafartarrak lez beartuta agertu ziran beste aukerazko antolakuntza bat sortzea, eta Europa-ren erri-artean erri-lez bizitzeko, errege jauntza-ren antolamenduan ezartzea erabagi zan.

Ez zan egon beste aukerarik, eta nai-ta, errege-jaun antolamendu ori beti, Batzar Nagusiaren agindupean ezarri: “Griego-en jakintzan, Erromatar Kaizar-Legedian eta Kristau Katoliko Sakratuaren” antolamenduzko baldintzatan ezarri bear genduzan nai-ta nai-ez gure antolamendu barri orreik.

Nafartar erregetzan sortu zan antzera, zelan ezkondu baiña: “Griego-en jakitza, Euskalerraren berezko askatasunaren oitura eta Kristautasunaren Demokrazizko aolkularitza”, “Erromatar Kaizar-Katoliko Sakratuaren menperatzaille legediakaz?”.

BIZKAIKO JAUNTZAREN SORKUNTZA:

838tik 882ko urte bitartean Asturias ta Leon-eko errege IIIIn Alfonso⁽²⁾, borrokalari sutsu eta aundi edo magnoren izen goitikoagaz ezagutua, beren lurraldeak Mauritarren eskuetatik Duero ibaiaren beko-alderarte berrezkuratuta, eta bere jabetasunaren zabalkuntza andiagotu naian, ekialdeko erriak mendean artzeko prestatzen asi zan.

Araba-tik asi zan IIIIn Alfonso, eta Arabarrak euren jaun Elion-egaz asarratuta egon ziralako, IIIIn Alfonso-k Elion kondea arrapatuta, Araba, borroka barik eskuratu eban.

(1) JAINKOA ta LEGE-ZARRAK. (2) IIIIn Alfonso 838-912n urte bitartean bizi zana.

Gero Bizkaia menperatzera etorri zan. Gaur baiño askoz aundiagoa izan zana, Sartaldetik asita Kastro-Urdiales eta Mena-ko ibarrak bizkaitarrak ziran; Sortaldetik, Deba errekek ureztatu egiten dauzan lurak; eta Eguerdi edo Ego-aldetik Aramaiona eta Ayala-ko ibarrak.

Bizkaitarrak aurre egin eutsoelako, Alfonso-k beren bigarren seme Ordoño-ri deitu eutson, eta guda-indar askogaz Orduña-Amurrio ta Luxaondo-ko⁽¹⁾ bidetik, Bizkaia-ra sartu zan.

Bizkaia-k, Durango-ko Jaun Eztegiz-tar Santxo-ren agindupean ipiñi ebazan guda indarrak, eta onek, Ordoño-ren gudalosteari Padura-raiño sartzten itxita, bertan birrindu ebazan Alfonsok ekartzen ebazan gudalozte indartsu orreik.

Bizkaitarrak, bizirik geratzen ziranai atzetik erasota, auek Ayala-ko Gorobel menditik goiko mendietara igon ebenean, jakin ebelako Euskaldunak Bizkaia-ren Luxaondo-ko errian dagon “Malato” zuaitz mugatik ez zirala joango euren atzetik, “A SALVO SOMOS” esan eben, eta orregaitik esaten jako lurralde orreri “Tierra Salvada”.

Padura-ko erriari ortik aurrera ARRIGORRIAGA esaten jako, borroka orretan inguruko lur ta arri guztiak odolez margoztuta geratu ziralako.

Ordoño, borroka orreitan il zan, eta beren gorpua Arrigorriaga-ko eleizaren sarreran illobiratuta dago.

Eztegiz-tar Santxo be bertan il zan, eta beren gorpua Durango-ko Tabira-n San Pedro-ko eleizan illobiratuta dago.

Borroka au, 888an San Andres jaia ospatzen dan egunean Azaroko 30ean egin zan, eta ortik aurrera orregaitik, Bizkai-ko Askatasunaren itxurapenez artuta dago Ander deunaren kurutzeta.

BIZKAIA-ren LEENENGO JAUNA:

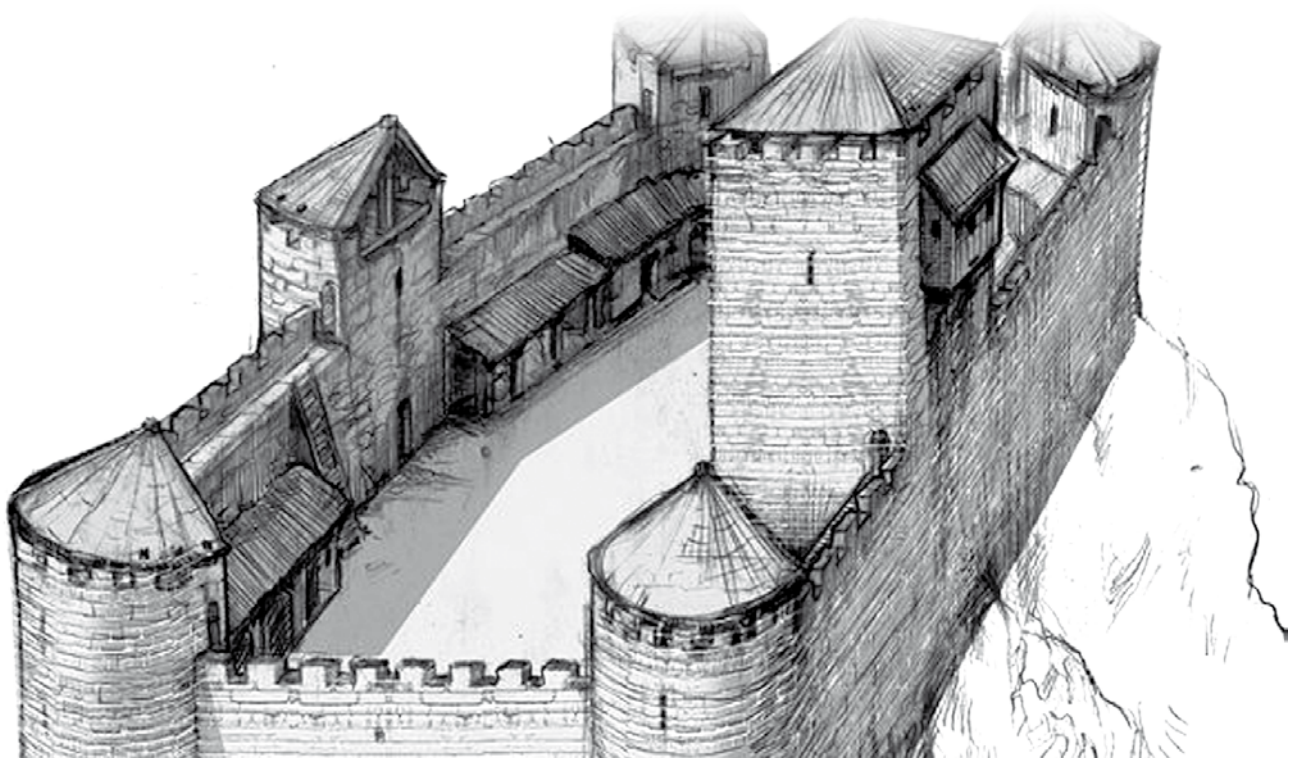
Durango-ko Jauna eta Nafarroa-ko erregearen ordezkoa izan zana Eztegiz-tar Santxo il da, Bizkaitarrak euren Batzar-Nagusiaren lege-jaurkintzan babesteko eta antolabideak epaitzeko bearakuntzan agertuta, gudal-buru ta epaillea aukeratzeko presatzen asi ziran.

Busturia-ko gazte bat borroka orreitan egin-ebena-gaitik aukeratu eben.

Abizenez Lope euki ebana, eta bere amaren bidetik Eskozia-ko erregearen bir-seme edo billoba zana.

Eztegiz-tar Santxo-ren alabeagaz eskondu zan. Eta bera izan zan Bizkaia-ren leenengo Jauna, Jaun Zuria-ren izenagaz⁽²⁾ ezagutu, eta 909an il zana.

Or sortu zan Bizkaitarren jauntza, Gipuzkoa ta Araba-gaz batera Nafarroa-ko erreñuagaz alkargo baten, 1.224garren urterarte iraun ebana.

(1) Luxaondo = Luyando. (2) 888.

Eta ez españatarrak esaten daben lez Bizkaitarren Askatasuna, Euskal-Askatasuna, bere izkuntza beste antziñaukoa dalako.

Espainola-k ez dabe esaten Bizkaitarrak ez giñela iñoz laterritu?. Or, nun dagoen berezkotasunaren Estadu edo Laterria.

BIZKAI-ko BATZAR NAGUSIA-ren BALDINTZAK, JAUNA-kin ALKAR ADITZEKO:

Bizkaitar Batzar-Nagusien artekari lanak egin egiazan, iru gauzatarako aukeratzen ebazan Jaunak: a) Gudal-buru izateko, b) Zuzenbidearen buru-nagusia izateko, eta d) Bizkaia-ko errigizartearen ondo-rezko lur zabalak zaintzeko.

Eta Jauna-ren irudizko buruzagitasuna jarraitasunezko lasaitasunean iraun egian, ain aalmen ta ondasun aundiakaz jantzi ba eben be, kontu aundian eukinda, emon jakon guztitik berea ez zala ezer, Bizkaitarrak, egin bear eben antolarazia⁽¹⁾, itzalgarritasunean⁽²⁾ ezarri egian emoten eutselako.

Orregaitik, “Erabakitasunean, Egilletasunean eta Lege-egilletasunetik apur-bat baiño bakarrik ez

eutsoen emoten, aginduaren eskubide bakarra Errian egoala erakusteko.

Baiña alderantziz, gure Batzar-Nagusia Jaunaren aldeko baldintza bategaz lotuta geratu zan.

Beren gauzatarako izaten zanean eta Gudarako gizonen laguntza bear ebenean, gure Batzarra beartuta geratu zalako bere guda-taldea gure-mutillakaz osotutea, beren gauzatarako izaten zanean, aurretik ordaintzeko beartuta.

Gure jauntza Gaztelako erregeen eskuetan geratu zan ezkeroztik aurrera, Euskaldunak baldintza orren erruz, beti ibilli gara borrokan gure artean.

Zergaitik?.

Europa-ko edestian, joko bi izan diralako batera etorri diranak, eta beti sortu diran arazoak Europarenak izan dira danak, ez berezko errigizartearenak, onen arazoak beti izan diralako Europa-ren batzangotasunezko asmakuntza bidetik

Eta Euskaldunak ez giñelako konturatu, Europak Aita Santuaren aolkularitzagaz, kaizar sakratu baten agindupean batzangotzeko borrokan ibilli giñan.

(1) antolarazia = arbitraje. (2) Itzalgarritasuna = respetabilidad.

Or ikusten da, Europa-ko aolkulari nagusiaren maltzur jokoa, berezko errigizarteari sekula ez eutsolako esan zelako jokoetan ibilli zan.

Eta joko orren guzurra, apaiz, lekaide-lekaime eta erromako eleizak daukan goitik berako agintaritzaren lan bitartez agertzen dan gezurtapenetik, gaur errez ikusi leiken gauza da.

Apaiz lekaide-lekaimeak euren errikoakaz, beti egon diralako Jesus-en esanakaz Jainkoa-ri begira, eta apaiz-buru⁽³⁾ ta gotzaiña maillatik gora, mundua katolikotzeko asmatu zan batzangotasunari begira.

Euki dogun sakonezko sinismenean, nor konturatu eleiz agintariak sasi-jainkotasunezko jokoan ibilli-ko ziranik?.

Or daukagu Jainkoaren beste froga bat, Bere Legearen agerbidez, gure baitak argitan kokatzen dirala, eta ez dauskuela bakez izten, bere senean kokatu arte.

Orregaitik Gaztelako erregeak, Bizkaiko jaun lez euren gauzatan ibillita, euskaldunak borrokatzen giñan gure artean.

Eta geien Aragoiko ta Nafar errege IIn Juan eta bere seme Fernando katolikoagaz, auek orduko Aita Santuakaz batera, egi guztien muga gaiñetik, guzurrezko jokoan ibilli ziralako.

Bizkai-ko Batzar Nagusiak Euren Jabetasunean, izendatutako Jaunak kendu eikiezan emon jakien jaurkintzako agintaritzatik?:

Batzarrak, almen guztia eukan Jaunak kentzeko, ziñez ez ba-ebezan artzen Batzarraren agindutako baldintzak, eta edo ziñ egindako baldintza orreik bete ta lotsakortasunean ez ba-ebezan eukiten.

Bizkai-ko Batzarrak, agintaritzan ez eban euki mugarik, berea izan zalako jabetasuna.

Orregaitik, Bizkaitarrak, eurak izan ziran aukera bakarra euki ebenak jauntza ipinteko eta kentzeko.

PASE FORALA ZERGAIK SORTU ZAN?:

Gure ordezeko batzar-kideak antziñatik konturatu ziran, euki genduzan Jaun-errege Gaztelar orreik azpikeriz, Iribilduak iraspenduten asi ziranean,

(3) Apaiz-buru = Abad, o, superior de una colegiata.

Euskalerria kolonizetan ibilli zirala, eta geiago, gure jauntza 1.379an Gaztela-ko I Juan⁽¹⁾ erregearen eskuetan jausi zanetik.

Gure ordezkariak orregaitik, Arazo Barrieri, Neurri Barriekaz aurre egiten arduratu bear zirala konturatu ziran, eta antziñatik lege-atal lez euki eben Pase Forala sortu eben.

1.406an Gaztela-ko III Enrike Gaxoa⁽²⁾ il zanean, gure jauntza, urte-bi bete-barik euki eban IV Juan-en⁽³⁾ eskuetan jausi zan, eta Katalina ta Fernando beren aita-amaren ordezkoak egiten egon zirala, gure Lege-Biltzarkideak beartu ebazan gure Foru-ai ziñ egien.

Eta Juan berak be, ziñ egin bear eutson adiñekoa biurtu zanean.

Baiña denboraldi oneitan Gaztela-ko erregeak "Pase Foral" a kendu gurean ibillita, Bizkaitarrak

asarratu ziran, eta Jaunak, arrazoia eukiela ikusi ondoren, 1.452an Uztaillaren 21ean Gernika-ko zuaitz-pean egingo zan batzarrean, Bizkaitarrak euki ebezan oiturazko eta aukerazko-legeak idatzi egiezala esan eban:

"Que cualquier carta que el Señor de Vizkaia diere contra Fuero de Vizcaya, fuere obedecida y no cumplida".

Eta alan idatzi zan Errigoitiko Santa Maria Eleizbarrutian, Foruko leenengo liburuan.

1.526an gure legegilleak, kontu aundiagoa euki eben Foruak barriztu ziranen: "PASE FORALA" ren gora-beran, gure Bizkai-ko Jaunaren ulermenak ez egian zalantzarik euki.

Eta alan diño barriztutako Forua-k bere XIgarren legezko I izen-buruan. Otro si dijeron: "Que habian por Fuero, y ley, y franqueza y libertad que cualqui-

(1) Juan I de Castilla (1.358-1.390). (2) Gaxoa = Enrike III (1.378-1.406) el doliente. (3) Juan II de Castilla (1.405-1.454).

era carta o Provisiòn Real, que el dicho Señor de Vizcaya diere o mandare dar, o proveer, que sea, oser pueda contra las Leyes o Fueros de Vizcaya, directe o indirecte, que sea obedecida y no cumplida”.

Bizkaitarrek, euren lege-gintzaren iraspenak era orreitan oiñarritzen ebezalako, mende-gabetasunaren jazarraldiak aurrera eroateko eskubide osoagaz agertu ziran.

Beste aldetik, Isabel eta Fernando katolikoak gure Foruekaz egin ebena ikusi bear dogu, ortik aurrera Austriatar guztiekaz egin zanaren adierazpena dala, eta gure Foru-Jauntzagaz 1.876ko urterarte irauteko.

25gn. JAUNAK, ISABEL ta FERNANDO KATOLIKUAK:

1.469an Urrilla-ren 9an, Gaztela-ko I Isabel⁽⁴⁾ eta Aragoi-ko II Fernando⁽⁵⁾ Balladolid-en ezkondu ziran.

1.473an Irailla-ren 15ean Bizkaitarrek, Gaztela-ko I Isabel eta Aragoi-ko II Fernando-ri, eskutitz bat bialdu eutsen esanez: IV Enrike-ren zintzotasunetik kanpo egon zirala, ezer ez ebalako jakin gura, eurei emoneko itzagaz, maltzurtasunezko jokoan ibiltezan gizonarekaz.

Eta euren zintzotasunera aldatzen zirala egiztatze-ko: Lenago danak ilko zirala, eta bizirik geratzen ziranak lur onetatik alde egingo ebela, euren agindupetik kanpo geratu baiño len, esanda.

1.473an Urrilla-ren 14an, IV Enrike il orduko, I Isabel-ek Bizkaitarrai eskutitz-bat bialdu eutsen, Bizkai-ko Foru-Legearen askatasunak baieztatzen ebanak.

1.474an Abendua-ren 11n il zan IV Enrike, I Isabel-en ugaz-neba.

1.474an Abendua-ren 12an, IV Enrike-ren il-otoizketak egin ziran.

Eta 1.474ko Abendua-ren 13an, Fernando Aragoi-en egoala eta Isabel Segobia-ra joanda, gortearen aginduz⁽¹⁾, bertan izendatu eben Gaztela-ko erregiña.

1.475ean Portugal eta Frantzia-ren aurka egin ebezan borroketan, an egon ziran Bizkaitarrak beti lez, Isabel ta Fernando-ri laguntzen.

1.475ean Irailla-ren 20an Burgos-etik Fernando-k, irain-ordeko⁽²⁾ agiri bat bialdu eutsen Bizkaitarrai, IV Enrike-k Judaseko⁽³⁾ izenagaz zelakotu ebazalako. Emen, ez ete dogu Franko gogoratu bear?.

Eta emendik aurrera Fernando ta Isabel-ek, bialtzen ebezan eskutitz, agiri, norberaren agiri, lege

(4) Gaztela-ko I Isabel 1.451-1.504. (5) Aragoi-ko II Fernando 1.452-1.516.

(1) Ekintza orregaz, zarratu egiten ebazalako Aragoi-ko II Fernando eta Juana “La Beltraneja”ren eztaibadak Gaztelako erregetzaren eskubiderako. II Fernando bera be, Gaztelako erregetzaren odoletik etorten zalako, eta Aragoien neskak, debekatuta euki ebalako erregetzara igoten. (2) Irain-ordeko eskutitza = carta de desagravio. (3) Judaseko izena = traidores.

berezietan, eta albalaeko⁽⁴⁾ idazkiaren buruetan: “Muy Noble è Muy Leal Condado” ipiñi egiazala agindu eben. Ori ta geiagoren merezimenduak daukiezelako Bizkaitarrak.

Fernando-k au esanda urrengo egunean, Bilbao-ko Iribildua: “Muy Noble y Muy Leal” izendatu eban.

1.475an Uztailla-ren 7an, errege katolikoak Tordesillas-etik agindu eben, Bizkaitarrak euren erritik-kanpoko serbitzura joan bear izan ebenean, eurak Foruak agintzen eban lez egin bear ebela, au da, erritik urten orduko soldatak ordaindu.

1.475an Uztailla-ren 27an Toedesillas-etik, errege katolikoak beste agindu bat emonda: Bizkaia ta Enkarterriko mariñelak, ez egiezala euren serbitzuak lurrean egitera beartu, Foru-legeak debekatu egiten ebalako.

1.476an Uztailla-ren 20an Fernando Bilbo-ra etorri zan Foruai ziñez itz-emoteko Isabel-en ordeztu, eta Bilbao-ko atean ziñ eginda, Larrabetzu-ko San Emeterio ta Zeledon ziñ-egiteko Eleiza-ra joan ziran.

Eta 1.476ko Uztailla-ren 30ean Gernika-ra elduta, Bizkaitarrak, Antigua-ko Santa Mariaren eleizan egon zirala, Fuegoak ziñ egiazala eskatu eutsen, eta Fernando-k orretarako etorri zala erantzun ondoren, erregiñagaitik-be ziñ egiten ebala, Bizkaitarrak berari emon dautseen laguntzagaitik ezkerdun dalako, eta sekula ez eutsela ertsitu edo estutuko eta gitxiago Fuegoak autsi, ezereztu edo oinkatuko esan eutsen.

Bizkaitarrak orren ostean, umajea oiturazkoa zantzez, Fernando, Gernika-ko Zuaizt-pean dagon arrizko alkian ezarrita, beren eskuak muinkatu ebezan.

Eta askenez, Bermio-n ziñ egin eban.

1.476an Irailla-ren 25ean, Fernando-k agindu eban, Bizkaitarrak ezin dirala baitu edo atxilotu, errikoen artean eukiten ebazan ordaindubako zorrrak gaitik.

-Euskal-Berbea, egiaren aintzakotzat euki ebala-ko?. Gaur eta beti, Orejatar Martzeliño-k bardin esan dau.

(4) *Albalaeko* = *cédulas reales*.

1.474ko Abendua-ren 13an Isabel katolikea erre-giña izendatu orduko euki eban lenengo alaba, Isabel izendatu ebana, eta Portugale-ko erregeagaz ezkondu 1.498an il zana.

Bigarrena mutilla izan zan, Juan-en izena ipiñi eutsoena, eta 1.497an Urrilla-ren 4an il zana.

Irugarrena Juana izan zan Zoroa deitzen jakona, Alemania-ko Kaizarren seme Felipe Ederragaz ezkondu.

Laugarrena, Maria, Isabel bere aizta il zanean, Portugal-eko errege bere koñatua zanagaz ezkondu ebana.

Eta bostgarrena Katalina, Ingalaterra-ko Printze Arturo-gaz ezkondu zana, eta alargunduta, onen anai VIII Errike-gaz ezkondu zana.

1.483an Iraila-ren 5ean, Isabel-be Bilbo-ra etorri zan, eta Tenderia-ko ateetan Fuegoai ziñ emon eutsen.

1.483ko Iraila-ren 8an Isabel, Portugalete-ra joanda, Otxoa ta Ortiz de Montellano etxean, ostera Fuegoak zindu ebazan.

1.483ko Iraila-ren 16an Larrabetzu-ko San Eme-terio ta Zeledonioren eleizan ziñ ebezan Fuegoak. Eta Iraila-ren 17an Euskaldunentzat Saindua dan Gernika-ko Zuaitz-pean.

I Isabel Durango-ra joan zan, eta bertan Tabira, Durango, Elorrio eta Ermu-ko Iribilduaren Foru Legeari be ziñ emon eutsezan, eta erriaren bost-giltzak artuta, Durango-ko Santa Maria Eleizan amaitu eban ziñ egiteari.

Emendik aurrera eta nai-ta 1.526ko idatzita-ko Foru-Lege barriaren II gaiak alan eskatu, Bizkai-ra ez zan etorri Gaztela-ko erregerik ziñ egitera, goian esandoten lez, eskutitz-bidez bete egiten ziralako oiturazko arau orreik, gero Bizkaitarrak Gernika-ko Batzarrean irakurrita baiezten zana.

1.504an Azaroa-ren 26an, 53 urte euki ebazala Medina del Kanpo-n il zan Isabel. Eta Bizkaia-n bere eriotzaren elizkariak eginda, Gernika-n Juana eta Felipe-ren jauntza baieztu zan.

Taket-arteko ondorio labur-bat.

Isabel-en Andre-Jauntzan ikusten dogu, nai-ta denbora borrokatsuk izan, itzarmen bidez bata bestearen beartasunean, gure Foru-Legeak indartu egin ziralako, Bizkaitarrak eta erregeak zentzun andiko leialtasunean jokatu ebelako.

Denbora iltzaille oneitan, Euskaldunak itzarmenekoak beti-lez izan ziran, eta ikusi dogun lez, Gaztelar erregeak euren larritasunagaitik, Bizkaitarren arremanakaz lotsa aundia euki bear ebela, oartuta egon ziralako. Lurretik euren leialtasun-bidez laguntza aundia euki ebela eta ez gitxiago mariñel eta itsas-ontzi egilletasunean oso trebeak izan ziralako.

Emendik aurrera baiña, bolbora edo lerrauts-gintzaren⁽¹⁾ obetzeak ekarri eben izkillu ta kañoi-gintzagaz, Gaztelar erregeak gero ta indar geiagoagaz arrotuten asi-ta, eta bide batez

325ean Nizea-tik asmatuta etorten zan azpikerizko dogma-arauden mendekotasun orregaz, itzarmeneko ekandutik urruntzen joan ziran, edo ardura gitxiago eukiten bai beintzat.

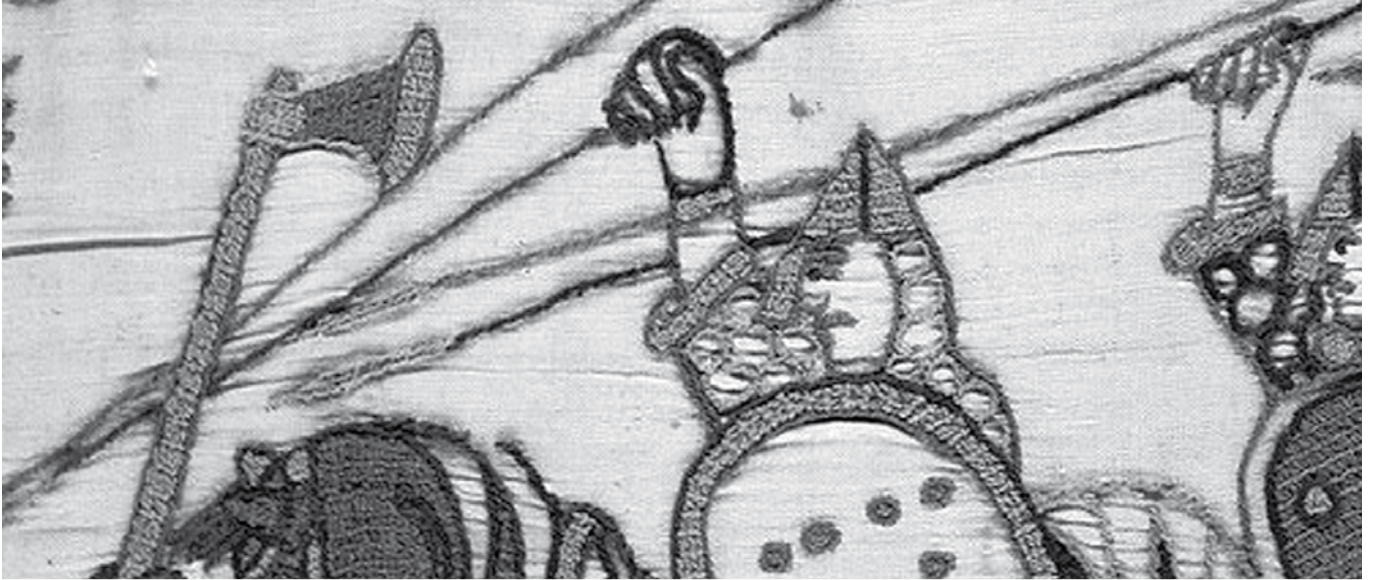
Gaztelar gorteakoak maltzur-zitalkeri gogorrean asita, itzarmenaren zentzunezko aztarnak naastuten asi ziralako, nai-ta Euskaldunakaz oraindiño eta gero ikusiko dogun lez Austriatar guztiakaz VII n Fernando-rarte, emoneko ziñ-itzak lotsa aundian zaindu.

Emendik, Frantzia-n egin zan 1.789ko Iraultzara eltzen gara, eta ikusten dogun lez euskaldunak zazpi luraldetan murriztuta geratu giñan, baiña Nortasunaren Askatasunetik ezer galdu barik, Euskaldunen Aberria Euskadi dalako.

Eta emendik aurrera ikusten dogu, Europa-n nortzuk eta zeri asi ziran “Nazioa”ren izena aitatzen eta zer gure eben espainolak “Nacional katolicismo” orregaz.

Atutxatar Paul
Zornotzan 2.011n Epaillaren 15ean

(1) Lerrauts-gintzaren = fabricación de la pólvora.

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (VIII)

SARRERA.

Euskalerrriak bere zabaltasunezko lur aundietatik gaur daukan neurriraiño murriztuta agertu arren, euskal sinismenaren nortasunezko jabetasunean ezer ez ebalatu, argi ikusten dogun gauza da, oraiñarteko edesti kondaira onetan.

Euskalerrriko Iparraldea, Nafar erregetza lez irauten eban.

Euskalerrriko Ego aldean, Araba ta Gipuzkoa nortasunezko jabetzan, gaztelatarrekaz euki eben itzarmenean aurrera egiten eban.

Nafarroa 1.512an naita Fernando katolikoaren gudamenpe geratu, eta erregeakaz euki genduzan itzarmen bidez anai artean beti borrokan ibili arren, bere nortasun osoan irauten ebalatu ikusten dogu.

Eta Bizkaia bere Foruen nortasunezko jabetasunean errege katolikoakin, indartuta urten ebalatu, gero I Karlosetik aurrera, Austriatar gustiekin ikusten dana da.

1.506an Espainako gortearen jabetzazko eritzian, garrantzi aundiko gauza bat sortu zan, emen kontu aundiagaz argitu bear doguna.

Gaztelako gortetan Euskaldunai, ez eutsien sartzen itzi, berba auek esanda: *“Porque (eran o) son gentes de estado separado”*.

Esan orreik eurak bakarrik adierazten dabe, Euskaldunek egiten ebezan itzarmenak, aukeratu egiten ebezan Jaun erregeekin egiten ebalatu. Eta gure jauntza aldi orretan espainiar erregearen eskuetan egon arren, erregearen pertsunagaz egiten zala itzarmena, espainiaren eragipenetik kanpo.

Jaun erregearen borroka ugari orreik artezean baiña, Euskal Izatasunaren aurka ez zirala izan esateko, korapillo ori zelan lokabetu edo askatu ?.

Borroka guzti orrein zentzuak, erregeek euren norkerizko nagusitasunean asmatzen ebezan eskubideetatik agertzen ziran, eta euskaldunek jaun erregeekin egiten genduzan itzarmen bidez, beti lotuta agertzen giñelako bata edo bestearen alde, geienetan anai artean borrokan ibili giñan.

Nizean, mundua katoliko eritzian batzangotzeko artu zan erabagitik, Aita Santuak euren ondorengotasunean, kaizar sakratuaren domiña aundia ipinten eban dindilizka erregeen buru gaiñetan, indartsuenak bideratu egiezan orotasunean batzangotasunezko asmakizun orreik.

Orduko European orregaitik, borroka orreik ez ziran joaten zuzenean berezko erri edo Euskalerrriaren aurka bezela, katolikotasunezko legedi arauetan sinistuazo ta euren borroka zearbidez⁽¹⁾, gura ebalatu euskaldunak eta berezko errigizarteak euren txeberazko sare orretan arrapatu.

(1) Zearka, zearbidez = indirectamente.

Mundu onetan baiña, kontu aundiagaz bereiztu bear doguz, zeintzuk diran gizonaren asmakizunak eta Jainkoaren Legeak.

Europar naita batzangoaren asmakizunean lur zabalak eta semealaba asko katoliko sare orretan arrapatuta geratu, beste erdiak fazizta erlijio orren bidez lelotuta egon arren, eta oraindiño berezko erriaren eskubideko legeak ez erabagitu barik, eltzen gara XVIIIIn gizalde onetara.

Eta orainarteko batu zale asmakuntzazkoak, euren elburuak amarrukeri orrekaz ez badabe lortu, XVIII gizaldi onen askeneko aldiaren artzen dira zuzenezko erabagiak, gudu indarraren laguntzagaz lortzeko.

1.789an Frantziko Iraultza.

Frantzian, nun edo nundik erabagitura agindu zan, iraultza ori egitea ?.

Europaren etorkizunari begira, aurrerakuntzazko oinkada barri bat emon bear jakon: *Diru kontuan, nekazaritzan, merkataritzan, burnigintzan eta eurentzako bear ziran lantegi gintzak*, beste egokitasun barri batzuk eskatzen ebezalako.

Europar baiña, nortzuk egon ziran entrabalotuta ardura orrekaz ?.

Merkantilismo ta Katoliko asmakuntzaren indarrean, kaizartzako agintaritzan txuntxur antzeko lerrokadan arduratuta egon ziranak zalantza barik.

Frantziko erritarrak orregaitik, eziñ ziran izan iraultza ori egin ebenak, euren eskuetan ezer eukinez gain, naikoa euki ebelako txuntxur antolan agintari guzti oiek elikatzen, eta euren sendiak aurrera ataraten.

Katolikotasunean ondo babestuta, erdi maillako jauntxoak izango ote ziran, larregiko bizibide ona euki ebenak gauza orrean arduratan sartzeko ?.

Ondo jakin ebenak, goian lenengo maillan egon ziran arduradunak izan ziran, zer bear zan aurrerako oinkada orreik emoteko, bizitzeko bear genduzan mozkin guztien kontrola euren eskuetan egon zalako.

Edestiko aldi onetan orregaitik ikusten da argitasun guztiagaz, gure biziaren erabiltasuna zentzuz aurrera eroateko, Jainkoak mundu oneri erperatuta ipini eutsozan Legeditik lege atalak artu barik, katolikotasunezko kaizartzan batzangotzeko erabagitu ziran norkerizko legeak artu zirala.

Eta lege orreik menpekotasunezkoak ziranez, gudu indarra artean eroaten eben, eta orrela ikusiko doguz aldi onetatik aurrera, artuten diran erabagi guztiak.

Orduan egokitu bear ziran, Giza eta Berezko Erri-gizarteak daukazan eskubideak.

Mundu eta Europaren Jendekuntzan alango aurrezko oinkada bat emon ezkerro, bera osotzen dauan ordezko egille guztiekin, neurri bardiñean, aurrera egin bear ebalako.

Ez ziran neurri orreik kontuan artu, Europako aol-kulari nagusiaren baimenagaz mendeko ate guzti orreik zabalduta, merkatariak liberalismoaren jaurkintzazko asmoan ekarten eban guda indarrezko bizkortasunagaz, eskubide guztien gaiñetik ezarri zalako.

Eta Europan ortik gaur arte artu diran erabagi guztiak, menpeko sasilege era orreitan ikusiko doguz, nortasunezko errigizarte ezberdiñak batera bizitzen beartuta laterritutako lurraldeetan.

Menperatzailleak, norkerizko “**Nacional Katolicismo**” orretan bizi gindezan gura dabe.

Guk baiña, gure baitaren argiak eragipenduta, Jainkoaren Legean nortasunduta bizi gura dogu, eta or ulertzen dira mundu onen edestian askeneko 2.000 urteko borrokaldi latzak.

EUSKALERRIAREN ARAZOAK, 1.789ko URTETIK GAUR ARTE.

IIen Karlos “*lilluratua*”⁽¹⁾ ondorengo barik il zanean amaitu zan Austriatar Hasburgoko leiñua, eta Espainako jaurkintza, bere arrebaran Maria Teresa

Frantziko errege XIVn Luisegaz⁽²⁾ ezkondata egon zanaren birseme, Borboi leiñuko Anjoutar Vn Felipe eskuetan itzi eban.

Vn Felipe Frantziko jaurkintzaren gortekoa izanda, goitik berako batzangomende eritzikoa zan, eta 1.700-1.714 urte arteko ondorengo guda sortuta, Aragoi ta Katalunya Austriako Karlosen alde egon ziralako, “*Nueva Planta*”ren legea aterata, eukezan Foruak ezereztu ebazan.

Kataluñak, 1.977ko Iraillan askatasunezko eskukotasun⁽³⁾ antzeko bat lortu eban espainiarren jaurpidean.

Euskaldunak eta Bizkaitarrak batez be, jakin eben laster agertuko zala onantza, eta alan sortu zan, mugak Gaztelako lurraldetik Bizkaiko itsasoraiño aldatu gura ebazanean portuen merkataritzazko zerga ordaiñak, gure erriarentzat bearrezkoak eta gaiñera gureak izanda, ordaiñ orreik eurak artu gura ebazalako.

Bizkaiko gizartea matxinatu ondoren, Vn Felipek ezereztu ebezan agindutako lege orreik, eta mugak ostera joan ziran beren lekuetara, Foruak beti lez geratuta.

(1) *Lilluratua* = *el hechizado*. (2) XIVn Luis = rey “SOL”. (3) *Askatasunezko eskukotasuna Espainaren jaurpidean* = *autonomia bajo el imperio de la constitución Española*.

Arik eta 1.839ko Urrillaren 29an Karlistadako gudaingar bidez Esparterok Gazteizetik, Foru Legeak ezereztu arte.

VII In Fernando.

1.808an Epaillaren 19an Asturiaseko printzearen alderdia gogor eginda lortu eban, IVn Karlosek erregetza, bere seme VII In Fernandoren eskuetan itzi egian.

1.808an Jorraillaren 15ean VII In Fernando, Napoleonegaz Baionan alkartzeko Gazteizen egoala, Bizkaitarrek gure Lege Foruak ziñez izenpetzeko, Gernikara joateko eskatu eutsoen.

Eta 1.808an Jorraillaren 15eko egun berean, Bizkaitar beste talde bat be aurreratu jakon, indarrez ipinita eukezan portuko kapitañak edo gudal buruzagiak kendu egiezala, Bizkaitarrak bere jaunagaz euki ebazan arreman onak, ostera bere onera ekarteko.

1.808an Jorraillaren 17an VII In Fernandok, euki genduzan Foru Lege guztiak baiez tuz, gauza biak

onartu ebazan, eta agindu ebazan bear ziran aldatetak egiezala, Bizkaitarrak euren egokitasunezko askatasunean jarraitu egien.

1.808ko Loraillaren 6an Napoleonek, IVn Karlos eta VII In Fernando Balenzaiko gazteluan atxilotuta eukazala, gortearen ekintzazko antzeko bat egin eban, bere anai Napoleon eta Bonapartetar Jose Espainako errege aulkian ezartzeko.

Napoleon eta Bonapartetar Josek, Bizkaiko Urkijotari Mariano Luis, bere ordezkoko ministrua, eta Mazarredotar Jose Domingo gudaontziren ministrua izendatu ebazan, eta Mazarredotar Jose Domingo Bizkaiko Batzar Nagusietan buru zala, Bonapartetar Josek, itz eman eban Bizkaiko jaun lez.

Napoleonentzat baiña, gauzak ortik aurrera okertzen asi jakozan, eta a ta guzti, Napoleonek Euskal Norkasuna onartu ta be, berak Europako Laterri guztiak lez, Euskal izaera Frantzez biurtu gura eban.

Frantzezak IVn gizalditik asi ta, beti ekarri dabelako azpian batu zaletasunean marratuta meneko eritzi ori, eta asmo oiekaz, Munduko Kaizar baten agindupean elburutu gindezan.

Bizkaiko gizartea matxinatu ondoren, VII In Fernandok ezereztu ebezan Euskalerrri eta Bizkaiarentzat batez be menpeko lege orreik.

Baiña leen espainiar gudataldeakaz eta gero Frantzesarenakaz ia bost urtetan, iru bider orren aldizkan ainbeste nekaldi ekarri ondoren, beste garrantzizko gauza bat sortuko zan: “*Batzuk Frantzez zale eta beste batzuk espain zale egin zirala*, Euskal gizartearen Baita naspillatuta, gero Espainol jaurpideekin eta karlistadaren guda bidetik, geiago naastuko zana.

1.810ean Iraillaren 24an, guda nagusiak, Kadizeko gorteetan erregearen ordezkoa egiten egon zirala sortu eben “*espainiarren jaurgo barria*”⁽¹⁾, eurak aitu edo gura eben Espainol guztientzako ezarri bear zala ta, Euskal Lege, Nortasun eta Berezko erri lez euki genduzan eskubideko askatasunak kontuan artu barik.

Gudalburu nagusiak une oneitan euki eben guda indarragaz arrotuta, erregearen gaiñetik kokatu ziran, jaurgo barri ori, danez gain ezarri gurean.

Baiña begitu zer agertzen da emen: “*espainiar guda nagusiak erregearen irudia buru lez euki gura ebenak, euren agindupean edo sortu eben konstituziozko jaurgo barri orren legepean beartuta ezarri ebela*”.

Gudal nagusi areik, zelan egin ebazan gauza orreik, erregearen gaiñetik eurak ez ba ziran iñor, lege barri orreik egin eta gitxiago ezartzeko ?.

Orregaitik, European nortzuk euki eben agintaritzazko indar nagusi ori, azpiko aolku orrekaz, laterritasunen kaizartzazko batzangotasun orreik ezarri zitezen ?.

Danok dakigu, diru zalekeri aldekoakaz batera, Erromako katolikotasunak zer gura eban Europa ta Mundu guztirako, bera izan zalako erregearen gai-

(1) *espainiarren jaurgo-barria = creación de la nueva constitución Española.*

ñetik Europaren aolkulari nagusi ta bakarra 1.685 urtetan.

Mendizabalek⁽²⁾ orregaitik, Kadizen egoan espainiar gudal gorte edo guda yaurlari⁽³⁾ agindupean sortu zan konstituzioaren legezko jaurgo barri ori, Bizkaian ipini gura eban, Euskalerrarentzako Zeruarren oneitariko atsegin sari bat lez, espainiarren beste lurralde bat geiago izan edin, eta orretaz alegindu zan.

Espainiarren gizarte guztia emendik aurrera alderdikidetu egingo zan, espainiar konstituzioaren alde edo jaurgo barriagaz aurrera egin gura ebenak, eta lengo antzera, erregearen al osokerizko agintaritzza gura eben artean.

1.812an Urrillaren 17an indar eta maltzurkerizko auteskundean aukeratu ziran euren aldeko euskal ordezkariai, Kadizen egoan guda yaurlariaren aurrean aurkeztu zitezela agindu eutsen, espainiarren jaurpidezko agiri orreik izenpetzeko.

Eta 1.812an Azaroaren 1erako antolatu zan, espainiarren jaurgo agiri barri orreik, Bizkaiaaren Udal guztiko erritarren aurrean irakurri eta gero ziñeztu zitezen.

Bizkaitarrak narda askorekin egin ebena.

1.812an Abenduaren 13an jaurgo orreri ziñ egin

ondoren, Euskalerraren iru lurraldeko Udal guztia agindu eutsen, 1.813n urte guztirako Espainar eritziko ordezkariai aukeratu egiezala, Euskalerra ta Bizkaiko gizartea, oiñaze ta nekaldi aundi baten sartuta.

1.812an Abenduaren 31n, ostera sartzen dira prantzez gudalozteak.

Eta 1.813an Bagillaren illa erdian, ostera urtetan dabe Prantzez gudalozteak Bilbotik.

1.813an Bagillaren 21ean, Arthur Wellesley Wellington dukeak Gazteizen, Napoleonen gudaloztea menperatzen dau, eta Napoleonen guda taldeak ortik aurrera, Frantzira aldatzen dira betiko.

1.813an Uztaillaren 21ean, Espainaren lurralde guztiko gotzaiñak asi ziran keiñatzaille esaten, *espainiar ordezkari gaitik inork ez egiela txarto barbarik egin, zuzen edo ostonduz, iraulketaren eritziak sartu ez zitezen.*

Eta orretarako, espainiar eleiz guztietan, urte guztietako Epailaren 19an “Te Deum” abestu egiela agindu zan, espainiarren jaurgo zaleak ekarten eben askatasun omenez.

1.813an Azaroaren 11n, Napoleonen gudalozteak porrokaldi gogorra artuta, Napoleonek Balanzaien elkargo bidez ziñatu bear izan eban

(2) Mendizabalen izen-abizenak = Juan Alvarez Mendez izan ziran, 1.790an Kadizen jaiokoa. (3) Guda yaurlaria = gobierno militar.

VII In Fernandoren askatasuna, bere erregetzazko aulkian ezarri egian.

1.814an Epaillaren 13an VII In Fernando, Frantziaren lurraldeko Balenzay erritik urten eben erdi ugarte edo peninsula ontara.

1.814an Loraillaren 4an VII In Fernandok Balentziatik, espainiarren jaurgo zale gudu ordezkariak Kadizetik keiñuz agindu ebezan lege guztiak, ezereztu ebazan, eta gure Foru Legeak ostera ezarri ziran betiko eredutasunean.

1.814an Urrillaren 15ean VII In Fernandok, ostera baieztatzen dauz Bizkaia, Araba eta Gipuzkoako Foru Lege guztiak, Bagillaren 27ko eskutitzan egin ebanez. Eta, 1.814an Abenduaren 14an Nafarroari beste agindu batekin, bere erregetzazko eskubideak berezkuratu eutsozan.

1.819ko urtean IV n Karlos, VII In Fernandoren aita, Napoleonen atxilotasunetik aske geratuta, peninsulara itzuli barik, Erroman bizi zan, bertan il zan arte.

1.820ko urtean, ostera azten dira gure Foruen aurkako eraso aldi gogorrak.

Guzur, maltzur eta indarrezko bidetik Euskal gizartearen *Arrazoizko Baita* lokaztu egingo dauana, eta urtearen aldaketa bidean, Euskal Nortasuna ezereztasunezko amiltegitira bideratuko dauana.

1.823ko urtean VII In. Fernandok, guda buru jaurgozaleak beartuta Espainako jaurgo barriari ziñezko itza emon bear eutson.

1.823an Jorraillaren 2an, Prantziako errege XVIII n Luisen gudalozteak, Angulemako dukearen agintean Baionatik agindu eban: "*Peninsulara aldatuko zala VII In Fernandoren laguntzan, bere erregetzaren absolutismo edo alosokerizko jaurkintza lortu egian*".

1.830ean VII In Fernandok, **Salikako** legea ezereztu eban, bere alaba Isabel errege aulkian ezarri zedin.

Eta Espainaren ondorengo guda sortuta, gure Euskalerrarentzat zoritxarreko ondorioak ekarriko ebazan, txeberazko guda orreitan nai ta nai ez, nastuta geratu giñelako.

1.833an Iraillaren 29ko arratsaldean VIIIn Fernando il zan, eta bere emazte Maria Kristinak artu eben orde z espainiar jaurkintza, arik eta euren alaba IIIn Isabel erregetzazko adiñetara eldu arte.

1.833an Azaroaren 30ean, erregetzaren jaurgo bariaren agindua.

1.833ko Urrillan sortu zan espainiar erregetzaren ondoriozko guda, karlisten aldetik, VIIIn Ferdandoren anaia Karlos Maria Isidrok bideratuta.

ONEN ONDORIO LABUR BAT.

Espainako IIIn Isabel eta Karlosen anai arteko ondoriozko guda orreik, euki ba eben be, ez eben euki erregetzaren aulkiagaz zer ikusirik, ondorio ori aitzaki bat baiño besterik ez zalako izan.

Aldi onetan egon ziran eztaibadak askoz sako-nagoak izan ziran, batzango eta merkataritzaren asmoak, erregeen erispeneko goi aldetik ibili zira-lako.

Nun egon zan Europaren Ekanduzko aolkulari nagusia ?.

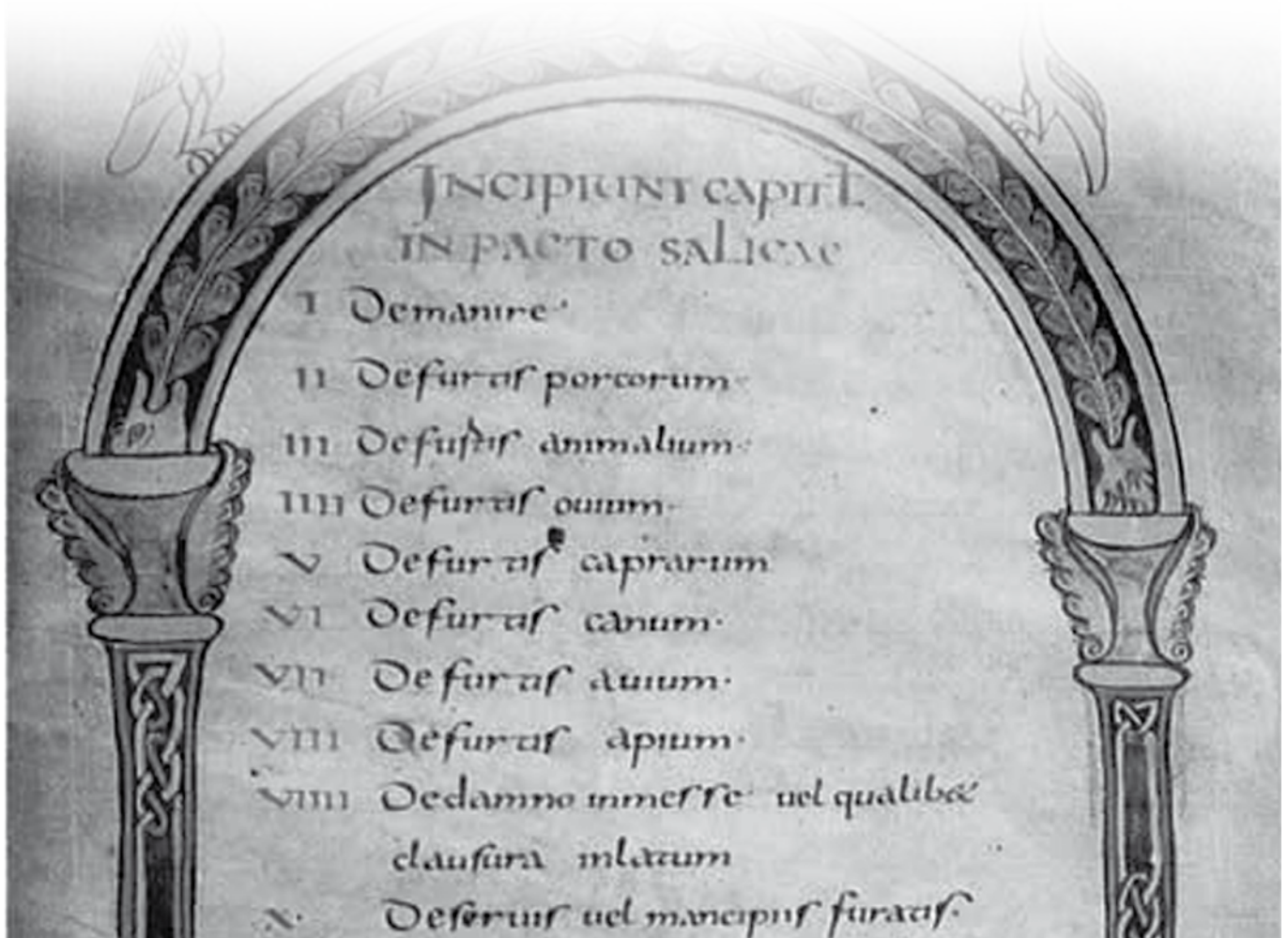
Europar aolkuz, nor euki eban agintaritzaren indar nagusiena ?.

Erregeari guda nagusiak gaiñean ipini jakozan antzera, berari diru zaleak gaiñean ipini ote jakozan?.

Ala, katolikotasunaren eritzian danok batzango-tzeko, alan egitea gura eban, aolkularitzan aginten eban Erromako soraldi orrek ?.

Emen, esango dodazanetik salbuespen aundi bat egin bear dogu, berezko errietan Euskalerrian lez, eskertu ezin doguzan Gotzaiorde, Apaiz, Lekaide, Lekaime Abertzale demokratiko asko izan zirenak eta gaur diranak daukaguz, euren jakiturizko laguntzarik gabe, Euskalerraren izatasuna gaur, ezereztuta egongo litzakelako.

Kaizar batzangotasun asmo orrek, errikoi izatasu-nean naste asko sortzen dauelako, eritzi bien arteko ezberdintasunagaitik berba egiten gagoz emen:

Bata, bereiz edo izatasunezko errietan euren Baitan, Jesusen itxarokorrezko ekanduan mezu demokratikoak zabaltzen dabezan Gotzaiorde, Apaiz, Lekaide, Lekaime errikoienak.

Eta bestea, danon gaiñetik Erromako katolikotasun agindu gurean, munduaren edestiko berezkotasunean lortu ziran oiturazko izatasun ta ekandu demokratikoak, Norkerizko batzangotasunaren egarrian ezereztu naiagaitik.

Son como ovejas, esaten dabela sarritan entzuten dogu.

Bai ?.

Eritzi orregaz, *nungo kontuetan* artzen dira *Jainko Egilleak* ipini euskuzan *Legeak* ?.

2.000 urte daroaguz batzangotasunezko borroka latz orrekin, dan guztia batu baiño, milla zati geiagotan apurtzen dauazan, erri, izkuntz ta ekanduzko oiturak.

Ez ete da naikoa ?.

Antza ez, begitu bestela gaur zer egiten dan Euskal gotzaiekin, naita Euskaldunak izanda gure

Euskeraren Nortasunezko izatasunean egokitu ez zitezen.

Ta Euskaldunak izan da be, norkerizko kaizar edo katolikotasunaren batzangotasunezko eritzian gizon egiñak bialdu, ia Euskaldunok espainiar biur-tzen ba gaituen.

Idaz lan onen aria ostera artuta gero ikusiko dogun lez, Aita Santu, gotzai ta apaiz katoliko aolkulari asko lenengo karlistadaren alde ibilita, liberalak garaipentzen asi ziranean, gauza orreik eurakaz ez ba ziran etorten ostondutako itxuran, liberalaren aldera guztiz aldatu ziran.

Ondore, Europako edestitik etorten ziran mende-ko asmo ta fazizta eritziekin alkartu ziran.

Nik emen, naita batzango zaleak izkutuan ekarri arren, sasikatolikotasunaren eten bako azpi joko maltzur aundi bat ikusten dot, ainbeste urtetan berezkotasunaren aurka egin ta egiten dabezan gauzak, ezin diralako ostondu.

Erromako sasikatolikotasuna baiña, ez ete da kontu-ratuko, laugarren gizaldean erabagi zan kaizarrezko

batzango asmoa, faziztaren eragille nagusia izan da, gatz egiten jakula siñistea maltzurrezko jokabide ori ?.

Bizi onetan gaiñera, milla urte askoren eginkizuneko jokabidetik eta *azter bideko antolakuntzan ulermenduta, argitasun guztiagaz agertzen ba jakuz baitaren emaitzak.*

Aztu ete jakie, *Jainkoari* begira bizi onen *zor esku-bideak* ordezkatzeko, ardatzeko eragille arduradunak, itzal aundiko ekandu ta maitasunak dirala?.

Dana dala, orren arrazoiaren esan naia, *Europar egon diran borroka latz guztiak, kaizar mendeko batzangotasunaren asmo zaar orren elburugaitik izan dira,* batzuk norkerizko lilluragarritasunean bizi daitezten.

Eta orregaitik, bizitzako panpiñaren ariak euren naiera erabilita, ez Karlistadarenak, ez Europako edestian egin diran amaibako borroka daukie beste adierazpenik.

Oso susmagarrizkoa da, gaur errigizarteetan diruagaz sortzen dana. Nork antolatzen dauz sare arteko txebera orreik ?.

Ala, erabillitasunaren biziko zabaldegian daukaguzan Norkerizko arauak, *Jainkoaren Legeak* aurkezten dauskuzan eskualdi guztiekaz topo egin dabela ta, guzur geiagorik ez dalako sartzen ote da ?.

Lenengo susmoa baztatu barik, Nik uste dot, azkeneko arrazoi au dala errukari, bizitza onek, beren legeak daukazalako.

Orregaitik, giza ta berezko errigizartearen esku-bideari begituta nik egiten dodan itauna: gai bizi onetan, Jainkoari begira lortutako baitaren ekanduzko ulermenak “Kamaleoien margo edo kolore beste arpegi eukiko ote dabe ?”.

Danok dakigu, gaiaren atal edo zatitxo guztiak aurkezten dauskuezan almenak, eta Bere Legearen bidez eurakaz ardurazko ekintzan egin geinkezan itaunak, amaibakoak direla.

Baiña ez lapurkerizko bidetik, gaitasun onen baitak eskatzen dauskun zentzunezko elburuekin baiño.

Bestela, edestiak erakusten dauskun lez, dan guztia: “borroka, eztanda, oiñaze, negarra, samiña eta ezbearretan biurtzen jaku”.

Orregaitik, gure bizitzako ekintza guztiak elburu bardin bategaz, Jainkoaren ezin besteko Lege bidetik, bealdetik gora jasotzen dira.

Baiña, Legeak bere azpia marratuta daukanagaz, “*ekanduzko lotsagizunean, zor eskubidearen ordezkoko ekintzak, danoren ardurazko baitagaz bardinduta*”, bizitzaren orekazko bakeak argitu gengizan.

Egiztapen ederra bizitzak emoten dauskuna da, eta adierazpen aundiena, Jainkoak bizitz oneitara eragille lez bialtzen gaituenaren bidetik agertzen jakuna.

Baiña, zelango eragilletasunetan gabiltz ?.

Norkeriaren asmakuntzazko alegiñaren bidez: “amarruti⁽¹⁾, maltzur, okerrak eta biurritzko eragilleak izanda ?”.

(1) *Amarruti* = *marrullero, socarròn, astuto, solapado, taimado*.

Berezko arrazoiakin begitu ezker, ezin lei sinistu antzoki onetan egiten gagozenarekin, eta geiago, gaur daukagun jakintzarekin ezin leikelako ulertu, “gaia, giza ta errigizartearen eskubideakaz egiten dana”.

Euskaldunak, orregaitik begitu bear doguz edestiko atal oneik, begitu bear diran *berezko* begiakaz.

Ikusi daigun zelan: “Orain 2.763 urtetik gaur arte, Euskalerrriaren arazoak bardiñak dirala. Ez Frantzia eta Espainagaz, *berea bakarrik dalako*, Europarena dalako baizik”.

Gaurko egun oneitan, Kataluniako Sitgesen batu dira mundu onen jakintsu aundi ei diranak, eta artu dabezan erabagietatik bat, gizaren eskubideak, daukaguzan laterrizko arauetan zaindu bear dirala da.

Gizaren eskubideak nondik nora zaindu, *errigizartearenak* ez ba dira zaintzen ?.

Zelako jakintsuak dira, ezer argitzeko *gai* ez diranak?.

Europarentzat, diru, agintaritza eta lege bardiñak gure dabez ezarri: “*Ordezkaritza*” menpeko jaurkintzan, daukaguzan “*Laterrietan*” ekanduz, ezin dabezanak zaindu.

Eta garrantziko gauzeetatik, aundienak aztu ?.

Edo ta Giza ta Errigizartearen Nortasunakin ezer ez egiteko, lan edo idaz maiaren gorde lekuan sartu?.

Euskaldunak arlo onetan, *ziur ta zuurtasun aundiz* jokatu bear dogu, iñozokerietan ibili barik, bizitzan, Euskalerrriaren Nortasunezko Demokrazi lez irauteko.

Gure Euskal Arbasoak milla urte askotako edesti luzean, ainbeste eramankizunagaz eutsi dautso daukagun Demokrazizko Nortasunari.

Gu izango ete gara, *Jainkoari eskaiñi bear dautzagun altxor aundi orren ondatzailleak ?.*

Bete daiguzan patxadaz eta lelokeri barik gure *bizitzaren euskal ordezko eginkizunak, mundu onen gizarte on guztiekin osagarritzak izanda.*

Eta, Jainkoak aginduko Bereztasunaren Legeak ondo ordezkatuta, munduko errigizarteak aurrerantzean be: “Jakin dagien, Euskal Aberritasunezko Jendekuntzagaz, adierazpen ederrenetariko bat emon jakola, gaitutako bizitz oneri”.

Euskalerrriaren kondaira onetan oraiñarte ikusi dogu, Euskadiri iñork ez dautsola beren nortasunetik ezer kendu, nai guda indarrarekin menperatuta euki arren.

Atutxa'tar Paul

Zornotza'n 2.011'n Epailla'ren 29'an

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (IX)

KARLISTADAKO GUDATEAREN ZERGAITIA.

1.713an Loraillaren 10ean Vn Felipek, emakumezkoak erregetzaren ondorego jarraipenetik kanpo izten eban Salikako legea agertu eban.

1.789an IVn Karlosek ezereztu eban Salikako lege ori, nai ta aldarrikatu barik geratu.

VIIIn Fernando lengo iru ezkontzatik ondorengo barik egonda, Napoleseko Maria Kristinagaz laugarrenez ezkondu zanean, aurdun geratu zan au.

Eta 1.830an Epaillaren 31n VIIIn Fernandok bere alaba IIIn Isabel izango zana sei illabete jaiio aurretik, bere aita IVn Karlosek 1.789an agertu eban legeagaz, 1.713an Vn Felipek ezarri eban Salikako legea ezereztuteko onartuta, emakumezkoai ortik aurrera baimena emon eutsen, erregetzazko aulkian ezarri zitezen.

Karlos Maria Isidro izan zan VIIIn Fernando bere anaiaren ondorengoa ia onen erregetzazko denbora guztian, arik eta VIIIn Fernandok lege ori aldarrikatuarate.

1.830ean Urrillaren 10ean jaiio zan IIIn Isabel.

1.832ko Iraillan VIIIn Fernando San Ildefonsoko eguras etxean oso gaisorik egon zanean, bizkor ibili ziran Karlos Maria Isidoren aldekoak Espainako agintaritza artzeko.

Eta nai ta uts egin arren, Kalomardetar Frantzizko Espainako ministruak Fernandoren eskutik lortu eban izenpetzea, Karlos bere anaiari izendatzen eban erregetzazko agiria.

1.832an Urrillaren 1ean baiña, Fernando ostera bizkortu zanean, Kalomardetar Frantzizko ministrua eta euren alde egon ziran agintariak jaurkintzatik kenduta, ezereztu eban sinatu ebana, eta gauzak ostera joan ziran Isabelen alde.

1.833ko Epaillan Karlos Maria Isidro, bere anaia VIIIn Fernando ez ebalu euki nagusitasunik, 1.713ko Loraillaren 10ean Vn Felipek ezarri eban *Ley Sàlica* ori ezereztuteko esaten eban, 1.789an euren aita IVn Karlosek ezereztu ebanean, aldarrikatu barik geratu zalako, eta bere loba IIIn Isabelen Asturiaseko printzea izatea ez ebalako on artzen, iges egin bear izan eban Portugalera.

1.833an Iraillaren 29an il zan VIIIn Fernando, eta Karlos Maria Isidro bere anaiak, IIIn Isabel bere lobaren Asturiaseko erregin gai izatea ez eban on artu, eta egun orreitan IIIn Isabel erregiña izendatuta, bere ama Borbon Bi Siziliako Maria Kristinak erregezko jaurkintza orreik ordezkatu egiezan gutxiago.

Eta Karlosek orduan, Abarkatar Joakin orokorrezko ministrua izendatuta, espainiar gudalozte eta gudal nagusiaren laguntza eskatu eban.

Gudal nagusien artean ez eban euki aipameneko laguntasunik, nai ta Portugaleko errege I Migelen onespena euki.

1.833an Urrillako illean, Espaina ta Euskalerrriaren Egoaldeko leku askotan agertu ziran Vn Karlos erregetzaren aldeko garrantzi gitxi euki eben matxintasunak, Bizkaia, Araba, Nafarroa eta Logroñon izan ezik. Balio ez ebena, Uri orreik luzaro karlistaren kontrolpean eukiteko.

Eta, 1.833an Urrillaren 6rarte ezin da esan borrokak edo karlistadako gudak asi ziranik, arik eta Errioxa aldeko Trizio errian, Ladron de Zegama gudal nagusiak Karlos Maria Isidro, Vn Karlosen izenarekin errege izendatuarte.

1.833an lenengo Karlistadako gudaren asiera:

Atal onetan, adierazgarriko gauzak baiño ez dodaz aipatuko, bestela lar luzeegi egingo jakuz idazlan onen kondairak.

1.833an Urrillaren 1ean eldu zan Euskalerrira VIIIn Fernando il zanaren barria, eta Donosti ta Iruñako Uri nagusiak geratu ziran II Isabelen alde, espainiar gudalozte indartsuak euki ebezelako gualtegiratuta.

1.833an Urrillaren 3an, Gazteiz eta Bilbaoko Uriak gudu indar gitzi euki ebezelako Karlosen alde geratu

ziran, eta Orbe ta Eliotar Jose Maria Baldespina markesak, Bilboko matxinatuak eta Aldundiko batzar kideak bideratu ebazanakaz, Mota zuzendaria eta Aldundiko Uhagon ordezkaiak baitu edo atxilotu ebazan.

Bilbo izan zan Vn Karlosen ikurra leen goraldubana.

1.833an Urrillaren 6an Errioxa aldeko Trizio errian Ladron de Zegamatar Santos gudal nagusiak, Karlos Maria Isidro izendatu eban errege, Vn Karlosen izenarekin.

Eta ori sortu zanean esan leike, gudari asiera emon jakola.

1.833an Azaroaren 14an Zumalakarregi, Nafarroako karlistaren gudal nagusi izendatu eben, baldintza onen eskaera bidez: “*Nafarroako erregetzaren Foru ta Legeak zaindu egiazan*”.

1.833an Azaroaren 15ean Lizarran, Nafarroako erreñuaren jaurlaritzira irasita geratu zan.

1.833an Abenduaren 7an Etxarri Aranatzen, Bizkaia, Araba eta Gipuzkoako Aldundiak be onartu eben Zumalakarregitar Tomasen gudal nagusitasuna.

1.834an Urtarrillaren 27an, Kastañon gudal nagusiak, euskaldunak: “Gizatxarrak”lez⁽¹⁾ zelakotu ebazan.

(1) *Gizatxar* = *hombre malo, canalla, bribon*.

Zumalakarregik emendik aurrera, zaldun gudak edo sasi gudako guduxkak⁽²⁾, amaibakoak ugaritzen asi zan, Liberalaren gudalozteentzat oso galbidetsu edo arriskukoak ibilbideak biurtuz, eta ortik aurrera emon jakon asiera benetako borrokari.

1.834an espainiarrek, Zumalakarregiren aurka ezin ebelako ezer egin, ta ainbeste astiñaldi artuta bildur, Ingalaterra, Frantzia eta Portugalegaz egin eben laukoteko baltzu bidez laguntza eskatuz, Europako errege liberalaren aldetik laguntza aundiak artuko ebazan Euskalerra ta Katalunia galtzeko bidean eukezalako.

Orregaitik ikusten da argi emen, Europaren arazo gogorra izan zala.

Europako liberalak, Berezko Errigizartearen gaiñetik mende eritzi orren buruz gaur lez, zelako bata-sunak lortzen ebezan argi ukusten ziralako.

1.834an Uztaillaren 12an Zumalakarregitar Tomasek Baztaneko Elizondon, Vn Karlosegaz batzartuta, Euskal Lege edo Foruak ziñeztuazo eutson, eta onek onartu eban Zumalakarregik eskatzen eutsona, Vn Karlosek Zumalakarregiri, bere gudaloztearen aintzindari⁽¹⁾ nagusi izendatuta.

(2) *Sasi-guda edo guduxkak = guerra de guerrilas.*

(1) *Bere gudalozteen aintzindari nagusi = jefe supremo de los ejércitos karlistas. (2) Arrezizko sendokuntzak = fortificación de la ciudad.*

1.835ean Bagillaren 8an espainiarren gobernuak, Frantzia ta Inglaterrari eskatu eutsen, egin eben egiunegaz arduratu zitezela, Euskalerrian eurak bakarrik karlisten aurka, ezin ebalako ezer egin.

1.835ean Bagillaren 15ean Zumalakarregi Bilbo inguruan egonda, ikusi gura ebazan Mirasol kondeak Uriari egin eutsozan arresizko sendokuntzak⁽²⁾, eta Begoñako Eleiz Nagusiaren atzeldeko eskuñean dauan lenengo etxean bigarren solairura igonda, balkoitik begira egoala, Iturriagako orma baten ingurutik, berreun metruko bitarte egoan lekutik, belaun azpian tiro bategaz zauritu eben.

Bilbaoko gudari liberalak 800 edo 1.000 metru inguruko bitartea eukiko ebazan Zumalakarregi egoan lekuraiño, eta nai ta iñork jakin ez arren, baleiteke bere taldeko batek saldukeri bidez izatea tiro ori jaurtin eutsona.

1.835ean Bagillaren 17an, Zumalakarregi Zegamara joanda, Gerediaga, Gelos, Beloki, Hurgess inglesa sendagilleakaz, eta Telleriatar Franzizko "*Petrikillo*" esaten eutsoen sasi sendagilleagaitik sendatzeko ardurapean egon zan.

1.835ean Bagillaren 19an Inglaterrako jaurkintzak Espainako gorteari erantzuteko, Lanzy Ewanseri agindu eutsen britaniako lejiño bat antolatu egian.

1.835ean Bagillaren 25ean il zan Zumalakarregitar Tomas, liberal guda nagusien poztasun aundienagaz.

1.833-1.839ko LENENGO KARLISTADAREN AMAIERA.

1.835ean Bagillaren 25ean Zumalakarregi il zanetik, edestiaren aria oster artuta.

Vn Karlosek Zumalakarregi il zanetik, Gonzalez ta Morenotar Bizente izendatu eban

Euskalerriko guda buru nagusi lez.

1.835ean Uztaillaren 16an, Erriberriko merindadean Arga ibaiaren ezker aldean dauan

Mendigorriko erriaren Egoaldean, ararte ezagutu zan aundienetariko borroka egin zan.

Fernandez de Kordobatar Luis liberalaren agindupean egon ziran 36.000 gudariak, astindu gogorra

emonda, Gonzalez ta Morenotar Bizenteren 18.000 gudari karlistai, VII In Karlos bera be estukuntza aundiekin iges eginda.

Zumalakarregiren eriotzetik asi eta borroka onen ostetik geiago, Vn karlosen gudaloztea banatzen asita, Karlistak maldaberan asi ziran.

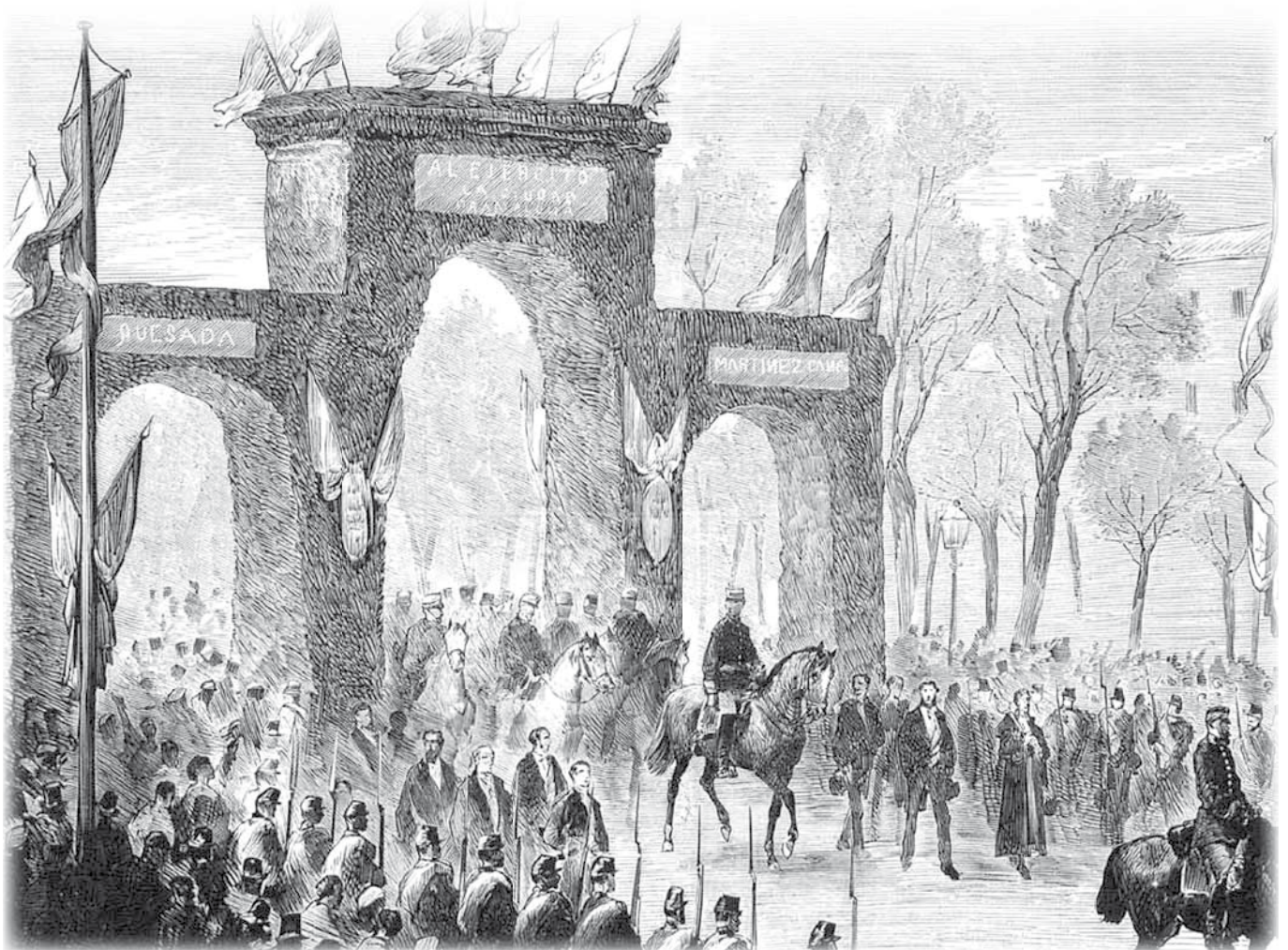
Karlosen gortekoek, Gonzalez ta Morenotar Bizente gura eben gudaloztearen agintari, eta gudariak, Eraso edo Maroto guda nagusiak.

Eta Aurrerantzean, sortutako naste onen bidetik amaituko zan Euskal Foru Legearen borroka.

Bai ta edozein gauza guztiaren gaiñetik, Euskal lurrraren babes eta Euskal gudariak euren lurretatik ez urtetea.

Ortik aurrera karlisten ekintzak beste Euskal arazo barik, euren espainiar erara aldatu ziran "*Antziñatar Alderdia*"ren izen barria artuta (*Comuniòn Tradicionalista*).

Eta Euskal gudarien biotzak nai ta guda gogorrek emendik aurrera euki, galduta ibili ziran, areik eta 1.839an Dagonillaren 31ko ondamenara eldu arte.

1.836an Dagonillaren 13an Madrilleko eguras etxean sarjento gudariak matxinatuta egin ebezan alegiñagaitik, Maria Kristinak bildurrez, ostera aldarrikatzen dau 1.812an Kadizen ezarri zan konstituzioa.

Ekintza onegaz, Euskaldunen Aldudiko Foru agintaritzak ezereztu eta euren jaurgo barriaren konstituziozko legeak ezarri ebezan.

1.838ko urtean Marotok, oraindiño euki eban debekatuta itzultzea, baiña Gerge gudal nagusiaren utsegite ta gudaloztearen agintaritzan sortu ziran banaketaren bidetik, Vn Karlosek Marotori deitzea erabagi eban.

1.838an Lorailaren 21ean karlisten matxintasunak Oñate ta Andoainera zabaltzen dira, gudal alkarte ta gobernuko “*ojalateruen*” aurka.

Emen gauza bat argitu bear dogu, Vn Karlosen gobernuko gotzain eta ministruak, “*ojalateruek*” zirala esaten eutsenai, ez eutsen emoten garrantzi

aundirik, gudariak egiten eben lanari, euren eritzian JAINKOAK emongo eutsezelako guda orren garraipenak. Bai ?.

Maroto ta Esparterok, artu emon onak euki ebezan Amerikaren kolonizaziozko gudatan alkar ibili ziralako. Eta alde bietan salerosle ibiltzen zan Borgotako mandazai Etzaidetar Martin alde batetik, eta Bilboko ingles guda itsasontziren abialekuan egon ziran Hay eta Wilson gudal nagusien bitartez bestetik, asi ziran Maroto ta Esparteroren guda amaitzeko alkar izketak.

Iñok ez eban igarri Marotok erabilten eban azpiko joko ori, Karlosek gudaloztearen agintaritza emon eutson orduan, karlista gudalozteak ezin obeto era berritu ebazalako, gudariak len euki eben indar ta kementasunera aldatuta.

Muñagorrik bere bizi kondairan esan dogun lez, bigarren alegiñetan asiko zan emen.

Alperrik baiña, espainiarak bera baiño saltzaille obiagoa aurkeztu ebelako.

Espainiarrentzat, Abinareta izan zan benetako gizon saltzaillea, “*Forubako Bakea*” eskeintzen eutselako eurei, eta len bere azpi jokoa aipatu barik geratu dan lez, salatari onek Baionatik erabilten ebazan: *Donostiko Udaletxearen idazkari izan zan Alzatetar Lorentzo, Gipuzkoako lurraldean politikako buru Amilibiatar Eustasio, Ernaniko Alkate Goikoetxeatar Inazio, karlistaren lurraldean bizi zan Arizmenditar Mariano eta olako agintea euki eben judas edo saltzaillezko Euskal gizonak*, espainiarrai bere ixil jokoa judasen mezu orreik emoteko.

1.839ko urte onetan Maroto ariñago ez bazan asi, Isabelen guda nagusiakaz asten da berba egiten.

1.839ko Urtarrillatik, Vn Karlos erregearen gudal-tegian Tejeiro guda nagusiaren aldekoak ziranak, eta Maroto zaleen artean asten dira, gero ta biziago izango ziran eztabaidak, Marotoren alde egon ziranak Isabelen guda nagusiekin alkar berba egitekoaren aldekoak ziralako.

1.839an Urtarrillaren 15ean Marotok, Vn Karlosen ondoan azpikari lez ipini eban Garzia ta Orejontar Jose bidez, Esparteroren bigarrenagaz berba egiten

dau, alkar izketa orreitan urrengo mezuaren antolakuntzak ezarrita.

Marotok ortik aurrera, Garzia ta Orejontar Jose bitartekoekin Esparterogaz, artu emon andi ta ugarriak eukiko ebazan.

1.839ko Otsailan Maroto beren guda lozteagaz Tolosara joan da, gudariak matxinatu zitezen alegiñetan ibili ziralakoan, Gartzia ta Sanztar Pablo guda nagusia eta Ibañez idazkaria atxilotzeko agindua emon eban.

Uriz eta Karmona Lizarrara bialdu ebazan, Garzia ta beste guda nagusiekaz alkatu zitezen eta matxintasunezko alegiñ orreik ez ba ziran geratzen, danak tiroz ilko ebazan keñada egin eutsen.

1.839an Otsaillaren 14an, Maroto ta Esparterok antolatzen asi ziran 1.839ko egiunearen alkarrizketak.

1.839an Otsaillaren 17an Maroto Lizarran sartu zan bere guda lozteakaz eta gaba orretan, Garzia guda karlista nagusia arrapau eban Lizarrako ate baten, apaiz jantzita iges egiten egoala.

1.839an Otsaillaren 18an Marotok, Garzia, Sanz, Gerge ta Yaniztar Juan Antonio, Karmona brigadiera eta Uriz intendentziako arduradun karlista guda nagusiak, Esparterogaz bere izketaldi orre

aurkakoak ziralako eta gudalozteak beren aurka matxinatzen ibili ziralakoen aitzakiagaz, bostak tiroz ilteko agindua emon eban.

Marotok, Vn Karloseri bere maltzurrezko jokia ostonduteko, ez eutson esan ezer ilketa orreik egiten joan zala.

Bestela epaiketaren bidez bere azpikerizko joko ori jakin ebalako agirian geratuko zala, eta gudal nagusiak aske itxiz gain, bere lagun aundia zan Esparterogaz espainiarren alde saldukeriz ibili ziran egiten bakezko alegiñak utsean geratuta, bere bizia be dangilizka geratzen zalako.

Orregaitik eta Vn Karlosen bigunkeriaren aurrean jauntxu agertzen zalako, gudal nagusi orreik judazkeriz, ezeren epaiketa barik bialdu ebazan eriotzera.

1.839an Otsaillaren 18an Marotok, Lizarrako "PUY" Baselizaren orma ostera eroanda: Gerge, Garzia, Sanz, Uriz eta Karmona Karlosen gudal nagusiak tiroz il ebazan bostak.

Bertan dago burdiñezko oroipengarri bat euren omenez.

Eta Lizarrako illerrian, gudal nagusien arrillobian dagoz euren gorpuak obiratuta.

Arrillobi orreitan ereñoztatuko gurutz azpian ta liseko lora artean burni xafla bat dago Nafarroako antziñatar edo tradizio zaleak idatzita:

"Dios, Patria, Rey. A los Generales Carlistas Garcia, Sanz, Guergè, Carmona, Uriz, fusilados por el nefasto Maroto en este sitio, el 18 de Febrero de 1.839. Dedicamos este piadoso recuerdo los tradicionalistas de Navarra. R.I. P."

1.839an Otsaillaren 20an Marotok eskutitz bat bialdu eutson Vn Karloseri, sortu ziran gertakizunak beren erara oartu egiezan.

1.839an Otsaillaren 21ean, Vn Karlosek, azpisuge edo saltzaille bat zala asarre salatuta, Maroto kendu eban bere agintaritzatik.

Maroto Baiña, egoeraren nausia zan eta Vn Karlos ez zan gauza izan Maroto bere lekutik kentzeko.

1.839an Otsaillaren 24an Karlosek, agindu baten bidez ostera izendatzen dau Maroto gudaloztearen gudal nagusi lez, eta Zaratiegi ta Elio gudal nagusiak askatu ondoren, Marotoren aurka egon ziran gudal nagusiak Frantzira erbesteratu ebazan.

Ortik aurrera, zalantzak gogortzen asita.

1.839an Otsaillaren 25ean Maroto, Vn Karlosen aurrean aurkeztu zan, ilketaren gora bera ezer airtatu barik.

1.839an Epaillaren 3an Marotok, ostera salatzen dauz erbesteratuta egon ziran gudal nagusiak, eta berak jakin ez arren, bertan be eukezan bere aurka asita egon ziranak.

Gertatu zan dan guztia, Marotoren maltzur eta saldukerizko jokoagaitik sortu zan.

1.839an Loraillaren 11n Karlistek, Bizkaian Karrantzako ibarrean eukezan aurkako mugatik alde egin eben.

1.839an Loraillaren 22an Marotok, antolaketak egiten asi zan, Frantziako gobernuek gudalozte bien artean artekaritzazko ardurak artu egiazan, eta onen erantzuna ez ebalako on artu, inglesen billa asi zan, eta Uztaillaren 20an Lord Hayekin lortu eban artekaritza ori.

Argi dago emendik aurrera eta bai ariñago be, ez zirala geiago borrokatu bear, Vn Karlosek bere gudalozteetan naita indar aundia eukela ikusita eta ainbeste urte borrokazko alegiñean ibili ondoren, zalantza aundiak euki ebazalako bere barnean.

1.839an Bagillaren 28an Luis Felipek erregearen izenean, Soult Frantzez mariskala ipini eban artekari lez, Karlos eta bere emazte Beirako Dukea espainiar erregetzari ukatuta, eurak gura eben erbesteko etxe baten bizi zitezen, eta eurak uzte au ez ba eben onartzen, Espainako kondea ta Kabrera gudal nagusiak sinatu egiezala erabagi oneik.

Beste txatal bat be euki eban agiri onek, Maria Kristina erbesteratuz, IIIn Isabelen alaba, VIIIn Karlosen seme nagusiagaz ezkondu espainiarren errege izan zitezen, eta Euskalerriko Foru Legeak 1.830n urte arte orduko euki ebazan jabetasunean beti lez itxi, gudari karlistai euren maillakin espainiar gudalozteetan lerrokatzeko almena emoten ebana.

Elkar izketa oneik eta gero aipatzen diranak, ez eben euki aurrerakuntzarik, Espartero eta espainiar gortekoak Euskalerrriaren menpetasun atzean ibili ziralako.

Eta eskubidearen egizko arrazoiaren aurka, saldukeri ta indar bidetik alan gertatu zan, indarkeriaren keiñuagaz eta guzur ta amarrukeri utsekin Esparterok, Euskalerrria menperatu ebalako.

Gaurko Euskaldunak, “gaiñean daukagun indarrezko guzur aundi ori da”, Europaren aurpegian egia aurkeztuta argitu ta garbitu bear doguna, Euskaldun lez bizi gura ba dogu.

1.839an Uztaillaren 20an Marotok, Diego de Leon karlista gudal nagusiak Ellioten ituna apurtu ebalakoan aitzakiarekin, Kantauriko itsas inguruak zaintzen ebazan Lord Hay itsas untziren kapitaiñagaz berba egiten dau, gudalozte bien artean Inglesaren bitartekoa billa ibili zalako.

1.839an Uztaillaren 20an Esparterok, Urkiolako San Antonio artzen dau, karlistai atzeratuazota.

1.839an Uztaillaren 29an sortu zan Espartero ta Lord Hayen arteko elkarrizketa, onek Marotoren adierazpenak Esparterori aurkeztuta.

Esparterok on artu ebazan Marotoren eskeintzak, baiña Esparterok espainiar jaurkintzan aurkeztu ta gero: “espainiarren gortekoak, Karlosen gudalozteak Isabelen ama Kristinaren aginpean geratzen ba ziran esaten dabela” erantzun da.

Alkarrizketa oiek, karlista gudarien belarrietara eldu ziran, eta Bera, Lezaka ta Urdaxen Marotoren aurka matxinatu ziran.

1.839an Dagonillaren 19an Vn Karlos bera be salduta, Maroto bere agintaritzan legeztu egiten dau.

1.839an Dagonillaren 22an Espartero Durangon sartzen da eta alkarizketak azten dira alde bietako gudal nagusien artean.

1.839an Dagonillaren 24an Maroto, liberalaren gudal nagusi Zabalagaz alkartzen da, Esparterorekin berba egin gura ebala ta, eta Marotok bere gudal nagusiekaz berba eginda Vn Karlo seri esan eutson zelako asmoak euki ebazan.

1.839an Dagonillaren 25ean, Elgetan erri agintari eta gudar nagusiekaz egin zan batzarrean egon zan Vn Karlos, eta an inguruan egon ziran gudariak lenengo gazteleraz eta gero beste bateri aginduta euskerara itzultzeko berba egin ebanean, Marotok gudariak keiñua eginda, gudariak Maroto ta pakea asi ziran aldarrikatzen, eta Karlos laguntza barik ikusi zan ezkerro Lekunberrirantza iges egin eban.

1.839an Dagonillaren 26an Abadiñoako San Antolin baselizaren izketaldian euki eben lenengo ikuste (?) Maroto ta Esparterok.

Eta elkargoaren baldintzak idatzi ziranean, iñork ez eban siñatu gura Marotok baiño.

Agiri onen zentzuak, Foruen baieztatzea, ta Espainaren aberriko legeakaz adoztasunean etorten ba ziran: *“Sin perjuicio de la unidad constitucional de la monarquía”* esan gura eban.

1.839an Dagonillaren 27an izketaldiko arremanak apurtuta Marotok, parkamena eskatu eutson Vn Karloseri, eta gudaloztearen prestakuntza agindu eban kristino gudaloztearen aurka joateko.

De la Torretar Simonek baiña, Bizkaiko gudari taldearen gudar nagusiak ez eban onartu agindu ori, eta or erabagi zan gudaren amaiera.

1.839an Dagonillaren 28an Marotok, iñoren laguntza edo baimenikgabe de la Torretar Simon gudar nagusiarena izan ezik, ontzat artu eban Bergaran egingo zan elkargoa.

1.839an Dagonillaren 30ean Marotok, gudaren amaiera aldarrikatu eban.

1.839an Dagonillaren 31n Bergaran alkartzen dira Maroto ta Espartero, eta saldukerizko besarkada ondoren, Esparterori emon eutsoezan gaztelar bost batalloi, iru gipuzkoar eta Bizkaiko zortzi batalloi,

Espartero bere aldetik, Foruak zaindu edo eraberrituko ebala eskeintzagaz.

Baitzezko berba orrekaz, gure *“Foru Lege”* edo *“Lege Zarrak”* Espainako gortekoaren naikerizko borondatean geratu ziran eta Espartero bera izan zan lenengoa, bere espateagaz Foru Legearen bu-ruak moztuko ebazanak.

1.839an Iraillaren 3an Bizkaiko Aldundia, Elorri-on oraindiño zortzi batalloi egon ziralako euren izkilluak emon gura ezean, Durangora aldatu zan, Aretxabala gudal nagusiaz Foruaren gora beran berba egiteko,

1.839an Iraillaren 4an, Dalloko apaiza bere gudari-akaz Poblaziñoko errian errendatu edo etsaimendu zan, Bergarako egiune onartuta.

1.839an Iraillaren 10ean, Nafarroako Aldundiak aldarrikapen bat egiten dau, sasi gudan

ibili ziran taldeak aienatu edo ezereztu zitezzen, garitzaile gudal nagusi⁽¹⁾ *“Garaipenaren Dukea”*⁽²⁾, espainiarren jaurkintza eta askatasunaren Foruko lurraldeen arteko ordezkioakaz, artekari lanetan ibili zalako, Foru Legeak euren legean babestu edo eraberritzeko.

1.839an Iraillaren 14an Vn Karlosek guzti au ikusita, borroka uztea erabagitzen dau, eta Dantxarinetatik oraindiño leial eukezan Arabatar eta Napar gudarie-kin Auñamendiko mugatik Frantzira aldatu zan.

1.839an Iraillaren 25ean Araban, Bergarako egi-uneagaz babestuta, Gebararen gaztelua errendatu edo etsaimendu zanean, amaitu zan Euskalerrri ta karlistaren alde geratzen zan azkeneko zain tokia, Euskaldunak euren etxeetara joanda.

Atutxa'tar Paul

Zornotza'n 2.011'n Epailla'ren 29'an

(1) Garitzaile gudal nagusi = invicto general. (2) Espartero.

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (X)

ALDE BIETATIK IBILI ZIRAN GUDAL NAGUSI ONEIK, JAIOTZEZKO ERRI edo ABERRIAREN «BAITAZKO ERITZIAN» EUKITAKO ULERMENAREN ONDORIOA.

Karlista guda onen edestiko zeaztasunak ikusita eta berezko errigizartearen ulermenak psikologiko arloaren azterbidetik ikertu ezker, nastetasunezko arrazoi edo eritzi bidetik, oldozmen asko dira Nortasunaren ulermeneko «*Baitan*» eretxitu ta gero, okerrezko asmakuntzan agertzen diranak.

Edo ta arrazoi orren sorburua ikertuz, norkeriaren sasi jainko aldekoak guzurraren eragitez berezko erritarren «Baitak» nastuta, munduko giza seme alaba guztiak Nortasunik gabe, yopu batzango eritzi egindako aberri barrietan ardi talde lez ezarri gindezan, edesti guztiko alegin gogorretan dabizela.

Kontuan artu bear dogu, menderatzailetasunezko ulermen ori eritzi lez artzen badogu, sasi jainko mende zale indartsuen eskuetan geratzen gara, eta beti ibiliko giñake Aberriak aldatzen, sasi jainko mende zale bakotzak, sasi jainkotasunezko norkerian daukien ikurraren ametsa bete egin gura daualako.

Mundu onen bizitza on bideratzeko, baleiteke asmakuntz orrein artean, batzuk borondate onagaz egiten dabizela. *Baiña, Jaungoikuak Izadi oneri bereztuta ipini eutsoezan legearen aurka ?*

Norkerizko okerkuntza orreik ain indartzu agertu orduko, munduko giza seme alabaren *baitak* ulermenduta egon ziran ainbeste milla urte ariñago, daukagun gaiezko bizitza ez dala lur onetan irauteko, eta nai ta naiez, zor eskubidearen neurrizko epe labur bat daukiela.

Orduan, zergaitik onartu ez bereztasunezko Legeek agintzen deuskuna, jakinda aberetasunezko Gizan, Lur, Aize ta Uraren ordezkoko eskubideetan erperatuta daukaguzala ?.

Europan, norkeriaren sasi jainkotasunezko guzur au, erromatarren kaizar ametsarengandik datorrena da, eta berak maldaberan ekarten eban guzurra, K.o. laugarren gizaldian, Kristau sinismen erlijio ederra katoliko alderdikidetuz ta erromatarren kaizartzagaz biak norkerizko legean baieztu ebenetik, guzurrezko lokartzartetan sartuta gagoz gaur arte.

Napoleon eta Karlistadako gudak sortuta, zeintzuk izan ziran gaztearen ulermeneko baldintzak, Euskal ta Gaztelar edo Espainol gazteak gudal nagusitasunera elduta, ainbat ezberdintasunaren ustezko eritziatan agertu zitezenez?.

a).- *Norkeriaren maltzurutasuna garaipentzeko alegeñez, karlista guda orreitarra eldu orduko, amaitu ezin dan odoljariozko gudan ekarri dogu edesti guztia, gizaren ulermeneko ikuspegia ongaizkatuz, gorritz margoztu egin ebana.*

Orren esanaia, eskubidearen egia ta mendetasunezko guzurraren artean, borroka ugari ta latzak ekarri doguzela da, eritzi bi orreik zorro baten sartuta egon ezkeru, amaibako eztanda utsa baiño besterik ez daualako sortzen.

b).- *Yopuzko kolonigille denborak izanda ta Frantziko iraultzaren bidetik, berezko errien nortasunezko eskubideak ezereztuteko erabagi gogorrak artu ondoren, Europako guda bi orreik ez ziran izan besterik, opil gozo baten amaieran, gainean ipiniten jakon ginda antzera, Europan indarrez, joputasunezko mendetasuna ezarri, danok norkerizko erabagiaren agindupean bizi gindezan.*

Egia da, Munduan egin diran borroka nagusiaren ostean, damu aundiak egon direla eritzi bien aldetik, egin diran sarraskiak ain gogorrak izanda, danak billurtuta, nor guztien baitak garbaitasuna eskatzen dauskuelako, eta atsekabetasunean errudun sendituta, Giza ta Gaiaren eskubideak eskatu doguz beti.

Antza baiña, borroka guzti orreik ez dabe erabakitzen eta gitxiago argitzen ezer, atsekabetasun oiek

aienatu edo suntsitu egiten diranean, goialdeko batzuk edestitik datorren menpeko asmakizunaren ariari ebatzen dautselako, eta danak diru ta on biziaren lilluratasunezko eragipen bidetik, ostera joaten garalako norkerizko ekintzatarra.

Danak jakin bear geunke baiña, "NORKERIA" LAPURRAREN bizitza dala.

d).- *Inguru begi zabal ori begien aurrean eukinda, baten batek esango daust, zer egingo leuke orduko nekazari gazte batek bere onbeartasunean naita naiez Napoleonen aurkako borrokan lerrokatuta eta au amaituta bere ogibidea lortzeko dagoenean edo lortu ondoren?*

Erabagi oneri zentzun apurbat emotearren, gure orduko gizarte osoa kontuan artu bear dogu, norkeriaren menperatzaileagaitik indarrez kontrolatuta egonez gain, eurak egi lez aurkezten dauskuzan guzurrezko arrazoiaren eragipenakaz nortasunean naastuz, gizartearen antolamendurako gaur lez bananduta agertzen giñelako, jakintsu, gidari, maisu, lege gizon emakumeetan, erlijioaren gotzai, apaiz lekaide lekaime artetan eta gizarte mailletan.

Geiago izan giñan eta gara, bealdekoak garela esaten dauskuenai JAINKO ZALE mailla guztietan, baiña goikoak norkeriaren maltzurkeri bidez guda tresneritik asita, bear dogun on guztia kontrolatzen dabe eta bizitz onetan oraiñarte, gaiak aurkeztu egi-

ten dauskun diteken⁽¹⁾ guztiena kontrola daukenak, norkeriz jokatzeko sasi-irabazte osoa eukiten dau.

Guzti au ikusita, Euskaldun gudal nagusi bi aurkeztuko dotzuedaz, ikusteko, eurak zelan erantzun eutsoen JAINKO seme lez euken BAITARI.

a).-Zumalakarregi ta Imaztar Tomas izan zan bat: Onek ez eban euki bildurrik, JAINKOA ta Euskal Aberriko egiaren alde jokatuta, jakin ebalako zer jokutzen zan an, eta borrokara eldu orduko irabazle urtetan eban, bere guda talde osoa *Nortasunduta* joaten zalako borrokara, naita etsai gudalozteak aundiagoak izan.

b).-Bestea, Espoz ta Illundai ta Minatar Franzizko, lenengo Napoleonen aurkako aldian, garaipenduta urten eban ia borroka guztietatik, Euskaldunakaz Eusko Nortasunaren sinismenean borrokatzen ebalako.

Beste gauza bat agertu jakon, bere Aberriko Nortasunaren aurka, atzerritar maltzurrekin borrokatzen ebanean.

Len, bialtzen ebazan gudalozte aundi orrein gudariak, borrokan ibili ziran atzerritar lurraldea ezagutu ez gain, ez ziralako euren Nortasunaren egizko lurraldeak babesten ibili, eta gudaloztearen agintariak egi lez esaten eutsezanak, gudariiek ikusten ebenagaz geinetariko *baitan* ez ziralako egokitzen, ardura gitxigaz borrokatzen ziran.

Bigarren, Espozek bere ogibidea aurrera eroatearren, jakinda atzerritarrakaz bere anaiaren aurkako borrokan ibili zala, bere *baitaren* lotsak minduta, Espainol gorteari Nafarroan borrokatu barik, Akoruñara borrokatzen bialdu egiela eskatu ebanean.

A ta guzti, Espainako agintaritzak, Espoz ostera ekarri eban Euskalerrira, eurak ez ziralako gai izan Euskaldunak menperatzeko, eta atzerritarrakaz bere anaiaren aurka borrokatu zanean, nai ta Jauregi Artzaia esaten eutsoena ta beste Euskaldun batzuk lagun euki, emen zikindu ebazan ararte irabaziko ospe guztiak, bere ulermeneko baitan aitu ezinik asarratuta, Lekarozeko erritarrak bosgarrenka

(1) Diteken guztiena = todas las posibilidades.

berezitu ta tiros ilda erria erre, ta Karrera karlista gudal nagusiaren *ama* tiros ildako astokeriak egin ebazalako.

Egia da JAINKOAREN LEGEAK etsai asko ta aundiak daukazala, eta borroka orretan norkerizko zaleak euren egizko arrazoiakaz sortzen dabean naste borraraste lege bidetik, bizirik irauteko edo ta ogibidearen billa, ez gara arritu bear gazte batzuen alde bat edo bestean jokatzegaz, beartuta egiten ebalako.

Borrokan ibiltan ziranean, alde batek edo besteak gazte gudariak arrapau egiten ebazanean, baktzaren taldetan ipinten ebazan borrokalari. Eta euren egoera ori, saltzailleak izan ziralako zan ?.

Gure Batzarraren jabetasunezko denboratan askatasunean bizi bagiñan be, norkerizko maltzurtasunari alboratu ezinean eta Euskalerriko Ego aldean gure jabetzak Espainako erregearen eskuetan us-tegabez geratu ziraretik, berarekin egiune bidetik egiten genduzan itzarmen orreikaz, Jaun-errege

bikoteko naste orregaz, Euskaldunak beti ibili gara anai arteko borrokan.

- *Orregaitik ez gara arritu bear, gizonak norkeriz edo ogi bidez beartuta bizirik irauteko, alango aldaketak egiten dabenezan.*

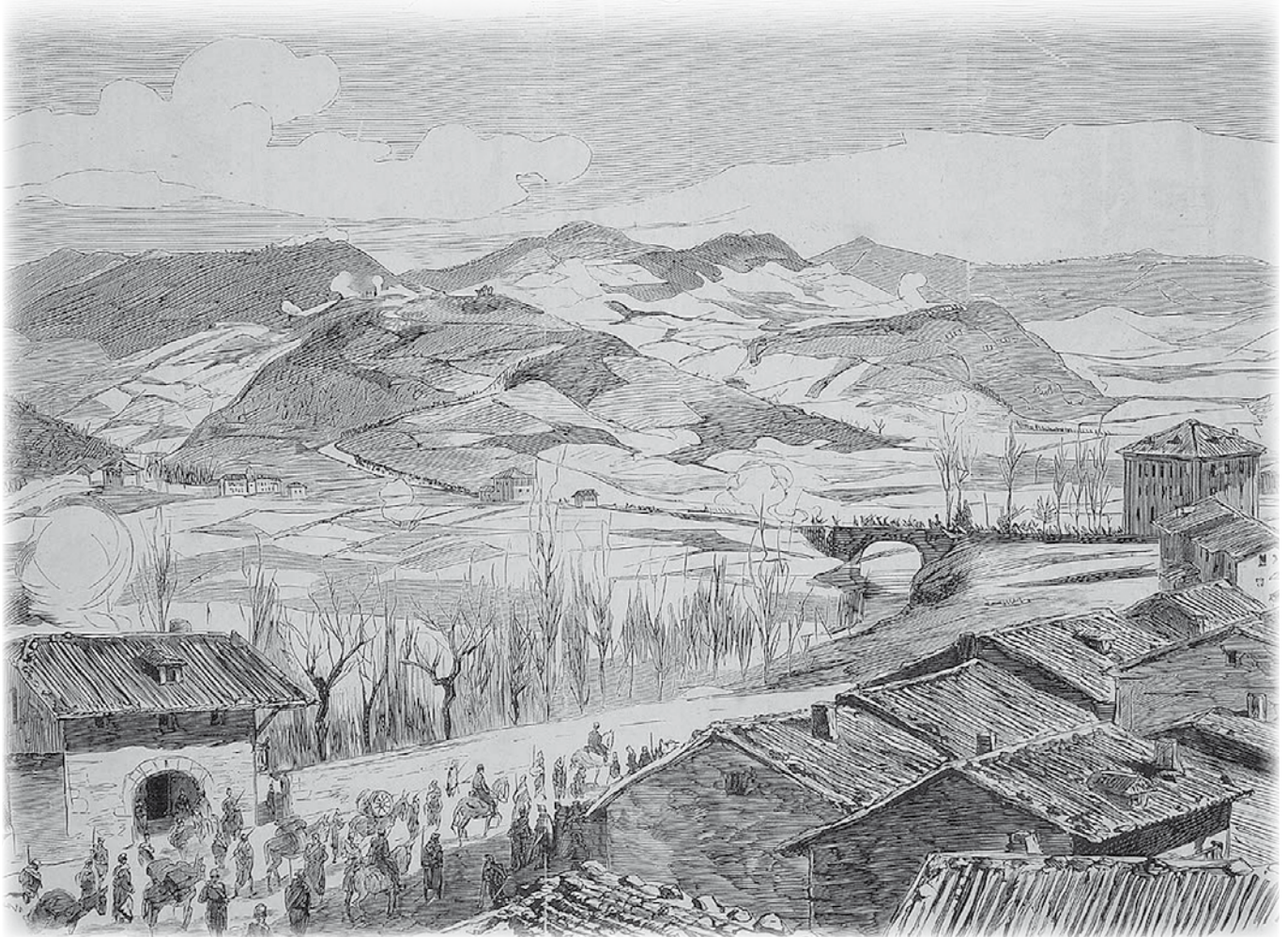
Eta gitxiago apentza edo asperkunde lez artu, basakerietan ez gindezan ibili.

- *Bizitz onetan gaur ikusten dogun lez, euskaldun guztien nortasunezko egokitasunak ez dira bardiñak..*

Gure azkeneko 2.000 urte edestiko ibilkeran, euskalerrilez daukaguzan eskubidearen etsaiak, guda-indar eta guzurrezko arrazoi-maltzurraz, euren zauriak egin dabezelako gure nortasunezko gorpuan.

- *Ortze dago gure sinis-bidearen arrazoizko lana, gure euskal gorputzan nortasunezko zauriak sendatzeko.*

- *Eta etsaiaren guzurrezko lege bidetik gaur alderdikierietan banatuta aurkitzen ba gara be, euskal nortasunaren egia ipini bear dogu «elburu» danon uler-*

menetan, naste edo okerrezko zauri orreik osasundu daitezana.

- Ni baiño euskal nortasun aundiagoko zarragoari, askotan entzun dautsiet esaten: «**egiak askatuko zaitue**» eta berba orreik, euren berezko esanean artu bear doguzenak dira.

-Zumalakarregigaz ikusi dogun lez, euskaldunak, sinemeneko elburu bidez alkatuko ba giña laster lortuko geunke euskadiren askatasuna.

Euskaldun bakotzak bere neurrizko ulermenean, maite dogulako gure izatasunezko euskalerria.

-Gaiak, aurkezten dauskuzan bere aukereak, norke-
rizko indar aundienean ibilita be, ez daukalako indar eta zer egiñik, arrazoi ta maitasunaren sinismeneko indarraren aurka.

-Mundu onetan, jaungoikuak nortasundutako legearen aurka, ez dau aurkakorik, eta gitxiago eragille on-lez, euskal ardurak maitasunezko zentzunean erabilten badoguz.

-Geiago: bizi garan gizaldi au, zor-eskubideko ardu-
rean sartuta gagozan guzurrezko lokatz onetatik urteteko, eta amiltegiaren aurrean kokatuta gagoze-
lako aurrera ezin eginean, nai-ta nai-ez, gaia, giza eta errien eskubideak berrezkuratzeko denborak eldu diralako da..

-Gizaren eragilletasunezko arduan beartuta, nor-
keriaren zentzun bako lapurkeritik urten bearrean aurkitzen gara, eta orren itzulpena: «**nortasunaren zentzun aundiko aldiak kokatuta gagozela**» esan nai dau.

-Euskalduntasunak, nortasunezko jabetasunik ez daukala esaten dabe espaintarrak.

Bai ?

Atzean geratuko ote gara ?

Atutxa'tar Paul
Zornotzan, 2.011n Epaila'ren 31'n.

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (XI)

1.833-1.876eko urte bitartean, karlistadaren gudak.

Iru izan ziran karlistadako borrokak, 1goa: 1.833-1.840ko urte bitartean.

2garrena: 1.849-1.860ko urte bitartekoa, edestilariak guda ez zana esaten dautsoenari.

3garrena: 1.872-1.876ko urte bitarteko gudakaz amaiera emonda.

Eta, nai ta Frankogaz 1.936-1.939ko urte bitartean milloi bat gizaseme ildako beste borroka latz bat euki arren, laurak menperatzaillezko gudak izan da, ez dira izan gai, arrazoiaren erabagitasunean gaurko egunerarte ezer argitzeko, lenengoko aukera bardiñean aurkezten garalako.

Iruretatik, lenengoa izan zan gogor eta odoltsuena, zazpi urteko borroka onetan 200.000 giza seme gainetik il ziralako.

Karlos Maria Isidro, VIIIn Fernando erregearen anaien alde izan zan leenengo matxinada au, Vn Karlosen izenagaz goraldtu ebena.

Espainiar gudalozteak euren lurraldeetan, laster geratu eben matxintasun ori, Bizkaia, Gipuzkoa, Araba, Nafarroa, Aragon, Katalunya eta Balentziako erkidetasunetan izan ezik.

Eta gertakizun ori alan izanda, arrazoi ori izan zan errudun, borroka gorri orreik, erdi ugarteko Iparralde onetan izan zitezen geien eta gogorrenak.

1.840-1.860ko bigarren gudaldia.

Kabrera gudal nagusiak bideratuta, katalanak izan ziran Karlosen ikurra aurrera eroan ebena 1.839ko Dagonillatik 1.840ko Bagillararte.

1.839ko Urrillan Euskalerria gudariz beteta itxi ondoren, Espartero 44.000 gudarikin Zaldubara joan zan, bere gudalategia Mas de las Matasen ezarrita.

1.839an Urrillaren 25ean eldu ziran Euskalerrira gure eraberritutako “Foru Legeak” bere txatal baten esaten eban araubide onegaz: “Sin perjuicio de la unidad constitucional de la monarquia”.

Eta beren bigarren idazkunean, “Foruak, Espainiatar erreñuaren orokorrezko konstituzio edo iraspenagaz egokituta” esaten ebana.

1.840-1.844ko urte bitartean, Euskalerriak bakearen orde, menpeko legeekin ordaindu bear ebezanak.

1.840an Urrillaren 12an Esparterok, Maria Kristina beren errege ordegotzatik kenduta, espainiatar jaurkintza artzen dau, eta ortik aurrera gure Euskal Legearen zauriak zabaltzen asiko dira.

1.840an Abenduaren 15ean Espainaren bitarteko agindu batek, Euskalerriko mugak, Ebro ibaitik Auñamendietara aldatzen dauz.

1.841ean Urtarrillaren 5ean errege agindu batek, gure “Foru Pasaia”⁽¹⁾, ezereztuten dau, espainiatarren gobernuko erabagi ta agindupean ipinita.

1.841ean Jorraillaren 23an ostera berrezkuratzen doguz Bizkaia, Gipuzkoa eta Arabako Aldundiak, Nafarroan oraindiño, 1.836an kendu eutsezan Foru Legeak berrezkuratu barik.

Espainiarren gortekoak gauza guzti oneik, 1.839an Urrillaren 25ean itzarmendu eta sinatu zan egiuneko baldintzaren gaiñetik egin ebezan, euren norke-rian menperatasunezko lotsabakokeri aundia ondo erakutsita.

1.841ean Dagonillaren 16an Espainiako jaurkintzak Nafarroako Aldundiaren baimenagaz, 1.839an Urrillaren 25ean sinatu ziran egiuneko legeari eze-zen jaramonik egin barik, lotsagarritzko “*Ley Paccionada*” ezarri eban.

1.841eko Urrillan, Bizkaia, Gipuzkoa eta Arabak Esparteroren aurka, O’Donnellen matxintasunari lagundu eutsoen, Muñagorri be ilda, bere goiko

kondairan esan doten lez, eta Espartero garaipen-
duta, beronek ez eban galdu aurkeztu jakon aukera
ori 1.841ean *Urrillaren 29an gure “Foru Legeak”*
ezereztuteko.

Zazpi urteko guda au olan amaituta, Maroto ostera
artu eben, kristino gudalozteetan gudal buru nagusi
lez, eta Marotoren Etxeko Kondea izendatu eben.

Marotoren saldukeria eta Esparteroren maltzurke-
riak, asieratik argi ikusten diranak dira.

1.842ko urtean, 1.810-1.813 urteetan agertu ta le-
geztu zan konstituzio edo jaurgo barria “aurrerakoia”
zala esaten jakonari, aldatu edo eraberritu zan.

1.842an Uztaillaren 1ean Julian de Lunak, Eus-
kalerriko gizarte ta lurrak beti danik espainiarrak
izan ba ziran lez, gure Foruaren legeko jardunta-
suna barragarritu gurean ibili zan, euskal oligar-
ka batzuen onerako ta espainako anai arrebakaz
borrokan ibilteko baiño bakarrik ez ebela balio ta
abar.

(1) *Foru Pasaia* = *pase foral*.

1.843ko Bagillan Esparteroren aurkako matxintasun bat sortzen da, Euskalerrian Foruen berrezkuntzarako asko esan gura ebana, Esparteroren legeak ezereztuten ba ziran, baiña dana alper biurtu zan.

1.843an Urrillaren 10ean II In Isabelek 13 urte bete ebazan, eta 14 urte baiño len adiñetan

nagusi lez aldarrikatuta, Azaroaren 10ean konstituzioari ziñ eginda, asi zan bere erregeñezko aginduetan.

1.843an Abenduaren 1ean Bizkaia, Gipuzkoa eta Arabako Aldundiak Foruen jabetasuna ostera berrezkuratzeko alkartuta, II In Isabeleri ezkutuzko meatxuan idatzitako eskutitz bat bialtzea erabagi eben espainiar jaurkintzan aurkezteko euren jazarraldia, eta erantzun ona ezan leike euki ebala, 1.843an Uztaillaren 4an ostera berrezkuratzen dalako Foruen araudia neurri aundi baten.

1.844an Epaillaren 20an Jiron eta Ezpeletatar Franzizko Jabier Ahumadako dukea ta Nafar gudal nagusien alegiñagaitik, guardi zibillaren taldea sortarazi zan, eta Iruñan dauka oroikarria: “Navarra al duque de Ahumada” esaten dauana.

1.844ko Loraillan, Narbaeztar Ramon Maria izendatzen dabe espainiarren jaurlaritzako lendakari, eta gure gogoetan okerkeri geiagoen itxaropena

irudituz gain, ortik aurrera asi zan, espainiarren burudunezko amarkada esaten dautseenari.

1.844an Uztaillaren 4an espainiar jaurkintzaren erregetzazko agindu bategaz, ostera lengoratu egiten dira Foruen lege batzuk.

Argi ikusten da aldi onetan, gure ForuLegeak espainiarren apetaldi ta naikerian ibili zirala, espainitar gobernuakoak menpeko legeen zentzuak ez ebelako jakin zelan ezarri.

Antza, euri be aditasun edo begirune aundia emoten eutsen, maltzur ta guzur galantakin ibiltzen ebalako menpeko lege orreik.

Euskal nortasunaren sorkuntzatik asita, 1go karlistadako lan guzti onen Ondorioa.

Orduko denboretan kokatzeko, eta txoriak euren goiko zerutik ikusten daben antzera, nik uste dot alango begiraldi bat emon bear dautsagula Europako antzerki zabal oneri, giza ta errigizarte artean zer gertatzen zan eta zelan jokutzen eben berezko ekandu edo oituraren arauzko antolamenduakaz ikusi ondoren, jakin daigun zer gertatzen zan denbora aietan.

Len: Lur, Aize, Ur, Zuaitz, Landara, Abere ta Gizakiaren Eskubideak.

Gure arbasoen amaibako eragipidetik ikasi genduan zer egin, gaiak bere izaerazko ezberdintasunaren ataltxo alkartasunean ta zabaltasunean aurkezten dauzkuzan almen guztiekaz.

Jainkoari begira, bizitzaren egipidezko arlo zabal guztirako danok ordezkartzaren arduradunak eginda gagozela, eta Beren Legeak bizi garan guztiei bakez irauteko, oituraren edo ekanduzko orekak baiño besterik ez dabela eskatzen jakinda, bizitzaren edestiko denbora guztiak bardiñak dirala erakutsi euskuen.

Gai legearen antolakutzak eskatuta, asieratik asi gintzazan gure baitan atonduten gauza guztien almenak, eta gizarteko egipidearen ekanduzko arloan konturatu, gai gizatutako mundu onetan, zor eskubidearen ekanduzko ordezkartzak dirala ikurrezko elburuak.

Jainkoaren bizitz oneri, adierazpen ederragoagaz egiztatu edo erantzun al geinke?.

Nik ez dot uste, Jainkoak Berak daukalako lege orren baldintzakaz oiñarrituz edo erperatuta gaiaren zentzua, gure baitan konturatu gaitezen.

IVn gizalditik ona baiña, batzuegandik norkeria legeztu zan, eta danok gure baitaren arrazoizko argibidez dakigu “norkeria” lapurtza baiño besterik ez dala.

Eta Europaren edesti bidez, ainbat menperatzailletasunezko arau berrizte eta lege orrein barriztearen aurkako aldi gogorragaz sartzen gara, XVIII n gizaldi onetako gizarte lanetan erlijioaren itsutasunezko sinismenagaz batera.

Trebetasunezko ertilan ederretan, apain jariozko ordezenetik⁽¹⁾, zillar edo argi ta garbitasunen erinketako⁽²⁾ aldira aldatu giñan, aurrerakuntza aundiak eginda.

Baita, XV n gizaldian Europaren gizartea ekanduzko bakera bideratzeko izan bear ziran, sutauts edo

(1) Erti lan ederretan, apain-jariozko ordezenetik = dela representaciòn cargadamente oscura “Rococo” de las bellas artes. (2) Zillarraren erinketako aldira = tiempos de la luz y el refinamiento en las bellas artes “Plateresco”.

lerrauts, itsas orratz, irarkolana eta ontzi oialetarako aurrerakuntza aundiak, danak, etortezan norkerizko asmo orren serbitzuan ezarrita, ez eben balio sasi jainkotasuna indartu ta borrokak gogortzeko baiño besterik, berezko arrazoia naste aundiagoetan sartuta.

Eta Nortasun ta Norkeriaren arteko eztabaida odoltsu orrekin, eltzen gara XVIII, XIX, ta XXgarren gizaldi oneitara.

Euskal nortasunezko demokrazia.

Euskaldunak, Jainkoak mundu onetan oiñarrituta daukazan legeari ordezkari arduradun lez, euren ekin bideko oituran ikasten ebezan guztiak ondo ulermenduta, sinismenduko arloan kokatzen ebela ikusten dogu, ordezko ardura ortan euskal izatasuna, askatasunezko demokrazian nortasunduteko.

Orrela eldu zan daukagun askatasunezko demokrazi eder onetara, eta ez da urriñ joan bear euskal eredu edo jarraibidezko gizon emakume orreik nortzuk

ziran jakiteko, gure aita amagandik asita, amaitzen dagoan gure aurreko gizadiagaz Euskalerrria beterik egon dalako.

Arrituta geratzen nintzan: Aurre ta Apraiztar Barendin agurtza edo errosarioa otoi egin eta euskerraren aldeko ardurea erakusten ebanean.

Aita Santi Onaindiaren amaibako alegiñak, Jainkoa, euskerea ta Euskalerrriaren alde.

Arizmendiarrietatar Jose Mari apaiza, bere txirrin-du zaarrakin alde batetik bestera doiela, egin ebazan alegiñak lantegiko lanbazkunak ta Eroski izenagaz ainbat erostetxe sortzeko, Euskalerrria bere askatasun eta demokrazizko senean iraun egien.

Zubikaraitar Augustin, Olazartar Martin, Oñatibitar Manu, Dunixi ta Jon, Azurtzatar Jose Joakin, Arrindatar Anes, Paulin, Zubiri anaiak, San Sebastiantar Joxe Mari (Latxaga), Latiegitar Bizente, Aita Lino, Agirretar Jose Antonio, Ajuriagerratar Juan, Landaburu eta amaibako abar.

Bizitz onetatik Jainkoarengana eltzeke, ondo baiño obeto ulertu eben, gure arduraren ordezeko jokua Bere Legearen baldintzakaz zuzendu bear dogun bide bat baiño besterik ez dala, eta eskubidearen ordezeko ardura orretan emon ebezan euren alegiñ guztiak.

Ez eben begituten atzera, egindako okerrak zeintzuk ziran jakiteko baiño, eta aurrera emoten ebezan zentzun aundiko pausoak, demokraziaren askatasunezko legean ondo neurtutako pausoak izaten ziran.

Orregaitik ez gara arritu bear Euskalerrriaren sinismenarekin, euskal ekanduzko zentzua bereztasunean ondo neurtuta eginda dagolako.

Gu gara bizitza on ulertu bear dogunak, ardurazko zentzun ortatik okertu ez gaitezten, Jainkoaren Legezko bide ori, gauzaren aurrerabidezko itxurak naita eran eta aukeretan barrikuntzaren ikusmenean agertuta be, beti bardiña dalako.

Espainiar nortasunezko demokrazia.

Erromatarren katoliko kaizar asmakuntzatik datorrena da, eta oraindiño lortu barik daukie lez, norkerizko edo nortasun bakoa.

Bere edestiari begiraldi labur edo zeatz bat egin ezkerro, laster konturatuko gara, batzuen norkerizko ameskeri uts bat baiño besterik ez dala.

I Konstantino konturatu zan erromatar kaizartza maldabera gogorrean sartuta egoala, eta bide orretatik iraun ezkerro, ezin zirala lortu euren jaiotasunezko baldintzak, mundu osoa euren kaizartzazko agindupean batuta iraun egian.

Eta I Konstantino, erromatarrak ararte egin eban aginduzko alegiñ guztiak galdu ez zitezen, I Silbestre Aita Santuagaz berbetan asita, Kristau sinismena euren kaizartzagaz lotzea erabagi eben, latiñezko izkuntzagaz kaizar eta Aita Santuaren

agindupean, mundu guztiko batzangotasun orreik lortu naian.

Norkeriaren katoliko izenagaz alderdikidetu eben kristautasuna, eta or egin jakon munduko gizasemeen ekanduzko zentzuari, egin dan lapurketarik aundiena.

Ortik aurrera, Jainkoaren seme ta erri guztiaren borondateak zentzuz batu barik urrundu egin zirako, erlijiotik asita banaketak nun nai sortu ziran, eta nortasunaren zentzutik kanpo norkeriaren bidea artu zalako, gizaren alkartasunezko zentzuak erakarrri baiño, eritziz iñoz ezin diran alkartuko urrunera bideratu ziran.

Batzangotasunezko asmo orreik lortu naian, gero ta erabagizko alegin gogoragoak artu ziran, eta Europa ta munduaren aurpegia edestian odolez gorriturik, gaur, 2.000 urtetan zarrapastaka⁽¹⁾ ibili ta gero ikusten dogu, alegin guzti orreik okerrezkoak izan direla.

Menpeko baldintza orreik, abiadan ipini ziranetik jakin degun agintaritzza non dagoen, ordezkaritzza berezko zentzu ta denboran bete barik, beti aurreratu dira ondorengoak ezartzen, eta erabagi orregaz ordezkarien eskubideak lapurtzen diran lez, erlijiotik asita bizitzeko bear doguzan eskuarteko guztiak norkerizko lapurtzan erabilten doguz.

Aberastasunaren billa?.

Mundu onetan eta Jaungoikuaren Legean baiña, non aurkintzen da aberastasuna: “Gaian, ala Iztasunean?”. Ankak aurreruntz daroaguzela eroaten gaituenean: Gaia emen geratzen da.

Eta len munduko gizaseme alabai indarrezko alegiñakin asto biurtzen ibili ba ziran, euren nortasunetik kanpo gaur lez atara naian alegiñez dabizelako, euren berezko baitak ez daustelako izten alango astokeririk egiten, gaur menpera zale orreik asto biurtu dira, euki daben eta daukien errakuntza ez dabelako ontzat artzen.

-Espainiarrak baiña, Europaren gauza izan da, ze ikustekorik daukie gauza onekin?.

-Dana:

Osio gotzaiña eta I Rekaredo.

K.o. 325an Nizean egin zan Eleiz Batzarrean I Silbestre Aita Santua ez zalako egon, Osio Kordobako gotzaiña, Bito, ta Bizente apaizakin lagunduta joan ziran orde, eta ez alabear edo ustegabe⁽²⁾.

257? Kordoban jaio zan eta 357an Panoniako lurraldean Sirmio urian il, Kordobako gotzai izango zan Osio jaun au.

(1) Zarrapastaka = atropelladamente. (2) Alabear edo ustegabe = por casualidad.

Dagonil edo Agorrillaren 27an ospatzen dau Greziako eleizak Santu lez Osioren eguna.

I Konstantinoren aolkulari lez, Osioren zeregin aundienetariko bat, I Konstantinoren Kristau eritzik, arrianismoaren adierazpena baztarteza zan, mundu zabaleko kristau erlijioa, elkarre katoliko baten biurtu edo ta alderdikidetzeko.

Bertan baieztu ta arro irakatsi zan Zezareako Eusebiok katolikotasunentzat idatzi eban siñezteko Kredo.

Garbi ikusten da, katolikotasunaren asmakuntza ez zala I Konstantinoren gogamenetik sortutakoa, Kristau eleiz gizonena baiño, eta katolikotasuna bera izan bazan be ezarri ebanak, orduko eleiz gizonen adierazpeneko erabagitik etorrena zan.

I Rekaredo:

Ekialdeko kaizartza 1.453ko urterarte iraun ba eben be, K.o. 410eko urtean Erroma saskildu ondoren, Alarikogaz godoak sartzen dira Erromatar Mendebaleko kaizar jokoan.

Atanajildoren ostetik, Leobijildo izan zan Godoen urrengo errege 586ko urterarte.

Leobijildo, Ermenejildo Santua ta I Rekaredoren aita izan zan, eta Leobijildok bere seme Ermenejildo il eban katolikotasunetik aldentuta arrianismoa ez ebalako besarkatzen.

Eta leobijildo konturatuta, espataren indarragaz bakarrik kaizartgotza ezin zala zaindu ta gitxiago garaipendu, I Konstantinoren bidea artuta, bere seme I Rekaredo errege zala alegindu eban katolikotasuna besarkatu egian kaizartzagaz garaipentzeko.

587an I Rekaredok Arrianismoa baztartzuz eta katolikotasunezko eritzia besarkatuta, 589an Toledoko Eleiz Batzar Nagusia bere agindupean batu eban, eta ortxe emon jakon indarra oster be katolikotasunaren norkerizko eritziari, Europa ta munduko errigizartearen nortasunezko demokrazien egarriari ainbeste kalte egiten dautsenak.

Zelan ziurtu Toledoko batzarretik agertzen dirala gure kalte guztiak?.

VI, VIIIn gizaldietatik aurrera Europa osoak onartu eban Eleiza ta Aita Santuen nagusitasuna aolkulari-tzazko lanetan, eta ortik aurrera gero ta indarkeri gei-agoagaz etorri gara Greziaren demokrazizko jakintza eta goitik berako agintaritzan datozen Erromako le-geak, katolikotasun zentzuan ezkondu ezinik.

Ziurtza.

Badagoz Espainiren edestiari buruz, betikoa izan balitz bezela eta gaiñera garaipenaren guzur aundi-ko zentzuan idatzitako liburu asko.

Nik Aguraineko Klaretiarren liburutegitik bai-menagaz artuta, aurrean daukaten liburutik artu-ko doaz bear dodazan zeaztasunak: D. VICTOR GEBHARDT-k idatzita eta 1.863an irarritako

“Historia General de España y de Sus Indias” VIIn atalean eta 1.013ko orrialdean esaten dauanakaz ziurtzeko.

–“Espainiarrak katolikotasuna, aberri lez egiztatu egiten dabe”.

1.-Biktorrek, espainiarren izaerazko egiaren buruz espainiar biozkada azaldukeran, aberri katoliko lez aurkezten dausku.

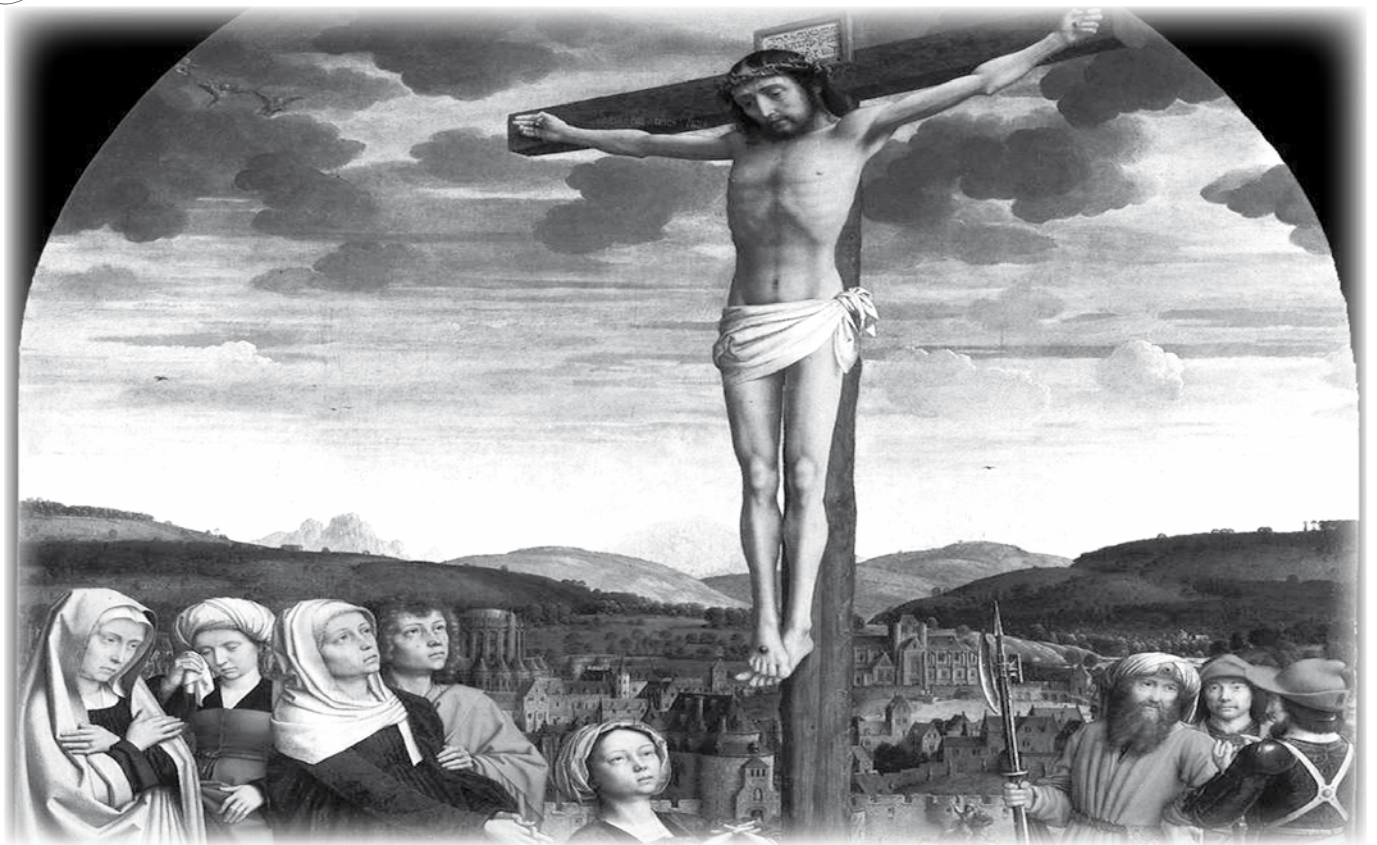
2.-Biktorrek, Laterritasuna⁽¹⁾ jaun txarra⁽²⁾ dala espainiarentzat, espainiarrak esaten dabela adieraz-ponduten dausku.

Laterriak, irunsi egiten dabezelako eurak daukie-zan aberri katolikoek eskualdiak⁽³⁾.

3.-Espainiarrak gaiñera minduta geratzen dirala Biktorrek esaten dau, Laterriak ziur-tasunaren eza aurkezten dautsielako eurak katolikotasunezko aberkidetasunean daukien asmotan.

(1) Laterrria = Estado. (2) Jauntzar = despota, tirano. (3) Eskualdi edo Esku-artekoak = Bienes, recursos, medios de subsistencia.

Iru azalpen edo adierazpen onei erantzuna emoteko, len jakin bear doguna:

a) Europa, katolikotasunean batzangotzeko asmakuntza IVn gizalditik abiadan ipini ebenetik XIXn gizarteraño, naita indarkeri asko ibili, utsegille urten ebala.

Berezko lege eta asmatzen ziran menpeko legeakaz sortzen zan naste gogor orretan batu baiño, zati geiagotan banatzen ebazalako.

Eta bereztasunean sortutako izkuntzezko errigizarteak, indarkeri bidetik agertu ziran zentzunbako izkuntz ta mendeko erri barrien ondotik beti alde egiten ibiliko dirala, euren bereztutako baitaren zentzu kanpotik ez diralako onartzen ainbeste guzur ta okerkerizko lege edo arrazoi txepel.

b) XVIIIIn gizaldean Europaren katolikotasunezko batzagosuna porrot eginda gero, menpeko asmakuntz ori aienatu edo ezereztu ez egien, mundu osoko batzagosuna alboratuta lurralde txikerra-goetan joan zirala Europa batzangotzen.

1.789an ori lortzeko, Frantzia iraultzatu ebela beste lurraldeetara zabaldu naian maltzur indarrezko alegiñ orreik.

Eta orduko jaun erregeak epaiketazko lanak ordezkatu egiezan, itzarmeneko itunean antolamenduta egon ziran nortasunezko erriakaz, auek gudu indar

gogorraz menperatu ebezala, espainiar, frantziar, engelandar, alemandar, eta abar, laterritutako lur mendeekin, katoliko ta merkataritzan batzangotzeko asmakizun orreik aurrera eroateko.

Lenengoari erantzunda:

-“Katoliko” itza nundik nora da aberri baten adierazle. Ala mundu onetan, ankaaz gora bizi leike?.

Izadi onetan AITAREN ondorengotasuna, asmakuntako edozein itz barriekin mugatu leikena ote da?.

Berezko erri ta izkuntzakaz lendik daukaguz naste ta banaketa gitzi eginda, oraiñ izkuntzaren iztegiakaz azteko.

Laterriak, aberriak ote dira?.

Espainiar faziztak, “Nacional Catolicismo del Estado Español” edo “Estado Catoliko Nacional Español” esaten dabe ao zabalagaz.

Eta esaera ori, aberritasunaren adierazpena ote da?.

Esaera ori, 1.789ko urte ezkerotzik, 1.810, 1.813 urte bitartean Kadizeko gortean, espainiarren izenean gudal nagusiak, Europako merkantil liberalaren kidetasunean asmatu ebezan jaurgoren lege barri edo aurrekoiezko zala esaten eutsien sorturiko konstituzio barritik, eta 1.823an VIIIn Fernando indarrez siñatzen beartu ebenetik ona da.

Eta esaera ta asmo orreik ez daukielako erritarren

baimenik, adiñezko lengotasunaren ezean aurkeztu ba dira, zer dira eurentzat aberriko senditasunetan millaka urteak daukiezan izkuntz ta erriak?.

Berezkotasunean jaio diran erriakaz olan ibili ezkerro, ez da gogoratzekoa berezko eritarren gizon/emakumeakaz merkatuen dabizela?.

Berezkotasunean nortasundutako izkuntz ta erri, eta jaurgo edo konstituziozko aberri barri onen arteko bitartea, nortasuna eta norkerien artean dauan bitarte lakoa da.

Bigarrenari:

-Espainiarren aberria asmatzen dabizenak, laterritasuna eurentzat jauntxarra dala esaten dabela, adierazten deuzku Bittorrek.

Laterritasunak irunsi egiten dabizelako eurak daukien aberri katolikuaren eskualdiak.

-Mundu fisiko onetan, sagarrak meloiak ote dira?.

-Iztegira begituta "laterritasuna": Gizaki edo gauza baten ezarpen edo jarkera esangura dau, bere izaera egin leiken edozein alaketara lotuta dagoena.

Eta adieraztutako itz muga orrek, zer ikuste dauka jaioterri edo Aitaren ondoregotik datorren aberritasunagaz?.

Argi dago, laterritasunak ez daukala ezer ikusirik aberritasunagaz.

Irugarrenari:

-Espainiarrek katolikotasunaren aberritasunean daukiezan asmotan, minduta geratzen dirala esaten dabe, laterritasunak ziurtzaren eza aurkeztu dauzkielako.

-Orduan, umeak edozer gauzagaitik asarratzen diranean egiten jakien antzera, gozokitxo bat emon bear ote jakie?.

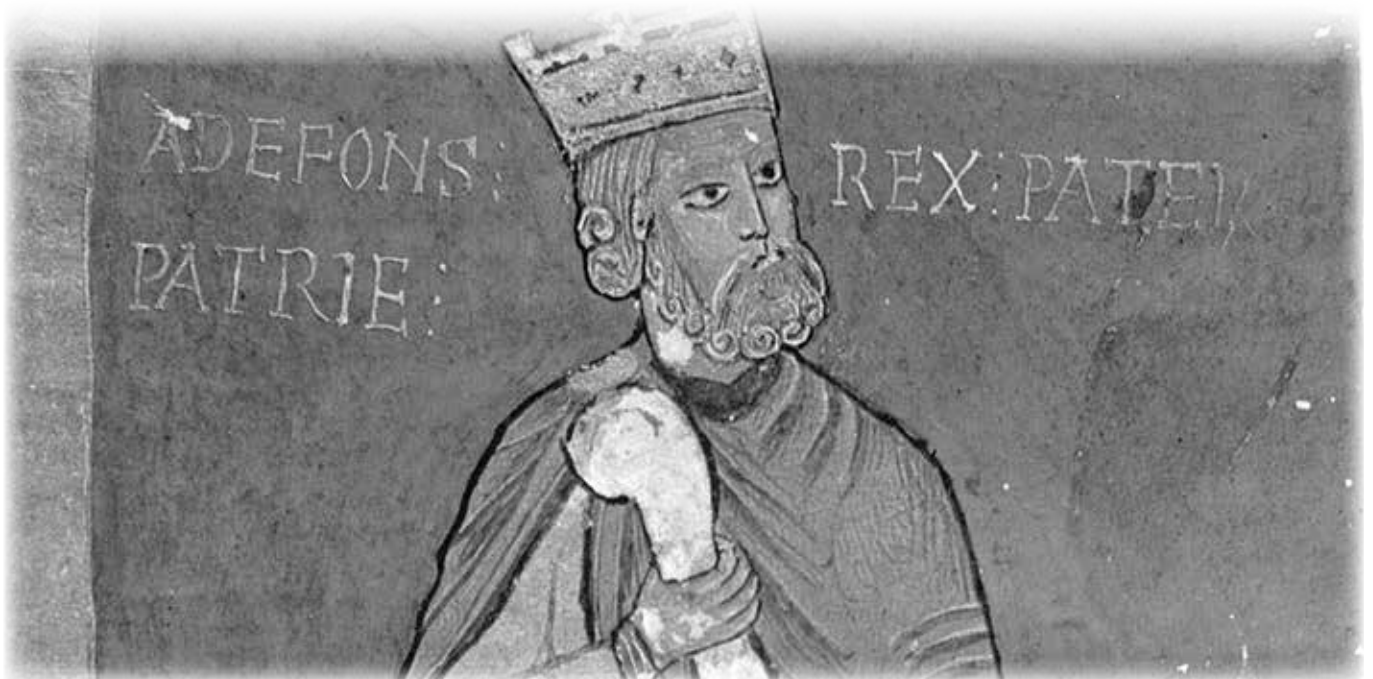
-Laterritasunak Aberritasunarekin ez badauka ezer ikusirik, espainiarrak zergaitik eskatu edo naastuteko eskatzen dabe: "sua", lerrauts edo bolboragaz alkartzea bezala dana, euren esangureko mugaketan oso ezberdin diran itz bi orreik?.

-Edestiaren ainbeste norkerizko nasteekin, zentzu-an ganorabakotu ote dira?.

-Nik badaukat lagun bat, amamari iletargia eskatzen eutsona.

Toledoko kaizartzza edo Toledoren kaizarkeria.

Espainiarrak antza, daukien "aberritasunezko katolikotasun" ori, nai erromatar katoliko asmakuntzatik etorri, PPko alderdiaren Kospedal andreak euren gazteai ta telebistan oraindiño esaten dauan lez, eurak badaukiela uri edo toki sakratu bat, aaztu bear ez dabena: "Toledoko Kaizertzza" edo "Kaizertzazko Toledo elburu lez". Laster ikusiko doguna.

Toledo, erromatarrengandik izan zan ardurazko Uria bere inguruko erritxoen artean.

Garrantzi aundikoa baiña, Leobijildok Bisigodo erregetzaren Uri Nagusi lez izendatu ebenetik aurrera, eta 589an I Rekaredok IIIIn Eleiz Batzar Nagusia ospatu ebenean, Toledo erreñu lez izendatuta geratu zanean.

Bere erritik, edestian aldatu diran jendekuntz guztiak itzi dabez euren etxagintz lanak.

Orregaitik da Uri bat etxe bikain askogaz beteta dagoena. Munduan baleiteke alango beste Uririk ez egotea.

Bisigodoak, ainbat Eleiz Batzar Nagusi ospatu ebanzan Uri orreitan, 932ko urtean IIIIn Abderramamek menperatuarte, eta 1.085ean VIIn Alfonsorengaitik askatuta, iraun ebena bere nagusitasunean.

17 izan dira Toledon ospatu ziran Eleiz Batzar Nagusiak, erromatar deboratik 400 eta 527ko urtean espainiar aberritasunezko eleizarenak bakarrik izanda, eta 589an irugarrena ospatu zanetik aurrera garrantzi aundiagokoak.

1.520, 1.522 urte bitartean Toledo izan zan erkidegoaren gudak⁽¹⁾ bideratu ebezanak I Karlosen aurka.

I Karlosek arrezkerotzik, Toledo ia bere bizi guztian euki eban espainiar kaizartzaren Uri nagusi lez, eta bere maldabera, espainiarren gorreak Madrillera aldatu ziranean asi zan.

Orregaitik, ez da arritzekoa gaur be, kaizargo ori naita arberatutako⁽²⁾ itxuran egon arren, Toledon egotea, edesti bidez fazizta orreik zuzendu barik ekarten dabezan maltzurrezko guzur orreik, oraindiño indarra emoten dautsoelako.

Euskaldunak.

Euskaldunak edesti guztitik oraiñarte, zazpi lurraldeetan murriztuta geratu bagara be, iñork ez daukue izaeraren nortasunetik ezer kendu, eta gitziago eskubidearen jabetzatik, euren eskuetan ez dagolako alango almenik.

Eta naita Frantzitar eta espainiarrak euren lurraldeak dirala esan arren, or erdian daukie Euskalerrria bere eskubideak aldarrikatuz gain, bere jabetasunagaz lotsazko begirunea eukitea eskatzen dauana.

Laster izango dana, giza bizitza amiltegiaren ertz edo leze bazterrean kokatu egin ondoren, gure mundu onetako eginkizunak beartuta agertzen dira aldaketa sakonak egitera, ertz edo leze bazter orretatik urruntzeko.

Eta “bereztasun” orretara itzultzeagaz, gai gizaren eskubideetara itzultzea esan gura dauan lez, or berrezkuratzen doguz ostera berezko eskubideak, urrengo XIIIn idaz lan onetan ikusiko dogun lez.

Atutxa'tar Paul
Zornotza'n 2.011'n Orrilla'ren 2'an

(1) *Erkidegoen gudak* = *guerra de la comidades, o, de los comuneros*. (2) *Arberatutako* = *agusanizado*.

Euskalerria edo Euskadi

“Berezko sorterri edo aberria da” (XII)

EUSKALDUNEN BIZITZAZKO OSAGARRITASUNA⁽¹⁾.

Euskalerrriaren arbasoak, Paleolitiko Neolitikorarte eta aldi orreitan, lortu eben Askatasunezko Jendekuntz Demokratikoa ez zan txantxetakoa izan.

Beragaz, bakezko bizi era bat sortuz gain, euren arteko kidekotasun andi bat lortu eben, irauntasunezko denboraldi aietan, zor eskubidearen ardurazko eginkizunen egilletasunak oituratzen, kidetasunaren emaitzak emon eutsezelako agerpide guztietan.

Eta gure bizitzaren bearrezko ekintzaren emaitzak agerpide orreik emoten ba dabez, bakezko ondorio orreik esaten dabe, Jainkoak Berezitutako Lege bidetik goazela bakez eta zentzun andiko osagarritasunaren ulermenean.

Sinismeneko jakintzaren mailla andi orreitara eldu ziran gure arbaso maitagarriak, Euskalerrriak bere edesti guztian ainbeste erasoari aurka egin ta gero, gaurko egunean guk daukagun sinismenarekin agertu gindezan.

Eta ori ez da lortzen, siniste orren milla urte askotako jabetasuna euki ezik.

A ta guzti baiña, menperatzailletasunezko kaizar arrano andi orreik, euren etenbako lan bitartez, euskal gazteen sinismenetan euren maltzurrezko zalantzak sartzen dabez.

Daukien menpetasunezko andikeritik, egi lez eta lillurazko itxuran botaten dabez guzurrak gure gazteen oarkuntzan ezartzen diralako, areik eta maltzurrezko arraoi orreik euren itaunketa eta barneko azterkuntzagaz garbitu arte.

Karlista ta Frankoren guda ostetik, maltzur, guzur ta larderizko denborak izan dira, gazteak, euren norkerizko ulermenean ezarri zitezen, eta euren asarre bidez, sarritan entzun dodaz esaten, **“ezer egin dabe gure aurrekoak?”**.

Nik, badakit gure gazteen berba orreik, daukien ezinkorrezko larritasun aldetik urtetan dautsezela, arrazoizko egiagaz egiten dan ainbeste maltzur nastezko bidetik, gagozan jakintasunezko denboratan ezin dabelako ulertu, bizitzazko arlo guztietan eurei gertatzen jakiezanakaz.

(1) “Euskaldunaren osagarritasuna” = *complementariedad de los vascos*.

Orregaitik eta goian esan dodan lez, txori begiraldi batez aurkeztuko dautsuet, Euskalerrriaren edozein erriko antzerkian zer gertatzen zan, karlistaren guda bidetik.

Bai ta, karlista guda ostean liberal faziztarekin, eta geroago Frankoren faziztak garaipendu ziranean, Euskalerrriko gizartea zelan geratu zan euren oinpean iñorako urten bide barik morroilpe.

Begitu daiguzan ba, karlistaren idaz lanean azalkatu dodazan borrokarekin, mendi baten albo bietatik zelan doiezan millaka liberalaren lantzadun zaldunak eta oiñezko gudariak

euren izkillu ta kañoiezko tresneriekin, mendi orren aurrean egon zan erritxoan karlistak arrapatzeko.

Eta karlistek iges egin ebelako edo an ez ziralako aurkitzen, erriko agintari, apaiza ta maisua erritarraz plazaratu, eta iltzeko keiñada edo meatxuen galdeketak ez ba ebezan eurak jakin gura ebentik ezer lortzen, erritarren arteko amar edo bostetik,

gizon edo emakume bat artuta tiroz ilten ebazan danon aurrean.

Eta zelan gizon edo emakume baten batetik bildur bidez, zeozer jakiten ebanean eta eurentzat garrantziko gauza izaten zanean, erritar geienari abere ta diru guztiak kenduta, erriak erre egiten ebazala, erritarrak txirotasun aundienean itxita.

Bai mendien basa oiana be erre, liberalak basartee-tatik aldatzen doiezala, karlisten susmor aurkitzen ziranean.

Karlistaren idaz lanean aipatzen dot, zelan Karl Ferdinand Henningsenek liberalaren aldeko Inglesak, denbora onetan esaten ebala, “**In Isabelen guda-lozteak Nafarroaren errietatik ibilterakoan, argi ikusten zirala euren zarraskiko asperkeriak**”.

Gure Euskalerrriko errietan, orduko gizaseme emakumearen artean: “*bildur, ogibide, jende mea, edo ta nortasunaren eritzizko izaeran ainbat naste egon zalako*”, sinismeneko eritziaren arloetan naste aundiak egon ziran liberal edo karlisten alde bietan, eta

geienak abertzaleak izaten ba ziran be, salaketaren bildur aundiak egon ziran, liberalaren zigorrez gain, Zumalakarregik berak be ainbat eriopeko zigorrak aginduten ebazalako, euren aurkako zelatan ibiltzen ziranai.

Eta orainarteko guda guztien ostetan ?.

Gaur bizi garan geienak dakigu 1.936, 1.939ko urte artean, Frankok, berezko lege guztien gaiñetik egin eban basakerizko guda ostan, zelan geratu giñan morroilpe ezer ezin eginik.

Eta zeozer egiterakoan, zelan apurtzen genduzan buruak, gogorkerizko guda indar orren aurka.

Guda orreitan alde bietako gazteen ilketaz gain eta negargarrizko ingurubegi ori ikusita, “*norkerisko asmakuntzalarien biotzetan ez dabe sendituko damu andi edo ta Jainkoaren bildurrik ?*”.

Nik uste dok, politika ta erlijioaren jakintzazko goiko maillatik asita “*norkeri edo sasi jainkotasunaren lapurrezko eritzian bizi gure dabela*” eta orregaitik ez gara arritu bear, gugaitik esaten dabenean: “**Ardi antzekoak dira**”⁽¹⁾.

Pozik baiña beste alde batetik, “*norkerian arautatuko legeak, Jainkoaren legeakaz topo egin dabelako*”, eta aurkako borroka nagusi orrekaz aurrera egin ezinik, “*arrazoizko alkar izketaren aldira agertu gara, gure bizitzak Jainkoak gai oneri ezarri Eutsozan Berezko Legeetan kokatzeko*”.

Lan aztuna aurrera begira daukaguna.

Itzarokorra baiña, Jainkoak bizitz oneitara eragille lez danori bialduta, eta zor eskubidearen ardurak ordezkatzeko aukera garbiak daukagun lez eukinda: “*Gure bizitzaren amaieran, Jainkoaren aurrean benetakoz gizon emakume lez aurkeztu gindezan*”, munduko gizaren “*baitak*” poztasun aundienetan kokatuz gain, gai mundu onen jaurkintza, beste zentzu oneko argitasun baten sartuko geunke, bearrezkoa dan, arrazoiaren ordezkari ardurak bidetik.

Zer esan Euskaldun gazteari ?.

Ikusi dogun edesti onegaz, gazteari lenengo esan:

a) *Gure ariñauko aita ama, apaiz lekaide lekaiameak, ta agintaritzazko ordezkariak, naikoa egin ebela, guri Euskalerra eder au, berak gaur daukan demokraziaren askatasunezko sinismen aundian aurkeztuteagaz.*

(1) *Ardi antzekoak dira* = “*Son como ovejas*”.

b) Ekanduaren gora bera Jainkoaren Lege lez, denbora edo aldi guztiak bardiñak izan da, eta Lege orren ordezkari bakarrak eskatzen dauskuelako danon Baitari. Beren betiko legea, zuen bizitzazko belaunaldian jatorriz agertuta, zuen ardurazko txanda dala, berezko lege berezi orreik, oraingo eragille lez ordezkatzeara.

d) Izkillu ta lerkain barik, norkerizko gizon maltzuraren atomozko guda tresnak, Jainkoaren Legeakaz topo egin da beartuta, gaurko edo betiko norkeriaren asmo bidetik urten egin bear dogulako, eta begirune aundiz Berezko Legeak berrezkuratuta, Gai-mundu onek oiñarrituta daukazan Legeakaz, eragille on lez, gizaren eskubideak zuzendu.

Zer egin ?.

a) Gure Euskalerra osoan leen, Euskereak emoten daukun nortasunaren sinismena osatu ta indartu.

Eta Arana ta Goiri tar Sabinok eskatzen eban antzera, jakintzaren arloak sakon ikasita, bizitzarako bear doguzan arlo guztietako lantegi ta antolatutako elkarteetan sartuta, gizarteko toki bat bera esanda be, ez daitela euskeratu barik geratu, erriaren osasuna sendatzeko.

b) Gure arbasoen eragipenetik, bizitz oneri ainbeste milla urtetan Jainkoak oiñarritutako Legeari begira, al eben adierazpen ederrenariko bat emonda: "Gure Lege"

Zaar eta gizazko eskubidearen alde, gaur gure Baitan daukagun askatasunaren demokrazizko egarrian, jakintzazko egibideak artu, Jainkoa eta gure Aiton Amonakaz daukaguzan zor aundiak ordezkatzeko, bide bakar eta egitsuena dalako.

d) Iñoz baiño sinismen aundiagorekin, mundu zaballean eta Europan batez be argitu ta erakutsi, gure ardurazko eragilletasuna zuzen ta garbientariko dala, konturatu daitezzen, alango IZAR bat ezin dala alboratu, Europa ta Mundua gaur, alango erri kudeatzaile on egarri dalako.

e) Eta gaur alderdikedetuta aurkezten bagara be, eta garai onen arrazoizko nasteagaitik, sasi edo ezjakintzak bideratzen gaituen gorroto, bekaizkeri, burukoi-keri eta norkerizko arrokeriak baztartuta, "Nortasunezko zentzun aundiz beti, gure Euskal Iparrezko Elburua artu bear dogu", goian esan doguzan guztiak ordezkatu gura badoguz.

Euskaldunak Ipar lez, kontuan euki bear dogu, Espainol kolonigille eritzizko menperatzaillak, Toledoko kaizar irudian daukien lapurkerizko guda indarragaz eta munduko gizaren eskubide guztien gainetik, euren norberia ezarri gure dabela gure Euskalerrian, eta len bait len, orko estualditik urten bearra daukagu, Jaungoikoa ta Munduko gizari eskeintzea gura ba doguz, Euskerea bidez, Askatasunezko-Demokrazian lortu genduzan zentzunezko jakintz aundiak.

Euskalerria oso zaarra da, bai gaztea be, eta nik badakit, Euskalerraren oraingo seme-alabak gai dirala, euren ordezeko ardura orreik alai ta sinismen aundiagaz beteko dabezala, eta benetan diñotsuet, zuen belaun aldiaren unetxo dala Euskalerraren Askatasunezko agertunea.

Ikusi dogun lez, Euskal izaera osagarritasunezkoa dala, bere Askatasunezko Jendekuntz Demokratikoak, ez dausolako beste biderik aurkezten, eta gitziago

maltzurrezko norneriakin ibiltzen, EUSKERA, euskaldunai emoten dauskun Izatezko Nortasuna, gure arbasoen oituratutako lan bikaiñaren bidez jaungoikuaren legeari begira zentzunezko eta zorroztasunezko egi aundiz eginda dagoelako.

Euskal gizarte guztiari esan: "Aitzaki ta maltzurrezko alderdikeri barik, edo ta naita alderdiekaz jokatu bear, EUSKALERRIA edo EUSKADIren ELBURUAGAZ jokatu bear dogula, JAINKOA eta ABERRIARI zor dautsezelako gure izatasunezko NORTASUNAK".

Eta kontu andian euki, Euskadi ta Nafarroagaitik berba egiten dogunean, Euskalerriarengandik berba egiten dogula, biak euskaldunak izanez gain, Euskalerraren biotzezko ardatz-gailluak diralako.

"EUSKALERRI edo EUSKADI, IZAERAREN NOTASUNEZKO GORPUTZ BAT DA, ORAIN ASIKO OTE GARA BA, DAUKAGUN GORPUTZ EDER AU ZATITUTEN?"

ARGI IKUSI BEAR DITUGUZ, EUSKALERRIKO ETSALAREN

"TREBETASUNEZKOERASOAK"

ARANA ETA GOIRITAR SABINO KONTURATU ZAN ETA ORREGAITIK ALDARRIKATU EBAN:

"EUSKALERRIA edo EUSKADI"

"EUSKALDUNEN ABERRIA DALA"

**Atutxatar Paul
Zornotzan 2.011n Urrillaren 21ean.**

